MAREA ISTORIE ILUSTRATĂ A LUMII

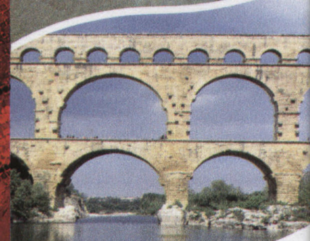

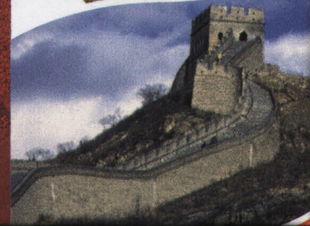
ÎN 7 VOLUME

LUMEA ANTICĂ

COLECŢIA Financiarul

MAREA ISTORIE ILUSTRATĂ A LUMII

ÎN 7 VOLUME

PREISTORIA • PRIMELE IMPERII
LUMEA ANTICĂ
EVUL MEDIU
ÎNCEPUTUL PERIOADEI MODERNE
EPOCA MODERNĂ
RĂZBOAIELE MONDIALE ŞI PERIOADA INTERBELICĂ
LUMEA CONTEMPORANĂ

COLECŢIA Financiarul 2

Lumea antică

cca 2500 î.Hr.–900 d.Hr.

Epopeile lui Homer, războaiele lui Caesar, templele şi palatele formează imaginea Antichităţii clasice şi a vechii civilizaţii greceşti şi romane. Ele sunt sursele filosofiei, literaturii şi organizării statale a lumii occidentale. Oraşele-stat greceşti, în special Atena, au reprezentat leagănul democraţiei. Regiunea mediteraneeană şi teritorii vaste din Europa de nord-vest au format Imperiul Roman, care a supravieţuit până la Marea migraţie a popoarelor. Imperii puternice au existat în Antichitate şi dincolo de Mediterană, cum au fost cel Maurya în India şi Hanatele din China.

În faimoasa luptă de la Issos din 333 î.Hr., Alexandru cel Mare i-a învins pe perşii conduşi de Darius III, detaliu de mozaic roman din Pompeii realizat în Perioada Dominatului.

1 Teatru grec din Siracuza

2 Forul roman

3 Teatrul roman de la Leptis Magna, Libia

Civilizaţile greacă şi romană

Civilizaţiile greacă ❶ şi romană antice ❷, ❸ stau la originea culturii europene. Setea de cunoaştere şi idealul de viaţă umană în societate ale grecilor şi realizările romanilor în domeniul organizării politice şi sociale, ideea lor de progres material şi cultural au dat formă culturii europene aşa cum este ea astăzi. Influenţele lor s-au făcut remarcate însă şi în alte părţi ale lumii.

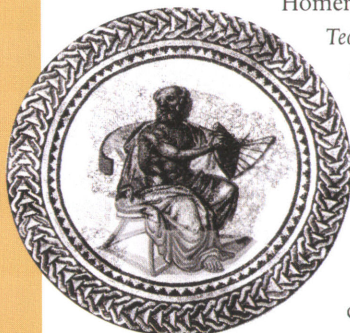
Literatura şi filozofia greacă

Părerile sunt foarte împărţite în ceea ce priveşte notele definitorii ale civilizaţiei antice greceşti. Grecii sunt consideraţi făuritorii gândirii politice şi istorice, dar şi ai raţionalismului şi ştiinţei. Mitologia şi panteonul lor complex fascinează şi astăzi, iar simţul lor artistic şi estetice stârnesc încă admiraţia.

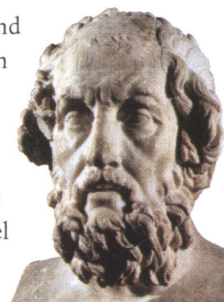
5 *Pandora în faţa lui Prometeu şi Epimeu*, din *Teogonia* lui Hesiod

Pe lângă contribuţia lor la progresul politic, grecii au influenţat mentalitatea şi literatura europeană prin primele lor epopei, în special *Iliada şi Odiseea* lui Homer ❹ (sec. IX î.Hr.). În vreme ce Hesiod ❺ în *Teogonia* sa scria despre soarta zeilor, Homer s-a concentrat pe latura umană şi socială a unor eroi bine individualizaţi. Tocmai de aceea, grecii sunt consideraţi a fi premergătorii individualismului occidental de mai târziu.

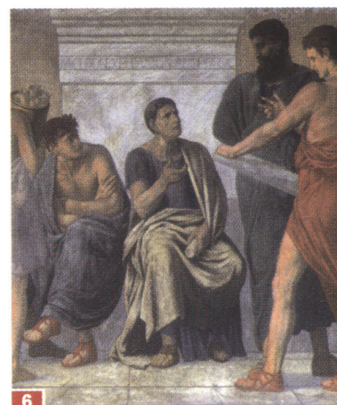
7 Anaximandru, filozof al ştiinţelor naturii, originar din Milet, cca 610–546 î.Hr.

Civilizaţia greacă, cu setea ei pentru cunoaştere, a fost prima care a făcut trecerea de la mituri la Logos. Grecii nu mai credeau într-o lume controlată în întregime de zei, ci încercau să înţeleagă ceea ce îi înconjura pătrunzând originea lucrurilor şi structura cosmosului. Începând cu filozofii ionieni ai ştiinţelor naturii ❼ din sec. VII şi VI î.Hr. şi până la Socrate, Platon şi Aristotel ❻, înţelegerea fundamentală a vieţii şi a legilor naturii au dominat gândirea greacă. Cei trei mari filozofi au înlocuit zeii capricioşi cu legile naturii, stimulând astfel progresul ştiinţelor, mai ales al matematicii, fizicii şi ingineriei.

4 Homer, bust roman de marmură

Observarea sistematică a naturii a permis dezvoltarea biologiei, dar şi a conştiinţei de sine a oamenilor ca observatori şi manipulatori ai naturii. Această conştiinţă de sine a dat naştere şi dorinţei de independenţă politică şi de libertate, care a împiedicat mult timp crearea unui stat grec unificat. Doar datorită războaielor împotriva perşilor şi presiunii dinspre Macedonia, condusă de Filip II şi apoi de Alexandru cel Mare, a apărut elenismul cosmopolit care a unificat cultural şi politic oraşele-stat. Imperiul lui Alexandru şi al diadohilor a permis în sfârşit crearea unei legături culturale între Orient şi Occident, care va caracteriza în timp regiunea mediteraneană.

6 *Şcoala lui Aristotel*, frescă de G. A. Spangenberg, 1883–1888

Realizările civilizaţiei romane

Cultura romană pare a fi mai „pragmatică“ decât cea greacă. Contribuţiile remarcabile aduse progresului intelectual şi istoric ţin mai degrabă de domeniul administrării statale şi legislaţiei, prin care au influenţat irevocabil cursul istoriei, şi nu de filozofie. Au fost redactate şi ţinute mereu la zi culegeri de legi, începând cu cele zece

Cca 2500 î.Hr. | Civilizaţia minoică
900 î.Hr. | *Iliada* şi *Odiseea* lui Homer
Cca 470 î.Hr. | Fondarea Republicii Romane
Cca 387 î.Hr. | Înfiinţarea Academiei platoniciene
336–323 î.Hr. | Domnia lui Alexandru cel Mare
335–334 î.Hr. | Crearea şcolii lui Aristotel la Atena

8 Villa Adriana în Tivoli, ridicată în timpul domniei împăratului Adrian

9 Apeductul roman Pont du Gard, sec. I

10 Arcul lui Titus, parte a Forului roman, 81

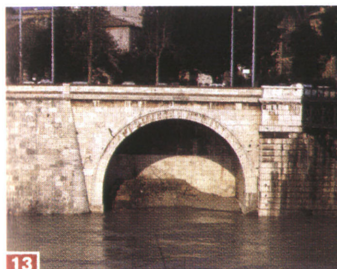
porunci din Vechiul Testament şi până la amplul Cod iustinian. Filozofia etică a lui Cicero ⓬ sau Seneca a fost şi ea creată în slujba Imperiului Roman, pentru a susţine dorinţa Romei pentru hegemonie politică şi culturală.

La început, Roma ⓮ a fost o mică republică liberă cu un cod de legi aproape puritane. Pe măsură ce s-a extins vertiginos, au fost preferate conceptele de administrare ale altor popoare, în special cele greceşti, care au fost însă adaptate la realitatea imperiului. Astfel s-a întâmplat în timpul lui Iuliu, Cezar. Adoptarea şi asimilarea cultelor şi ideilor străine a favorizat răspândirea creştinismului, o religie de origine iudaică, care în cele din urmă a devenit religia oficială în tot imperiul. Roma proiecta pe întreg teritoriul ei imaginea unei puteri administrative şi militare disciplinate şi invincibile.

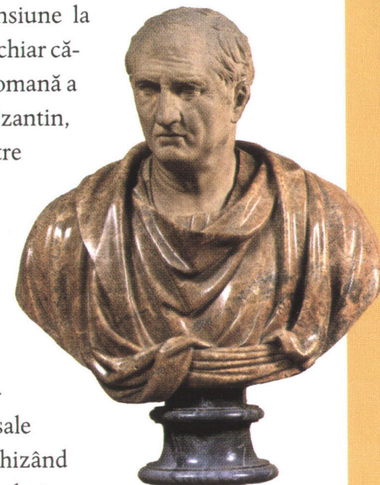

11 Gladiatori, basorelief, cca 50 d.Hr.

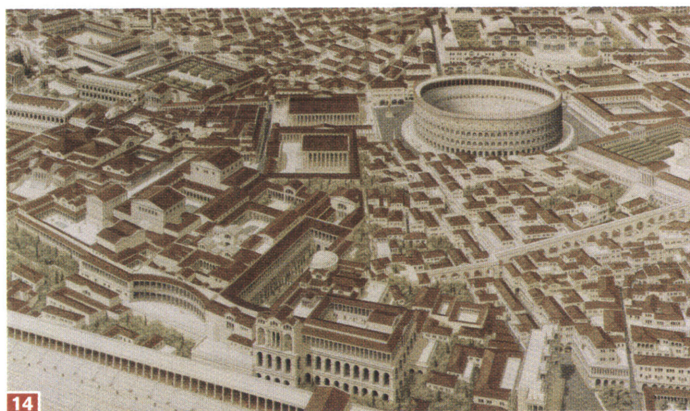
Dovezi ale forţei inginereşti remarcabile a Imperiului Roman sunt nu numai numeroasele temple şi construcţii splendide ❿ din Roma şi alte centre importante, ci şi garnizoanele şi aşezările ridicate peste tot în imperiu, reţeaua excelent dezvoltată de drumuri, apeductele ❾, elegantele terme şi vile ❽, precum şi sistemul ingenios de canalizare al capitalei ⓭.

Civilizaţia romană stă mărturie a interacţiunii intense dintre centrul imperiului şi provinciile sale. Roma şi-a exportat structurile de stat şi administrative, importând produse finite, articole de lux, artă, dar şi idei şi religii. Nenumăratele victorii militare ale consulilor şi împăraţilor erau sărbătorite prin ceremonii de stat pline de fast. Având drept deviză „pâine şi circ“, împăraţii Romei şi cei ai Imperiului Bizantin amuzau masele cu curse de care şi lupte sângeroase de gladiatori ⓫ în mari arene precum „Circus Maximus“ sau Colosseumul.

13 „Cloaca Maxima“ în Roma, canal de scurgere cu vărsare în râul Tibru

Îndelungata existenţă a Imperiului Roman este de-a dreptul impresionantă, dacă luăm în considerare numeroasele revolte, schimbări politice şi frământările sociale continue care i-au format istoria. Dintr-o republică fondată în sec. VI î.Hr. a devenit un imperiu mondial în continuă expansiune la începutul erei creştine, supravieţuind chiar căderii Romei în 476 d.Hr. Moştenirea romană a fost preluată nu numai de Imperiul Bizantin, care s-a destrămat în 1453, dar şi de către Carol cel Mare (Charlemagne), odată cu încoronarea sa în anul 800 ca împărat al Sfântului Imperiu Roman Franco-German. Carol cel Mare a reformat administraţia, justiţia şi armata, a combinat conceptul roman al unui împărat universal şi credinţa creştină, cu idealurile sale supranaţionale şi interculturale, deschizând astfel calea primei renaşteri a gândirii clasice în trecerea de la Antichitatea romană la Evul Mediu european.

12 Marcus Tullius Cicero, orator, politician şi scriitor roman

14 Centrul Romei antice în timpul domniei împăratului Septimus Severus, reconstituire

Începând cu 55 î.Hr. | Cicero îşi scrie principalele opere **Sec. IV d.Hr.** | Creştinismul devine religie de stat **527–565** | Iustinian I cel Mare **1453** | Căderea Imperiului Bizantin

Începând cu 27 î.Hr. | Imperiul Roman **476 d.Hr.** | Destrămarea Imperiului Roman de Apus **800** | Carol cel Mare devine împărat

Creta şi Micene – Începuturile civilizaţiei greceşti 2500–750 î.Hr.

Grecii au dat naştere primei civilizaţii europene care a influenţat considerabil dezvoltarea lumii. Cele dintâi manifestări ale acesteia au fost culturile minoică şi miceniană. Cultura minoică de pe insula Creta era caracterizată de oraşe construite în jurul unor palate, căi comerciale complexe şi o artă sofisticată, în vreme ce civilizaţia miceniană războinică de pe continent avea o arhitectură dominată de cetăţi şi structuri defensive. Mitul războiului troian, aparţinând perioadei miceniene, ilustrează foarte bine imaginea apărătorilor îndârjiţi ai onoarei şi libertăţii proprii, pe care o prezentau grecii despre ei înşişi.

1 Discul Phaistos, lut ars şi imprimat cu hieroglife minoice, 1700–1600 î.Hr.

Creta minoică

Civilizaţia minoică ❶ este predecesoarea civilizaţiei greceşti. Creta minoică a menţinut legături comerciale strânse în toată regiunea Mediteranei. Simbolurile tipice de cult ale minoienilor erau securea dublă (*labrys*-ul sacru) şi taurul.

3 Sculptură a unei zeiţe, sec. XVII î.Hr.

4 Vas minoic decorat cu motivul securii duble

Între 2500 şi 1300 î.Hr., civilizaţia minoică a apărut şi s-a dezvoltat pe insula Creta din sudul Mării Egee. Fiind cea mai veche civilizaţie avansată din zonă, ea şi-a primit numele de la Minos, conducător mitic al Cretei, din oraşul Cnossos. Aşezările primilor minoieni, agricultori care emigraseră probabil din Asia Mică, se aflau în estul insulei. De acolo, ei s-au răspândit şi au populat întreaga Cretă. Poziţia geografică favorabilă a insulei a facilitat şi stimulat comerţul cu Fenicia şi statele din Orientul Apropiat. Creta a preluat influenţe culturale şi materii prime vitale din Egipt şi Mesopotamia. Pe insulă s-au descoperit urme ale prelucrării metalelor şi ale unei producţii de faianţă, precum artefactele Kamares ❷, care erau exportate în toată zona mediteraneană. Minoienii duceau o viaţă urbană dedicată comerţului, cultivând însă şi viţă-de-vie şi măslini pentru a produce vin şi ulei de măsline.

În fruntea panteonului minoic se afla o puternică zeiţă ❸ şi de aceea s-a presupus că iniţial existase pe insulă un matriarhat. Religia minoică, în care regele era mare preot, avea altare în munţi sau peşteri şi cerea sacrificii umane pentru a-i îmbuna pe zei. Cu toate acestea, nu s-au găsit statui monumentale ale divinităţilor. Simbolurile marii zeiţe erau securea dublă (*labrys*) ❹, taurul ❺ şi coarnele de taur stilizate (*bucrania*) ❼. Taurul era extrem de important ca animal de sacrificiu. Frescele murale ❻ din această perioadă conţin adesea scene în care oamenii sar peste spatele unor tauri în galop. Nu s-au găsit foarte multe indicii ale unei tradiţii războinice în Creta, precum a fost cea ulterioară a grecilor.

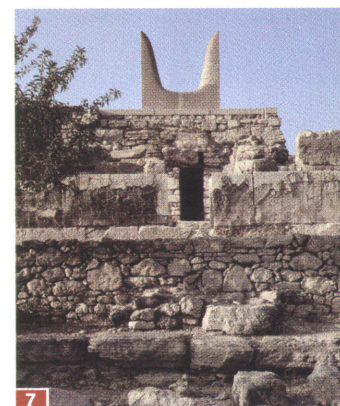
6 *Acrobaţi şi un taur în galop*, frescă minoică, sec. XVI î.Hr.

2 Vas de lut Kamares, cca 1800 î.Hr.

5 Vas minoic pentru ofrande în forma unui cap de taur

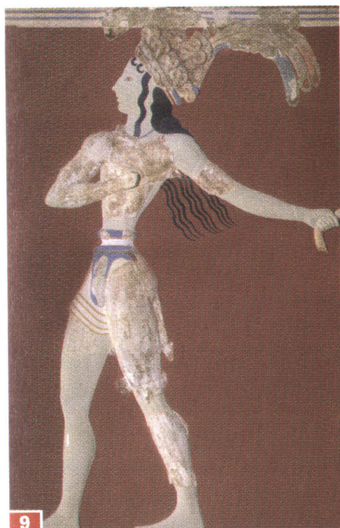

7 O pereche de coarne de taur decorează intrarea în palatul de la Cnossos

2500–1300 î.Hr. | Naşterea civilizaţiei avansate a minoienilor
Acum cca 2000–1550 î.Hr. | Primele palate nefortificate din Creta
Începând cu 2000 î.Hr. | Urme ale artei, meşteşugurilor şi comerţului minoic
Cca 1750 î.Hr. | Un cutremur de pământ distruge primul palat de la Cnossos

Oraşele-palat cretane

Oraşele-palat ale civilizaţiei minoice de pe insula Creta erau proiectate simetric şi constituiau centre politice, economice şi culturale. Cel mai important dintre acestea a fost oraşul Cnossos.

9 Prinţ minoic cu crini şi cunună de pene, basorelief minoic din sec. XVI î.Hr.

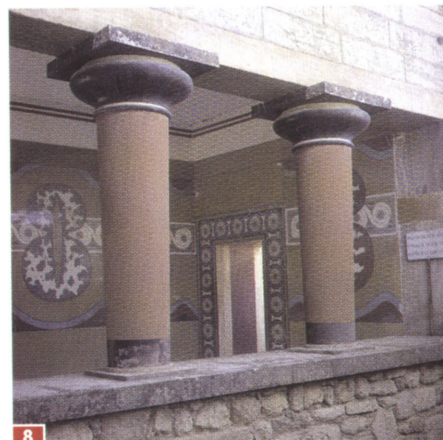

11 Fresce din sala tronului, Cnossos

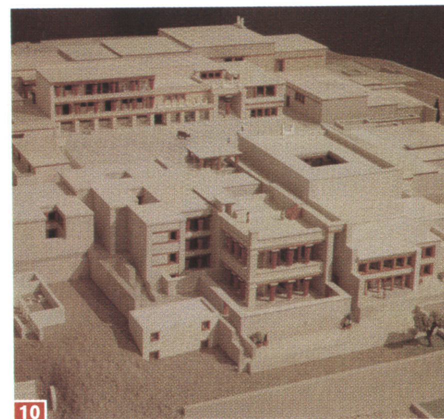

12 Tavan cu fresce înfăţişând delfini, sala tronului reginei, palatul de la Cnossos

Scara socială minoică, dominată de conducător, se reflectă şi în modul în care au fost proiectate oraşele. Palatul regelui se afla întotdeauna în mijloc şi concentra politica, economia şi cultura oraşului. Regele avea probabil şi atribuţii religioase, dar nu s-au păstrat nici numele, nici portretele conducătorilor. Palatele aveau un plan uniform şi simetric. Aripile lor conţineau numeroase încăperi care formau un labirint, grupate în jurul unei curţi interioare dreptunghiulare şi dotate cu un sistem de canalizare avansat pentru acele timpuri. S-au păstrat fresce murale ⓫ remarcabile şi pline de culoare, vechi de patru milenii, care descriu scene variate. Arta a avut la început mai mult o funcţie decorativă, dar reprezentări naturaliste de plante, oameni ❾ şi animale, cum ar fi delfinii ⓬, au predominat mai târziu.

Cel mai important palat din Creta a fost cel din Cnossos ❽, ❿, cu aripi care aveau între două şi patru etaje. A fost redescoperit de arheologi în 1834 şi se află la circa 6 km de Candia. Arheologul englez Arthur Evans a efectuat săpături acolo în 1900. Vilele şi locuinţele erau plasate în jurul palatului, în vreme ce mormintele se aflau dincolo de marginea oraşului. La apogeu, în Cnossos trăiau aproximativ 80000 de locuitori. Oraşul avea vreo mie de locuinţe, luminate natural datorită unui sistem ingenios. Un cutremur a distrus primul palat de la Cnossos în jurul anului 1750 î.Hr. A fost însă reconstruit cu o suprafaţă mai mare de 5080 metri pătraţi, dezvăluind supremaţia pe care o deţinea conducătorul din Cnossos pe insula Creta. Cutremurele care au urmat au mai distrus câteva clădiri.

Pe lângă Cnossos, mai existau oraşe-palat în Mallia în nord, Zakros la est şi Phaistos în extremitatea sudică. Acesta din urmă a fost ridicat pe terase cu înălţimi diferite. Mai exista de asemenea o „reşedinţă de vară" la Hagia Triada. S-au descoperit aşezări minoice nu numai pe Creta, ci şi pe insula Santorini, care a fost însă distrusă de erupţia unui vulcan în jurul anului 1628 î.Hr. Aproximativ în 1450 î.Hr., Creta şi Cnossos au fost cucerite de micenieni. Asaltul dorienilor din jurul anului 1230 î.Hr. a distrus civilizaţia miceniană, inclusiv pe cea de pe insula Creta. Începând cu 1100 î.Hr., Creta a fost asimilată de civilizaţia greacă de pe continent.

8 „Sala securilor duble" din palatul de la Cnossos

10 Model al palatului de la Cnossos, cca 1520 î.Hr.

Minos şi minotaurul

Potrivit unei legende, regele Minos din Creta era fiul lui Zeus şi al Europei. El nu a sacrificat taurul alb trimis din mare de Poseidon, atrăgând răzbunarea zeului. Acesta a făcut-o pe soţia lui Minos, Pasiphae, să se îndrăgostească de un taur şi să dea naştere unui monstru jumătate om, jumătate taur, numit minotaur. Regele l-a închis pe monstru în labirintul construit de Dedal. Şapte tineri şi şapte fecioare îi erau aduşi ca jertfă în fiecare an, până când Teseu l-a înfrânt şi ucis. Minos a murit în Sicilia şi a devenit judecător în infern.

sus: *Teseu ucigându-l pe minotaur*, miniatură pictată în interiorul unei cupe de lut

Acum cca 1628 î.Hr. | O erupţie vulcanică distruge Santorini
Acum cca 1450 î.Hr. | Micenienii ocupă Creta
Cca 1230 î.Hr. | Dorienii ocupă Micene
Începând cu 1100 î.Hr. | Creta este asimilată de civilizaţia greacă

Civilizaţia miceniană şi Troia

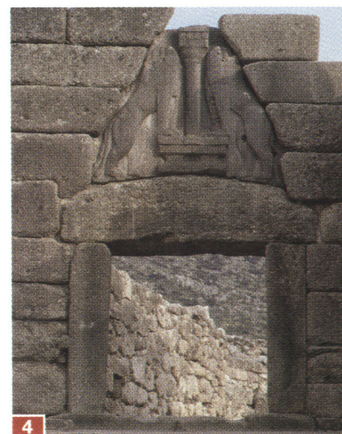
Caracteristic pentru civilizaţia miceniană sunt aristocraţia sa războinică şi oraşele fortificate. Legenda Troiei ilustrează foarte bine trăsăturile definitorii ale acestor regate beligerante.

Între 1600–1200 î.Hr., aheii au migrat dinspre nord în Grecia, fondându-şi oraşe-stat pe insulele din Marea Egee, în Attica şi Pelopones.

1 Pumnal ornamentat de bronz, aur, argint şi niello, sec. XVI î.Hr.

Homer foloseşte termenul de „ahei" referindu-se generic la toţi grecii. Aceştia aveau o structură socială marţială ❷, după cum ne dezvăluie aşezarea palatelor, cetăţilor şi oraşelor lor. Majoritatea palatelor aristocraţiei războinice erau fortificate, oraşele fiind protejate de ziduri de apărare. Pentru o lungă perioadă de timp, cel mai important centru a fost Micene ❹, ❻, care a împrumutat numele său întregii civilizaţii egeene.

4 Poarta leilor de la Micene

Se cunosc puţine date despre organizarea socială a oraşelor-stat miceniene. Exista probabil o clasă de birocraţi de palat care primeau ordine de la nivel central, dar întreţineau legături şi cu oficianţii cultelor şi cu conducătorii, precum Atreus şi fiul său Agamemnon ❺. Economia se baza în primul rând pe agricultură şi metalurgie ❶. Existau conflicte militare între diferitele centre egeene, cu Creta minoică şi cu statele din Asia Mică, cum era Troia. Nu s-a determinat clar care au fost cauzele care au condus la destrămarea civilizaţiei miceniene. Catastrofele naturale sau unele răsturnări sociale interne i-ar fi putut provoca declinul, undeva între 1200 şi 1000 î.Hr.

3 „Masca lui Agamemnon", sec. XVI î.Hr.

Distrugerea Troiei de către greci, aşa cum a fost ea imortalizată de Homer în *Iliada*, este indubitabil legată de migraţiile agresivelor popoare ale mării, precum filistinii, care alungau populaţii întregi de pe teritoriile lor. Cu toate acestea, legenda luptelor eroice pentru Troia a servit ca model pentru întreaga civilizaţie greacă clasică.

Arheologul german Heinrich Schliemann a început să efectueze săpături la Troia ❼ în 1870, în movilele de ruine de la Hisarlîc, din Turcia de azi. El a considerat că faptele relatate în *Iliada* constituiau o realitate istorică, crezând că artefactele de aur şi argint descoperite în al doilea strat atins în 1873, inclusiv ceea ce el a botezat „Masca lui Agamemnon" ❸, aparţineau perioadei Războiului Troian. Însă cele mai vechi obiecte aduse la lumină aparţineau unei perioade anterioare (cca 2500–2200 î.Hr.). În 1874, Schliemann a început săpăturile arheologice şi la Micene, unde a găsit rămăşiţele unei civilizaţii care constituia o punte între Grecia şi Cipru.

2 Războinicii micenieni urcă în carele lor de lemn pregătindu-se de luptă

5 „Comoara lui Atreus", sau „mormântul lui Agamemnon" , sec. XVI î.Hr.

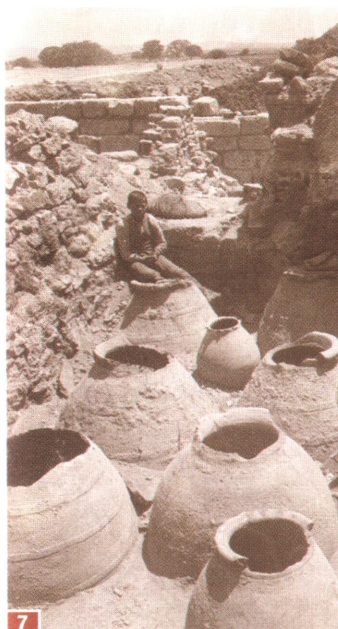

6 Castel fortificat de lângă Micene, sec. II î.Hr.

Acum cca 1400 î.Hr. | Extinderea fortăreţei de la Micene

1600–1200 î.Hr. | Perioada miceniană

Acum **cca 1400 î.Hr.** | Perioada mormintelor decorate cu cupru

7

Săpături arheologice în Troia, conduse de Heinrich Schliemann, 1870–1882

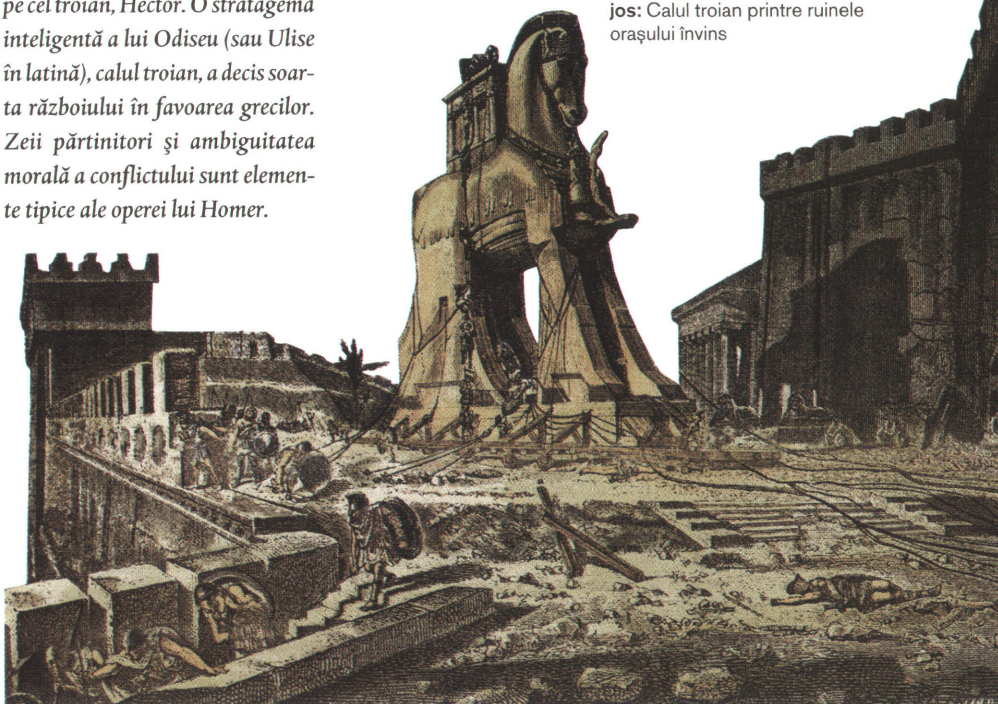
Fragment din *Iliada* lui Homer

"... Ahile scoase suliţa tatălui său / din teaca ei, grea, apăsătoare şi voluminoasă. / Nici un alt luptător aheu nu o putea ridica / doar Ahile avea iscusinţa de a o mânui: / în cenuşa muntelui Pelion făurită, era un dar dat lui Peleus, tatăl său, / de către Chiron odată, mai demult, / pentru a aduce moartea eroilor."

Războiul Troian

Potrivit Iliadei lui Homer, Războiul Troian a început cu răpirea Elenei, soţia lui Menelaos din Sparta, de către Paris, fiul regelui Priam din Troia. Sub conducerea lui Agamemnon,regele cetăţii Micene şi fratele lui Menelaos, grecii au început un asediu al Troiei care avea să dureze zece ani. Punctul culminant l-a constituit momentul în care eroul grec Ahile l-a învins pe cel troian, Hector. O stratagemă inteligentă a lui Odiseu (sau Ulise în latină), calul troian, a decis soarta războiului în favoarea grecilor. Zeii părtinitori şi ambiguitatea morală a conflictului sunt elemente tipice ale operei lui Homer.

Ahile îl ucide pe Hector în afara zidurilor Troiei

sus: *Răpirea Elenei*, pictură în ulei de Guido Reni, 1631
jos: Calul troian printre ruinele oraşului învins

Migraţiile dorienilor

După invazia în Grecia, dorienii de origine indo-europeană au colonizat treptat întreaga regiune. Au apărut clanuri şi comunităţi distincte, care au format oraşe.

Migraţia dinspre regiunea Balcanilor către Grecia a triburilor doriene de indo-europeni a precedat-o pe cea a popoarelor mării de la începutul mileniului I î.Hr. Dorienii s-au stabilit în valuri succesive mai întâi în centrul Greciei, apoi, în jurul anului 1150 î.Hr., şi în Pelopones. Au ajuns de asemenea în insulele Ciclade, pe Creta şi pe coasta Asiei Mici. Dorienii rivalizau cu fenicienii pentru supremaţia pe mare.

Triburile s-au împărţit în curând în mai multe popoare, cum ar fi spartanii, mesenienii, grecii din Argos şi cei de nord-vest. Dezvoltarea clanurilor şi comunităţilor distincte a dus mai târziu la formarea oraşelor-stat şi la lupta lor pentru independenţă. Homer descrie viaţa cotidiană a acestor primi greci: casa (*oikos*) constituia spaţiul vital al unei familii, în vreme ce pământul (*kleros*), terenul unui clan sau al unei familii, reprezenta nucleul proprietăţii private. Membrii familiei ascultau de capul acesteia. O astfel de lume avea limite clar delimitate, iar legăturile dintre populaţie şi aristocraţia războinică se creau prin intermediul luptelor şi cultelor. Însă pe baza unei politici şi administraţii elementare, mai multe familii sau comunităţi se puteau uni şi forma un oraş (*polis*), care se construia de obicei pe o porţiune mai ridicată de teren, înconjurată cu ziduri de apărare.

Acum cca 1300 î.Hr. | Ridicarea cetăţii Tiryns pe coasta Mării Egee
1200-1100 î.Hr. | Destrămarea civilizaţiei miceniene
Acum cca 1150 î.Hr. | Distrugerea cetăţii de la Micene
1100-1000 î.Hr. | Migraţia dorienilor

Grecia clasică: de la o civilizaţie a polisului până la pierderea independenţei Secolele VIII-III î.Hr.

În perioada de dinaintea invaziei doriene, pe teritoriul Greciei apăruseră oraşe-stat cu un grad ridicat de organizare politică. Astfel de oraşe se găseau în toată zona Mediteranei şi grecii şi-au adunat resursele pentru a se apăra de perşi. În curând însă au început fricţiuni şi între puternicele Atena şi Sparta, care au culminat cu Războiul Peloponesiac. În urma acestuia, Sparta a câştigat supremaţia peste întreaga Grecie, dar nu după mult timp puterea sa a început să scadă, subminată de nenumăratele conflicte cu alte state. După o perioadă scurtă în care a dominat Teba, sistemul oraşelor-stat s-a destrămat, pe măsură ce peninsula grecească a intrat în planurile macedonenilor de a crea un mare imperiu.

Statueta unui războinic grec, jumătatea sec. VII î.Hr.

dreapta sus: Tânăr grec jucându-se cu un cerc

Organizarea polisului

Polisul (oraş-stat), în care viaţa publică era dominată şi reglementată strict de legi, avea ca fundament participarea la viaţa politică a cetăţenilor săi. Conceptul de libertate asociat cu organizarea oraşelor-stat erau esenţiale pentru identitatea greacă.

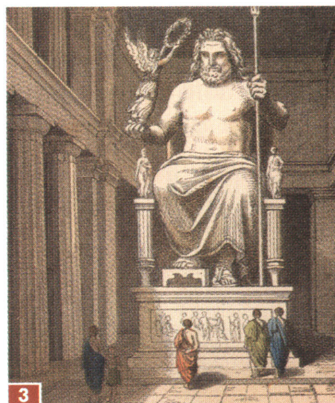
Primele oraşe greceşti erau aşezări cu 500-1500 de locuitori apţi pentru serviciul militar ❶, care populau zona respectivă. Majoritatea oraşelor-stat aveau în centru o acropolă („oraşul de sus“). În sec. VIII î.Hr., locurile comune şi cele cu semnificaţie religioasă, precum şi festivalurile uneau oraşele. Oracolul lui Apolo de la Delfi ❹, ❺ şi Jocurile Olimpice ❸, ❻ sunt exemple ale acestei tendinţe.

Templul lui Apolo de la Delfi

Relaţiile dintre cetăţenii care formau populaţia minoritară a unui oraş erau reglementate de legi stricte. Numărul locuitorilor care puteau fi consideraţi cetăţeni şi aveau dreptul să ia parte la viaţa publică varia de la un oraş la altul. *Polisul* era termenul legal care descria oraşul în sine şi vecinătatea sa. Sfatul bătrânilor şi funcţionarii publici erau aleşi pentru o perioadă determinată de către o adunare publică a cetăţenilor, în faţa căreia erau traşi şi la răspundere. Oraşele aveau o puternică coeziune internă atunci când se impunea apărarea idealului lor de autonomie (*autarhie*) faţă de un pericol extern. Grecii se considerau „liberi politic“ şi superiori „barbarilor mărginiţi“ de sub monarhiile din est.

Societatea greacă ❷ era cu toate acestea împărţită între aristocraţie şi restul populaţiei. Aristocraţia deţinea foarte multe terenuri şi excela în războaie. Ţăranii liberi, negustorii, cei fără pământ şi sclavii alcătuiau majoritatea. Sclavii au devenit de la bun început o parte esenţială a structurii economice a societăţii greceşti. Aceştia erau fie foşti locuitori ai teritoriilor colonizate, fie prizonieri de război sau slujitori. Cei mai mulţi dintre ei efectuau munci fizice, iar cei care beneficiaseră de o educaţie (puţini la număr) erau meditatori particulari sau secretari în casele stăpânilor lor. Societatea greacă era una patriarhală, iar idealul privat era cel al unei vieţi de familie armonioase.

stânga sus: Statuia lui Zeus din templul de la Olimpia, una dintre cele şapte minuni ale lumii antice
stânga: Templul lui Apolo, Delfi

Fragment din *Politica* lui Aristotel

„Cel care are autoritatea de a participa la administrarea deliberativă sau judiciară a oricărui stat este cetăţean al acelui stat. În accepţiunea sa generală, statul reprezintă un grup de cetăţeni care este suficient pentru a servi scopurilor vieţii.“

Olimpia, de la stânga la dreapta: gymnasium, teatru, zid vechi, Heraion, dealul Kronos, templul lui Zeus, trezoreria, stadion, poarta de ceremonie

Acum cca 776 î.Hr. | Primele jocuri olimpice **Cca 750 î.Hr.** | Homer scrie *Iliada* şi *Odiseea* **Cca 735 î.Hr.** | Fondarea Naxosului

Sec. VIII î.Hr. | Ridicarea primelor centre de cult **750 î.Hr.–500 î.Hr.** | Un val de colonişti greci soseşte în zona mediteraneană **Cca 735 î.Hr.** | Întemeierea Siracuzei

Colonizarea regiunii mediteraneene

Din cauza unei crize în agricultură, grecii şi-au părăsit în masă casele şi au colonizat aproape toată zona din jurul Mării Mediterane. Unele colonii, în special cele din Sicilia, au devenit adevărate centre culturale.

7 Teatrul grec din Siracuza, ridicat în timpul domniei lui Hieron I, cca 470 î.Hr., reconstruit parţial în 238 î.Hr.

Grecii au manifestat întotdeauna interes faţă de teritoriile vecine, dar abia după criza agriculturii din sec. VIII î.Hr. au început să le colonizeze. Datoriile tot mai multe şi mai mari ale fermierilor şi căderea lor în sclavie au generat răscoale în multe regiuni, ducând în final la emigrare. Între 750 şi 500 î.Hr., un prim val de migraţii pe mare a avut loc din Grecia spre insulele din Marea Egee şi zonele de coastă din jurul Mării Mediterane. În jurul anului 735 î.Hr., coloniştii au fondat oraşele Naxos la poalele muntelui Etna din Sicilia, apoi Siracuza. Începând din 650 î.Hr., grecii au colonizat coastele Traciei, ale Mării Marmara şi ale Mării Negre, precum şi Asia Mică. Între 550 şi 500 î.Hr., ionienii au invadat Sardinia şi Corsica, în vreme ce atenienii au pătruns în Marea Tireniană, ajungând în teritoriile unde se află astăzi Nisa şi Barcelona. Coloniile au prosperat datorită populaţiei în creştere rapidă şi a comerţului înfloritor.

9 Lupta lui Himera împotriva cartaginezilor, Sicilia, 480 î.Hr.

Majoritatea coloniştilor se mai considerau parte din lumea culturală greacă, păstrând legătura cu oraşele de unde au plecat. În sec. IV şi III î.Hr., în contextul războaielor din Grecia, Siracuza ❼, ⓫ şi Agrigento ❿ din Sicilia au devenit principalele centre culturale ❽ ale „grecilor occidentali". Aceştia se confruntau în acelaşi timp cu ameninţarea tot mai reală a cartaginezilor ❾ şi a etruscilor. Prezenţa a numeroşi profitori şi exilaţi în colonii agrava frecvent starea politică. Conducători militari şi politici preluau adesea puterea, fiind numiţi „tirani". Sunt binecunoscuţi tiranii din Siracuza, precum Dionysios cel Bătrân, care şi-a extins controlul asupra întregii Sicilii şi sudului Peninsulei Italice, oprind ofensiva punică, sau Agatocle, care a rămas în istorie pentru războiul îndelungat dus cu cartaginezii.

10 *Ekklesiasterion*, locul unde se organizau adunările cetăţenilor (*ekklesia*), sec. VI î.Hr., Agrigento

11 Templul lui Apolo şi Artemis din Siracuza

8 Conducător de car din Delfi, ofrandă votivă din Polizalos, Sicilia

Dionysios cel Bătrân din Siracuza

Dionysios (cca 430–367 î.Hr.) i-a dat în judecată pe înstăriţii coloniei în numele populaţiei, care l-a numit astfel general în 405 î.Hr. A preluat puterea ca tiran în acelaşi an, consolidând armata şi fortificând Siracuza împotriva cartaginezilor. Dionysios a reuşit să cucerească întreaga Sicilie şi să încheie o pace cu influenta Cartagina în 392. A invitat la curtea sa poeţi şi filozofi, chiar şi pe Platon. Rămâne celebru şi pentru tragediile pe care le-a scris.

sus: Platon la curtea tiranului Dionysios din Siracuza

Lumea antică cca 2500 î.Hr. – 900 d.Hr.

După 650 î.Hr.	Colonizarea coastei Mării Negre, a Traciei şi a vestului Asiei Mici
După 550 î.Hr.	Coloniile ateniene se extind de la Marea Tireniană până la Barcelona
Cca 500 î.Hr.	Ionienii ocupă Sardinia şi Corsica
405–cca 367 î.Hr.	Domnia lui Dionysius cel Bătrân în Siracuza

Războaie interminabile

Din cauza organizării regionale a oraşelor-stat, războiul şi conflictele au devenit parte integrantă a vieţii grecilor. Tehnicile de luptă au evoluat prin urmare extrem de rapid.

Organizarea autonomă a polisului şi lupta fiecărui oraş-stat pentru autarhie sau hegemonie au dat naştere unor alianţe mereu schimbătoare, dar şi unor războaie perpetue, care umbreau vieţile grecilor, după cum o descriu atât de bine epopeile lui Homer. Exista bineînţeles un sens fundamental al omogenităţii şi unităţii culturale greceşti, care era însă contrazis de alianţele politice ale grecilor. Astfel, puterea comunităţilor strâns-unite a slăbit lumea greacă. Oraşele-stat se luptau pentru teritorii, influenţă şi privilegii. Conflictele locale se răspândeau rapid mai ales când interveneau oraşele vecine. Atacurile cu forţe mici, prin surprindere, concretizate în incursiuni şi jafuri, erau extrem de obişnuite.

4 *Hoplit cu scut şi suliţă,* basorelief în marmură, cca 500–490 î.Hr.

2 Arme de fier, cca 820 î.Hr.

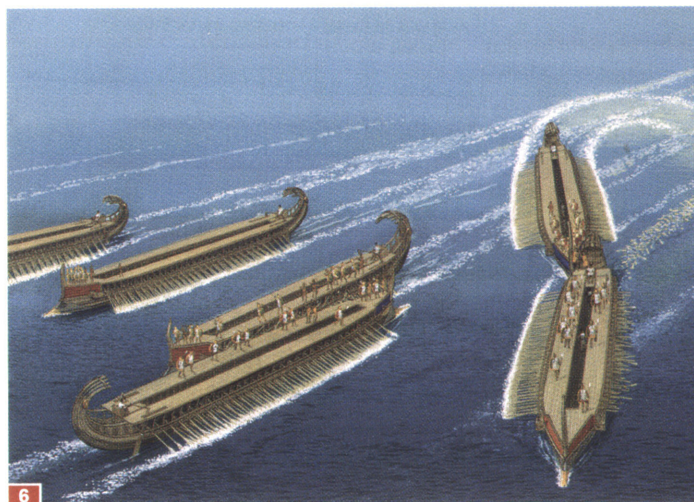
Pe măsură ce mărimea şi importanţa oraşelor creşteau, politicienii au strămutat ciocnirile cu rivalii lor pe mare şi pe uscat. Bărbaţii apţi pentru serviciul militar, luptau cam două luni pe an. Se angajau ca mercenari în slujba statelor aflate în conflict sau în armata regelui persan.

În sec. VII î.Hr., se renunţase deja la confruntările între forţe răzleţe şi se trecuse la lupta între armate. Grecii au preluat carul de luptă din Orient, atacând cu războinici înarmaţi până în dinţi ❷ şi acoperiţi de platoşe, numiţi „hopliţi" ❶, ❹, ❺. Ei înaintau în unităţi de câteva sute de ostaşi, cunoscute ca „falange". Războiul a devenit o profesie, iar strategii şi tacticienii au luat locul generalilor care conduceau cândva armatele. Începând cu sec. VI î.Hr., triremele înguste şi manevrabile („cu trei rame") ❸, ❻, având 170 de vâslaşi aşezaţi pe trei punţi şi o proră ascuţită, au schimbat irevocabil bătăliile navale. Vasul în sine devenea o armă care putea străpunge alte nave şi provoca daune enorme. Construcţiile navale s-au dezvoltat rapid, aducând prosperitate oraşelor care aveau şantiere navale. Lemnul de construcţie era însă extrem de scump şi greu de găsit.

1 *Hoplit cu scut, coif şi suliţă,* pictură pe vas grecesc

3 Vâslaşi pe o triremă ateniană

5 Hopliţi punându-şi armurile, pictură pe un vas grec

6 Manevre ale unor trireme greceşti din sec. V î.Hr.

539 î.Hr. | Cirus II al Persiei cucereşte Babilonul
525 î.Hr. | Cambise II al Persiei cucereşte Egiptul
500–494 î.Hr. | Revolta ionienilor împotriva perşilor
490 î.Hr. | Distrugerea Eritreii
490 î.Hr. | Lupta de la Maraton
483–82 î.Hr. | Temistocle începe construirea unei flote

Războaiele persane

Oraşele-stat greceşti au format prima lor alianţă militară sub ameninţarea expansiunii perşilor, oprind astfel înaintarea acestora spre Europa.

Schimbările politice care au avut loc în Orientul Mijlociu după 550 î.Hr. i-au silit pe greci să îşi îndrepte privirea dincolo de graniţele lor. După ce regii persani Cresus şi Cambise II şi-au impus controlul asupra Orientului Mijlociu – cucerind pe deasupra Egiptul şi Asia Mică – Darius I (cel Mare) şi-a aţintit privirea spre Europa. Multe oraşe greceşti mai mici îi ceruseră protecţia, iar exilaţii greci veniseră la el pentru a-l convinge să cucerească oraşele-stat. Grecii îi admirau pe perşi ❽ pentru forţa lor de luptă şi bogăţia culturală, dar îi dispreţuiau în acelaşi timp pentru sistemul lor politic despotic.

În 500 î.Hr., unele oraşe greceşti din Anatolia, sub comanda lui Histieus, conducătorul Miletului, s-au ridicat împotriva dominaţiei persane. Revolta a fost înfrântă în 494, dar i-a oferit lui Darius pretextul de care avea nevoie pentru a înainta spre vest cu armatele sale. În 491, el a trimis soli persani prin care a cerut predarea tuturor oraşelor greceşti. Fiind refuzat, regele a ordonat armatei şi flotei sale să traverseze Marea Egee şi să pedepsească Eritreia şi Atena.

8 Arcaş persan

Perşii au cucerit insulele Ciclade, au devastat Eritreia şi au pătruns apoi în Golful de la Maraton. Confruntate cu o asemenea ameninţare, Atena şi Sparta au uitat rivalitatea dintre ele şi s-au aliat în luptă. Conduşi de către generalul atenian Miltiade, grecii i-au învins pe perşi la Maraton ❼, ❾. Legenda spune că un sol purtând vestea victoriei a alergat până la Atena, murind însă imediat după ce şi-a îndeplinit misiunea. El a fost aşadar primul „maratonist“ ❿.

Xerxe I ⓫, pe care grecii îl dispreţuiau peste măsură, a continuat campania tatălui său, Darius, trecând strâmtoarea Hellespont (Dardanele) în 481 î.Hr. şi îndreptându-se spre Grecia. În faţa noului pericol, politicianul atenian Temistocle a solicitat şi supravegheat refacerea flotei greceşti de război. S-a restabilit şi alianţa oraşelor-stat greceşti, sub conducerea Spartei de această dată.

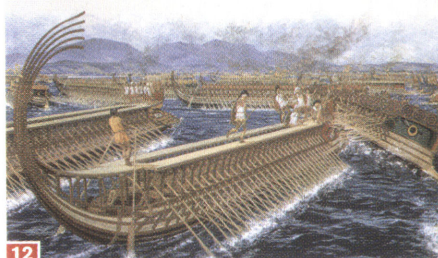
Marea armată persană a coborât de-a lungul coastei greceşti însoţită de o flotă mare. După lupta dramatică care a vut loc în îngusta trecătoare de la Termopile, grecii au fost nevoiţi să se retragă. Cucerirea şi incendierea Atenei în 480 î.Hr. de către perşi a marcat un moment de tristă amintire în istoria Greciei. În cursul aceluiaşi an, însă, câştigarea bătăliei maritime de la Salamina ⓬, ⓭ de către greci s-a dovedit a fi decisivă şi a schimbat soarta întregului război. Aceştia i-au alungat apoi pe perşii demoralizaţi până la Platea, în Beoţia, repurtând o victorie finală în 479 î.Hr. Ameninţarea persană fusese aşadar înlăturată şi această ultimă luptă glorioasă a devenit legendară pentru greci.

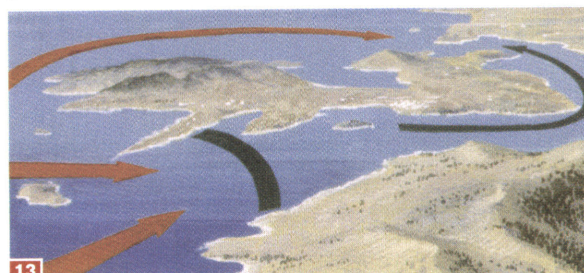

7 Lupta de la Maraton, 9 octombrie 490 î.Hr.

9 Mormântul atenienilor căzuţi în lupta de la Maraton din 490 î.Hr.

10 *Un sol aduce atenienilor vestea victoriei grecilor asupra perşilor la Maraton*, pictură, 1869

11 Xerxe trecând strâmtoarea Hellespont

12 Bătălia maritimă de la Salamina, septembrie 480 î.Hr.

13 Cele două tabere în lupta de la Salamina: flota greacă este marcată cu verde, cea persană cu roşu.

Fragment din *Perşii* lui Eschil

„Scuturaţi, fii ai Greciei, lanţurile sclaviei, / Eliberaţi-vă patria, soţiile, copiii, / Templele zeilor voştri, mormântul sfânt / Cu osemintele glorioşilor voştri strămoşi.“

481 î.Hr. | Xerxe I al Persiei atacă Grecia
Cel târziu 480 î.Hr. | Grecii câştigă bătălia navală de la Salamina
481 î.Hr. | Formarea alianţei greceşti sub conducerea Spartei
480 î.Hr. | Perşii incendiază Atena
479 î.Hr. | Grecii alungă armata persană

Ascensiunea Atenei

Viaţa politică ateniană a fost de la bun început condiţionată de sistemul juridic. Cunoscutul legiuitor Solon a fost autorul multor reforme. După o perioadă în care oraşul a fost condus de tirani, Cleistene, pentru a slăbi aristocraţia, a lărgit accesul cetăţenilor la guvernare.

Aflat sub protecţia zeiţei al cărui nume îl poartă ❷ şi al cărei simbol era bufniţa ❸, oraşul Atena s-a bucurat întotdeauna de o poziţie privilegiată în Grecia. Era considerat „leagănul democraţiei". Organul atenian suprem de guvernare era *areopagul* (consiliul). Iniţial, membrii săi făceau parte din aristocraţie, dar vreme de şase secole, în perioada cuprinsă între 683 şi 84 î.Hr., conducerea a fost preluată de *arhonţi*, magistraţi aleşi anual. Frământarea socială crescândă şi o încercare de a răsturna consiliul l-au determinat în 630 î.Hr. pe legiuitorul Dracon să redacteze un cod de legi extrem de stricte (de aici şi termenul de „draconic").

În 594, atenienii l-au ales arhonte pe Solon ❶, ❹. El a introdus şi a promovat conceptul de „stat de drept" la toate nivelurile, reformând radical sistemul juridic. În sec. VI î.Hr., Atena trecea

1 Legiuitorul atenian Solon

printr-o criză socială cauzată de numeroasele datorii contractate de clasele sărace. Solon a încercat să remedieze situaţia prin reformele sale, să ofere protecţie prin lege împotriva abuzului de putere şi chiar să abolească luarea în sclavie a celor îndatoraţi.

Cu toate că Solon a urmărit să menţină un echilibru între interesele tuturor grupurilor,

3 Bufniţa Atenei şi ramura de măslin pe o monedă ateniană

Peisistratus a preluat puterea ca tiran al Atenei în 556 î.Hr. El a extins influenţa oraşului său dincolo de Marea Egee, stimulând dezvoltarea economică a Atenei. De asemenea, el a introdus noi reforme juridice şi a construit clădiri impozante, precum Templul lui Zeus. Fiii săi, Hipparhus (asasinat în 514) şi Hippias i-au urmat la putere, dar când acesta din urmă a fost înlăturat şi alungat în 510, s-a revenit la vechiul sistem.

În 508–507 î.Hr., noul arhonte, Cleistene, a schimbat radical sistemul politic. A împărţit Attica în zece subdiviziuni administrative numite *phyles*, care aveau propriul guvernator şi regiment de hopliţi. Fiecare dintre acestea trimitea 50 de reprezentanţi la noul „consiliu al celor cinci sute", adunarea politică supremă care se întrunea în Agora ❺ de la Atena. Cleistene a creat astfel un sistem adminstrativ local şi a eliminat diferenţele dintre cetăţeni şi aristocraţie. Se crede că tot el a fost cel care a introdus „ostracizarea" ❻, prin care susţinătorii tiranilor puteau fi exilaţi din oraş pentru o anumită perioadă de timp.

Fragment din elegiile lui Solon

***„Inima îmi porunceşte să îi învăţ pe atenieni că în statul în care nu există lege, mult rău se va abate asupra lui. Acolo unde este lege, totul se uneşte într-o ordine minunată. Răufăcătorii distrug ordinea prin faptele lor."** (3, 30)*

2 Zeiţa Atena, statuie de bronz, cca 375–340 î.Hr.

4 *Solon îşi apără legile în faţa cetăţenilor atenieni,* pictură de Noël Coypel, 1699

5

6

sus: Fragmente de ceramică pe care apare numele lui Temistocle, un atenian ostracizat în 470 î.Hr.
stânga: Stelă găsită în Agora şi ridicată în cinstea legii lui Eucrates împotriva tiranilor, 337–336 î.Hr.

683 î.Hr. | Primii arhonţi aleşi
630 î.Hr. | Mari tulburări sociale
Cca 624 î.Hr. | Decretarea legilor draconice
594 î.Hr. | Solon devine arhonte
Începând cu 556 î.Hr. | Domnia tiranului Peisistratus
527–510 î.Hr. | Domnia tiranilor Hippias şi Hipparhus
514 î.Hr. | Asasinarea lui Hipparhus

7 Pericle

Temistocle

Comandant al armatei ateniene, om de stat şi arhonte, Temistocle a proiectat portul din Pireu în 493–492 î.Hr. Nu s-a bucurat niciodată de popularitate printre concetăţenii săi, deşi a avut un rol esenţial în ascensiunea Atenei. Momentul cel mai important din viaţa sa a fost conducerea luptei de la Salamina. Rivalii şi criticii săi din gruparea oligarhică au obţinut ostracizarea lui în jurul anului 470 î.Hr, şi chiar condamnarea sa la moarte. Temistocle a murit sau s-a sinucis în exil ca supus al perşilor, după 460 î.Hr.

sus: Temistocle

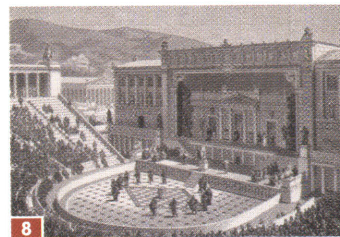
Atena ca mare putere

Atena a ajuns să domine Grecia doar după formarea Ligii deliene, cu scopul opririi perşilor. Hegemonia sa a provocat opoziţiea altor oraşe-stat, în special a Spartei. Democraţia ateniană a atins apogeul sub conducerea lui Pericle.

După încheierea războaielor cu perşii, Atena a rămas extrem de influentă. Sub arhontele Temistocle ❾, oraşul-stat a preluat poziţia de conducere în Liga de la Delos, formată în 477 pentru a-i contracara pe perşi. Smulgând contribuţii băneşti de la membrii ligii, Atena şi-a extins hegemonia peste cea mai mare parte a Greciei. Intrarea în conflict cu oraşele-stat mai puternice, mai ales cu Sparta, a devenit inevitabilă. Atena a făcut uz de forţă pentru a înăbuşi revoltele din oraşele membre ale ligii. Războiul împotriva Imperiului Persan s-a încheiat în sfârşit cu pacea de la Callias din 448, prin care Atena se obliga să nu îi alunge pe perşi din regiunea Mediteranei, iar perşii promiteau să respecte independenţa tuturor oraşelor greceşti din Anatolia.

9 Temistocle se refugiază la Artaxerxes

Cu toate că Atena ducea o politică agresivă faţă de statele vecine, pe plan intern a continuat să evolueze spre democraţie. Sub conducerea lui Ephialtes, atenienii au privat areopagul de puterea juridică în 462–461 î.Hr., dând-o tribunalelor şi punând-o implicit în mâna cetăţenilor. Şase mii de judecători au fost aleşi prin tragere la sorţi. Sistemul a fost implementat de protejatul lui Ephialtes, Pericle ❼, care, începând cu 443, a fost reales mai mulţi ani la rând conducător al Atenei. El a stabilit principiul egalităţii în faţa legii şi a transformat consiliul oraşului într-un organ democratic, în faţa căruia orice cetăţean avea dreptul de a se prezenta cu o plângere. Funcţionarii din administraţie erau aleşi prin tragere la sorţi. S-au construit impresionante clădiri publice ❽, ❿, ⓫, ⓬ şi s-au scris piese de teatru. Perioada sub conducerea lui Pericle a intrat în istorie cu denumirea de „epoca de aur a Atenei".

8 Teatrul Dionysios din Atena

10 Teatrul Dionysios din Atena în prezent

11 Vedere a Acropolei în sec. V î.Hr., reconstituire

12 Partenonul, sau templul Fecioarei Atena, aflat pe Acropolă

510 î.Hr.	Hippias este răsturnat de la putere
508–07 î.Hr.	Reformele lui Cleistene
477 î.Hr.	Formarea Ligii de la Delos
462–61 î.Hr.	Areopagul este privat de puterea juridică
448 î.Hr.	Pacea de la Callias
443–429 î.Hr.	Epoca lui Pericle

Sparta – stat militar

Sparta, cel mai puternic stat din Pelopones, era mult mai tradiţional decât alte polisuri. Viaţa publică era caracterizată prin austeritate şi ordine marţială, iar statul deţinea o forţă militară excepţională.

1 Peisaj spartan

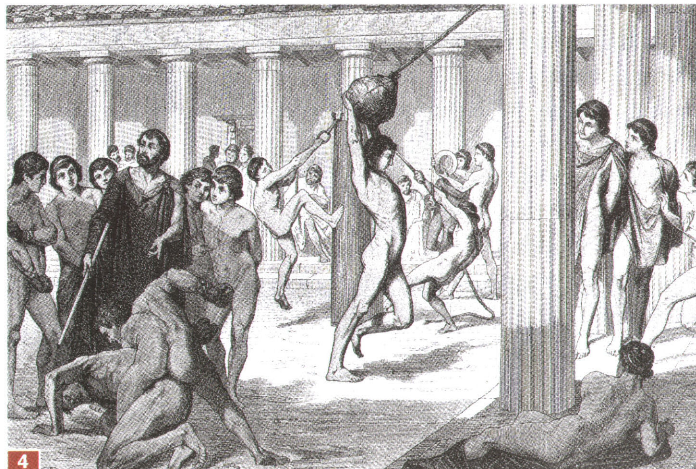
Alături de Atena, Sparta ❶, ❷ a deţinut şi ea hegemonia printre oraşele-stat greceşti. Din cauza conflictului care a debutat între cele două state în sec. V î.Hr., s-au făcut frecvent analogii între structura politică şi stilul lor de viaţă, fără a se acorda din păcate suficientă atenţie trecutului şi progresului lor diferit. Confruntată cu o creştere demografică, Sparta a început să se extindă în jurul anului 720 î.Hr., prin ocuparea Lakoniei şi invadarea Meseniei. Mesenienii s-au răsculat între 660 şi 640, ceea ce i-a determinat pe spartani să le cucerească oraşul şi să preia astfel controlul peste întregul Pelopones. Învinşii au devenit *iloţi*, sclavi care aparţineau statului. Unele triburi de iloţi au reuşit să îşi recâştige libertatea dând dovadă de curaj în luptă. Unii dintre ei au devenit chiar şi cetăţeni ai Spartei.

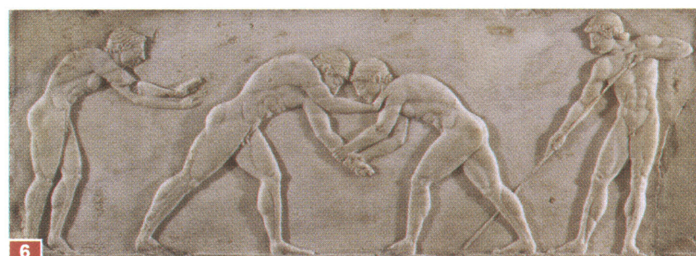
Ordinea socială spartană se baza pe păstrarea vechilor obiceiuri tribale, precum invocarea zeilor, mesele comune şi creşterea băieţilor după vârsta de şapte ani de către stat, nu de către familie. Spartanii erau cunoscuţi pentru disciplina lor, viaţa austeră şi supunerea faţă de superiori. Sparta nu a cunoscut prin urmare un progres social şi economic, de exemplu nu a bătut niciodată monede. Începând cu sec. VI, conducerea statului nu mai era exercitată de către aristocraţi, ci de către toţi bărbaţii apţi, consideraţi egali (*homoioi*). Aceştia îşi luau mesele ❸, cum ar fi celebra „supă neagră spartană“, împreună. O comunitate era alcătuită din 15 bărbaţi, care se ocupau şi de educaţia adolescenţilor din grup (*efebi*). Până la vârsta de 30 de ani, bărbaţii trăiau în unitatea militară din care făceau parte, antrenându-se permanent. Căsătoria şi viaţa de familie erau astfel puse pe plan secundar, fiind încurajate relaţiile homosexuale. Întrucât bărbaţii lipseau adesea, fiind plecaţi la război sau în cantonamente, femeile spartane duceau o viaţă mai emancipată decât cele din alte oraşe. Aristotel menţiona chiar existenţa unei „mulţimi de femei neînfrânate“ în Sparta.

Ţelul politic al Spartei era eficienţa militară şi pregătirea pentru înfrângerea inamicilor externi, dar şi a iloţilor răsculaţi. Tinerii spartani ❹, ❻ erau pregătiţi prin antrenament fizic şi militar să lupte, să ucidă şi să moară pentru binele Spartei. Astfel au intrat spartanii în istorie, mereu gata de război şi neînfricaţi în faţa morţii.

2 Agora din Sparta, reconstituire

3 Masă comună spartană

4 Tineri spartani făcând exerciţii fizice

6 Tineri luptându-se, basorelief în marmură cca 500 î.Hr.

5 Efeb cu o prăjină şi o praştie

Fragment din Istoriile *lui Herodot:*

Inscripţie pe mormântul spartanilor ucişi în timp ce apărau trecătoarea de la Termopile

„Mergi, străinule, şi spune spartanilor că zăcem aici pentru că ne-am supus legilor lor.“

Cca 720 î.Hr. | Cucerirea Lakoniei şi Meseniei
660–640 î.Hr. | Al Doilea Război cu Mesenienii
521–490 î.Hr. | Regele Cleomene I
Acum cca 900 î.Hr. | Fondarea Spartei în Valea Eurotas
Acum cca 700 î.Hr. | Constituţia lui Licurg
550 î.Hr. | Înfiinţarea alianţei Peloponesului

Organizarea politică a Spartei

Sparta a fost condusă de două dinastii regale, însă au existat perioade în care eforii au preluat puterea. Relaţia cu Atena, deşi armonioasă iniţial, s-a transformat în rivalitate şi stare de conflict după războaiele cu perşii.

Forma de guvernare a Spartei a fost o monarhie în care două dinastii de regi, Agizii şi Eurypontizii, alternau la putere. Aristocraţii spartani îşi închinau viaţa artei războiului ❼, ❽, ⓫ şi trăiau din dările plătite de iloţi. În prima jumătate a sec. VII î.Hr., legiuitorul Licurg ❿ a redactat un cod politic numit Marea *Rhetra* („înţelegere" sau „lege"), care enumera obiceiurile şi tradiţiile spartane. Un consiliu alcătuit din 28 de aristocraţi aleşi pe viaţă guverna alături de rege. Exista de asemenea o adunare (*apella*) a cetăţenilor, care aproba sau respingea propunerile consiliului.

7 Coif şi platoşă din Grecia

O nouă instituţie numită *eforat* („supraveghetori") a apărut în sec. V î.Hr. Cei cinci membri ai săi erau aleşi iniţial în fiecare an de către apella, dar au început curând să domine consiliul şi adunarea, preluând chiar şi puterea de la regi. Abia în anul 226 î.Hr., regele spartan Cleomene III a reuşit să îi înfrângă.

10 *Licurg demonstrând importanţa educaţiei*, pictură de Cezar van Everdingen, 1660–61

11 Hoplit spartan cu coif corintic, suliţă şi armură pentru picior

Sparta şi-a stabilit hegemonia în întregul Pelopones şi puţini au îndrăznit să se ridice împotriva acestui stat puternic. Spre deosebire de Atena, Sparta solicita doar bărbaţi şi arme de la alte oraşe-stat, fără a interveni în administrarea acestora.

Relaţiile Spartei cu Atena au fost bune la început, spartanii conduşi de Cleomene I ajutându-i chiar pe atenieni să îl detroneze pe tiranul Hippias în 510 î.Hr. Mai mult decât atât, graţie aptitudinilor lor militare, spartanii au fost mereu în prima linie a frontului, ducând cele mai grele lupte în timpul războaielor împotriva perşilor. Astfel, doar cu o mână de luptători, regele spartan Leonida ⓬ a oprit în 480 î.Hr. înaintarea enormei armate persane la trecătoarea de la Termopile ❾, ⓭. Spartanii au luptat şi au murit până la ultimul om, câştigând astfel timp pentru greci, care luptau la Salamina. Buna înţelegere dintre cele două oraşe a fost înlocuită de rivalitate, când Atena şi-a început expansiunea. Tensiunile s-au acumulat, dând naştere Războiului Peloponesiac.

8 Duel sau luptă ritualică între hopliţi înarmaţi cu suliţe şi scuturi, vas grecesc pictat, cca 560–550 î.Hr.

9 Leonida şi luptătorii săi înaintea bătăliei de la Termopile, 480 î.Hr,

Cleomene I al Spartei

Cleomene I din familia agizilor a condus Sparta între cca 521 şi 490 î.Hr. El i-a ajutat adesea pe atenieni să îşi alunge tiranii. Ulterior însă, el a intrat în conflict cu Atena. În 494 l-a învins definitiv pe duşmanul tradiţional al Spartei, Argos, la Sepeia, şi a luat parte şi la alte războaie. Întrucât Cleomene I era apărătorul unei monarhii puternice, eforii au profitat de absenţa sa şi în 491, în timp ce era plecat la război, l-au detronat. Regele s-a sinucis un an mai târziu.

12 Leonida, rege al Spartei

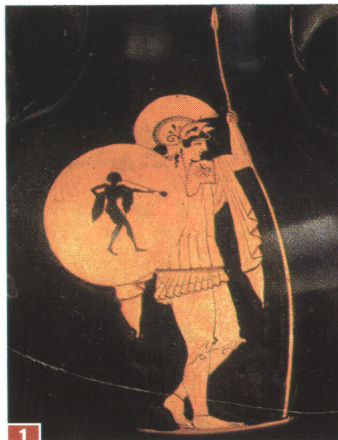
13 *Leonida la Termopile*, pictură de Jacques-Louis David, 1814

Lumea antică | cca 2500 î.Hr. – 900 d.Hr.

Sec. V î.Hr. | Formarea *eforatului*
480 î.Hr. | Lupta din trecătoarea de la Termopile
494 î.Hr. | Spartanii înving Argosul
480 î.Hr. | Alianţa împotriva perşilor
226 î.Hr. | Reformele lui Cleomene III

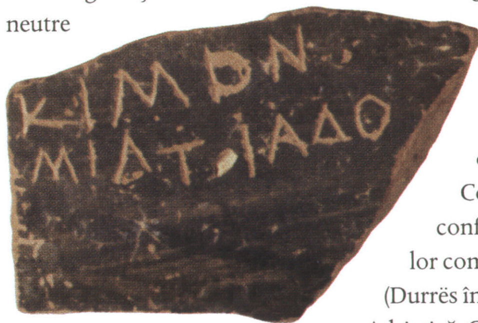
Războiul Peloponesiac

Ieşirea Atenei din sistemul de alianţe a generat un conflict direct cu Sparta. Politica sa agresivă de expansiune a implicat o parte considerabilă din lumea greacă în Războiul Peloponesiac.

1 Luptător grec cu platoşă uşoară, armură de picior, coif, scut şi lance

În 464 î.Hr., Sparta a trecut printr-un cutremur puternic şi imediat după aceea a izbucnit o răscoală a iloţilor. A cerut ajutorul Atenei, iar în 462 renumitul politician şi generalul oraşului, Cimon, a trimis trupe de hopliţi ❶ către Sparta. Forţele democratice din Atena au profitat de absenţa lui Cimon şi de înfrângerea ruşinoasă suferită de acesta în faţa iloţilor pentru a introduce o schimbare radicală. Cimon a fost exilat prin ostracizare ❸ şi în 461 Atena a părăsit alianţa antipersană făcută cu Sparta. A fost formată Liga de la Delos, la care au fost forţate să adere şi alte state, pentru a susţine politica expansionistă ateniană. Primul conflict militar minor cu Sparta s-a încheiat cu un tratat de pace în 446–445 î.Hr., prin care cele două puteri cădeau de acord să nu se extindă şi să permită statelor greceşti neutre să rămână independente. Însă în anii imediat următori, Atena şi-a continuat expansiunea, în vreme ce Sparta a încercat să păstreze starea de echilibru de până atunci. Pacea nu a mai putut fi menţinută, începând imediat conflictul armat.

3 Fragment de ceramică cu numele lui Cimon, exilat prin ostracizare

Devastatorul Război Peloponesiac ❷ dintre cele mai puternice oraşe-stat a debutat cu ciocniri între puteri mai puţin importante de la marginea peninsulei greceşti. Însă cei doi giganţi, Atena şi Sparta, au fost atraşi curând în război din cauza alianţelor lor cu alte oraşe. Corintul ❺ şi Corcyra intraseră în conflict din cauza coloniei lor comune Epidamnos (Durrës în prezent) de la Marea Adriatică. Corcyra, care rămăsese neutră până atunci, a cerut să se alieze cu Atena, care, dorind să îşi extindă sfera de influenţă şi pe coasta Adriatică, a fost de acord. În 433 î.Hr. au avut loc primele lupte maritime între navele ateniene şi cele corintice. În 432, Atena a impus o blocadă asupra aliatului Corintului, Megara, şi a coloniilor sale pontice. Corintul şi Megara au cerut imediat ajutorul aliatului lor, Sparta. După unele ezitări, Sparta a declarat război Atenei în vara anului 432, sub motivul încălcării tratatelor anterioare de pace.

2 Doi hopliţi se salută înainte de a intra în luptă, Războiul Peloponesiac, basorelief în marmură, cca 420 î.Hr.

4 Atenieni şi corinteni luptându-se lângă Potidea, 431 î.Hr.

5 Coif corintic

464 î.Hr. | Un cutremur loveşte Sparta
462 î.Hr. | Cimon îşi trimite trupele în ajutorul Spartei
461 î.Hr. | Atena iese din alianţa cu Sparta
446–45 î.Hr. | Tratat de pace între Atena şi Sparta
432 î.Hr. | Sparta declară război Atenei
431–421 î.Hr. | Prima fază a războiului

Desfăşurarea războiului

Prima parte a Războiului Peloponesiac a fost destul de neclară, niciuna dintre tabere nereuşind să obţină victoria. Însă prin intrarea sa într-o alianţă cu perşii, Sparta a copleşit Atena din punct de vedere numeric şi a determinat-o să capituleze.

Războiul Peloponesiac (431–404 î.Hr.) a forţat majoritatea statelor din regiune să se alieze cu una dintre tabere. În faza iniţială (431–421 î.Hr.), Atena, sub conducerea lui Pericle şi având o flotă puternică, a luptat în defensivă pe uscat şi a atacat pe mare. Sparta, sub Arhidamus II, avea războinici excelenţi, cu care a luptat în principal pe uscat între anii 431–427, devastând Atica în 425. În cele din urmă, diferenţa dintre cele două forţe a dus la un impas în această primă fază a războiului. Cleon, succesorul lui Pericle, a continuat politica expansionistă a Atenei. După ce a câştigat o impresionantă victorie navală asupra Spartei lângă insula Sfacteria în 424, el a distrus şansele încheierii unui acord de pace prin cererile sale fabuloase. Abia după moartea sa, în lupta de la Amfipolis din 422, s-a putut reveni la masa negocierilor.

6 Fundaţia heraionului din Argos

7 Alcibiade, bust în marmură

Următorul conducător al Atenei, Nicias, era reprezentantul celor care doreau sfârşitul războiului. În cele din urmă s-a încheiat Pacea lui Nicias cu Sparta în 421 î.Hr., prin care graniţele redeveneau cele de dinainte de război. Totuşi, aliaţii marilor puteri au continuat să se lupte. În 420, sub conducerea lui Alcibiade ❼, cei care doreau reluarea războiului au preluat puterea în Atena şi au format o alianţă cu principalul rival al Spartei, oraşul Argos ❻. Cu toate acestea, Sparta a reuşit să învingă Argosul în 418.

În 415 î.Hr. a debutat o nouă fază a războiului, iar zona de conflict s-a mutat în Sicilia ❾. Doi ani mai târziu, în 413, conflictul a revenit însă în Atica. Situaţia Atenei părea gravă, întrucât Sparta se aliase cu perşii, care finanţau cu cantităţi uriaşe de aur construirea unei flote spartane. Alcibiade ❿ a reuşit să îi învingă pe spartani şi perşi în 411 la Abydus şi în 410 la Cyzicus. Dar, pierderea bătăliei navale de la Notium în 407 a scos în evidenţă epuizarea militară şi financiară a puternicului oraş-stat.

Înfrângerea definitivă a flotei ateniene de către spartani a avut loc la Aegospotami în 405 î.Hr. Amiralul spartan Lixandru ❽ a reuşit să impună o blocadă asupra Atenei şi să o determine astfel să capituleze. Singurele teritorii care îi rămâneau Atenei erau Atica şi Salamina, zidurile de apărare ale oraşului urmau să fie distruse, iar flota cedată spartanilor. Echilibrul de forţe înclina de acum spre Sparta.

8 Lixandru porunceşte ca zidurile de apărare ale Atenei să fie distruse

9 Lupta de la Siracuza, Sicilia, 413 î.Hr.

10 Alcibiade îi înfrânge pe spartani

Istoricul grec Tucidide

Tucidide, istoric şi general atenian, este sursa principală de informaţii pentru cercetători despre fazele războiului dintre Sparta şi Atena. Între 431 şi 411 î.Hr., el a scris Istoria Războiului Peloponesiac *în opt volume, redând evenimentele cu meticulozitate. Strategul atenian a fost învins de spartani lângă Amfipolis în 424 şi a fost trimis în exil vreme de 20 de ani. Istoricul Xenofon a continuat opera lui Tucidide, oferind detalii despre ultima parte a războiului (411–404 î.Hr.), în lucrarea sa* Hellenica.

sus: Tucidide, sculptură

Lumea antică cca 2500 î.Hr.– 900 d.Hr.

421 î.Hr.	Pacea lui Nicias
415–413 î.Hr.	Campania din Sicilia
413 î.Hr.	Alianţa între Sparta şi Persia
407 î.Hr.	Atena pierde lupta de la Notium
405 î.Hr.	Spartanii obţin victoria de la Aegospotami
404 î.Hr.	Atena capitulează

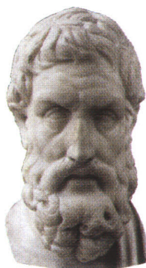
Progresul intelectual în secolele V şi IV î.Hr.

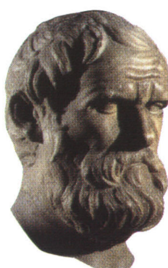
În cele două sute de ani de după 500 î.Hr., în Grecia s-a înregistrat un progres intelectual remarcabil. Acesta a fost demarat de marii scriitori de tragedii, de primii istorici şi de sofişti, a căror filosofie a fost continuată de către Socrate, Platon şi Aristotel.

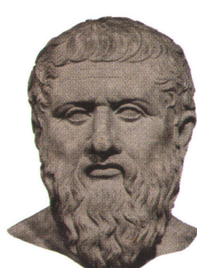
Fragment din *Istoriile* lui Herodot, volumul I

„Voi continua cu istoria mea, descriind atât oraşele mari, cât şi pe cele mici. Cele mai multe dintre oraşele mari din trecut au decăzut, devenind neimportante, iar cele care acum sunt puternice au fost şi ele odată slabe... Voi povesti aşadar nepărtinitor despre toate, având convingerea că fericirea omului nu rămâne îndelung în acelaşi loc."

1 Sofocle

2 Euripide

3 Aristofan

4 Platon

5 Aristotel

Secolele V şi IV î.Hr. au marcat o renaştere intelectuală ❿ în multe domenii. În sec. V, trei dintre cei mai importanţi autori de tragedii ai Antichităţii, Eschil ❾, Sofocle ❶ şi Euripide ❷, creau la Atena. Ei foloseau miturile şi cronicile pentru a ilustra teme precum soarta schimbătoare a omului, vina şi ispăşirea. Autorii de comedii, în special Aristofan ❸, au preluat aceleaşi motive în secolul următor, punând însă accent pe slăbiciunea umană.

Pe fundalul acestei efervescenţe creatoare, a luat naştere şi filozofia istoriei, sau istoriografia, prin apariţia operelor lui Herodot la mijlocul sec. V. Munca sa a fost continuată de către Tucidide (*pag. 91*) câteva decenii mai târziu. Herodot este considerat „părintele istoriei", datorită referinţelor originale la contextul istoric universal făcute în descrierea războaielor greco-persane (*pag. 85*). Istoria nu mai era percepută ca „un joc al zeilor", ci mai degrabă ca o combinaţie de forţe şi factori umani. Se analizau şi se propuneau de asemenea cauze şi motive.

6 Logica şi dialectica, personificate de către Aristotel şi Platon, basorelief de Luca della Robbia, 1437

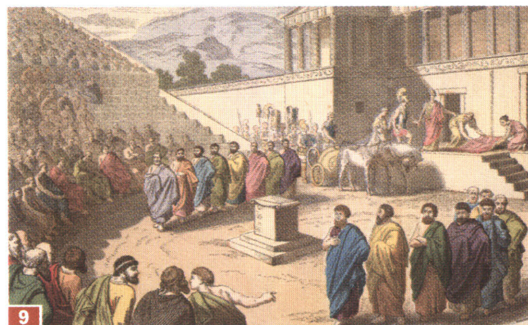
7 Socrate

În domeniul filozofiei, sofiştii („învăţători ai înţelepciunii") au trecut de la filozofia naturală a secolului anterior la o orientare cu totul nouă, care a marcat sfârşitul vechii ordini. Minţi luminate şi provocatoare, ei considerau că gândirea, raţionamentul critic şi retorica stăteau la baza întregii cunoaşteri, a comportamentului şi a obiceiurilor umane. Omul a devenit de altfel „măsura tuturor lucrurilor". Pe lângă toate acestea, trei mari filozofi greci au pus fundamentele gândirii etice. Socrate ❼, care se concentrase pe răspunderea morală a individului, a fost judecat în 399 î.Hr. pentru că „îi corupsese pe tinerii atenieni" şi condamnat la moarte prin otrăvirea cu cucută. Discipolul său Platon ❹, ❻, ⓫ a fost marcat de moartea nedreaptă a maestrului său şi i-a preluat învăţăturile, în special dialogurile, pentru a explica tot ceea ce există printr-o structură ierarhizată, bazată pe etică. În opera sa *Politeia* (*Republica*), Platon medita asupra statului ideal şi propunea conceptul de filozofi-regi. În jurul anului 385 î.Hr., el a înfiinţat la Atena o academie de filozofie ❽, în care a predat mulţi ani.

Ulterior, Aristotel ❺, pe care Platon îl „convertise", dar de care apoi s-a despărţit, a pornit de la lucrurile individuale pentru a crea un sistem universal de ştiinţe. A făcut din principiile ştiinţelor naturii şi observarea naturii parte integrantă a istoriei ideilor.

8 *Şcoala de la Atena*, frescă de Rafael, 1508–1511

Cca 445 î.Hr. | *Istoriile* lui Herodot
Cca 412 î.Hr. | Euripide scrie *Ifigenia în Taurida*
410 î.Hr. | Sofocle termină *Oedip, rege*
458 î.Hr. | Prima reprezentaţie a piesei *Orestia* de Eschil
423 î.Hr. | *Norii* lui Aristofan
Cca 411 î.Hr. | Tucidide scrie *Istoria Războiului Peloponesiac*

9 Reprezentaţie la Atena a piesei *Agamemnon* de Eschil, în care se povesteşte despre întoarcerea regelui Argosului din Războiul Troian, gravură în lemn colorată, cca 1865

10 Principalii artişti, poeţi şi filozofi ai Epocii lui Pericle, stampă colorată ulterior, cca1852

11 Platon şi discipolii săi la academia de filozofie din Atena, gravură în metal, cca 1850

Situaţia politică

După Războiul Peloponesiac, Sparta a fost nevoită să îşi apere hegemonia contestată de lupta pentru autonomie a oraşelor-stat. A pierdut în cele din urmă în faţa Tebei.

Războiul peloponesiac (*pag. 90-91*) a schimbat echilibrul puterilor. Atena a eşuat în politica sa de expansiune şi a trebuit să cedeze Spartei poziţia de hegemonie.

13 Bătălia navală din timpul celei de-a doua lupte de la Cheroneea, 394 î.Hr.

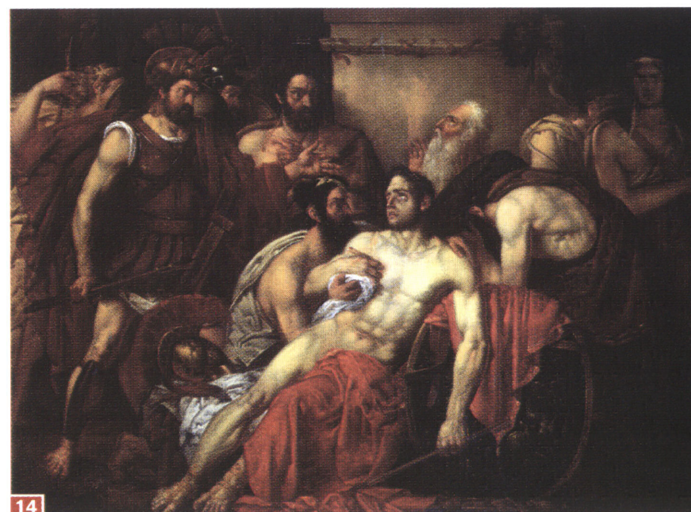
Cu toate acestea, pacea încă nu se stabilise în Grecia. Războiul afectase profund aproape toate oraşele care intraseră în luptă într-una din tabere. Peste tot, cetăţenii se împărţiseră în apărători ai democraţiei ateniene sau ai vechii ordini oligarhice spartane. Agitaţia socială continua să se manifeste, precum în Corcyra, şi pe alocuri izbucneau mici războaie civile.

După capitularea Atenei în 404 î.Hr., aliaţii Spartei, în special Corint şi Teba, au cerut distrugerea oraşului, pentru a elimina definitiv puterea ateniană. Însă Sparta, care îşi atinsese deja scopul, s-a opus unei astfel de măsuri. Oraşele care se aflaseră până atunci sub controlul Atenei cereau să li se acorde autonomia pe care Sparta le-o promisese în timpul războiului, nefiind prea dornice să treacă de sub dominaţia ateniană sub cea spartană. Sparta a înlăturat guvernele democratice din aceste oraşe şi a reinstaurat vechile partide oligarhice.

Nemulţumirile au apărut din nou în Pelopones. La începutul sec. IV î.Hr., perşii au invadat din nou oraşele greceşti din Anatolia. Sparta a intervenit prompt şi în forţă, încercând să alunge perşii între anii 400–394. Însă aceştia au reuşit să convingă Teba, Argos, Corint, Atena şi statele din centrul Greciei să se alieze cu ei împotriva Spartei, promiţându-le bani şi independenţă. Sparta a reuşit să obţină unele victorii împotriva câtorva dintre oraşele-stat, cum s-a întâmplat în a doua bătălia de la Cheroneea ⓬, ⓭ (394 î.Hr.), dar alianţa susţinută de aurul perşilor a fost mult prea puternică pentru a fi învinsă. În urma Păcii regale încheiată în 387–386, Sparta a fost nevoită să recunoască dominaţia persană în Asia Mică şi autonomia celorlalte oraşe greceşti. Slăbirea Spartei a lansat semnalul către vechii săi aliaţi dornici să iasă definitiv de sub controlul său. Teba a preluat conducerea, prin generalul Epaminonda ⓮. Acesta a aplicat o nouă tactică militară şi printr-un atac dinspre flancul stâng, armata tebană i-a învins pe spartani la Leuctra în Beoţia în 371. Sparta a fost distrusă şi în câteva decenii Teba a preluat supremaţia în Grecia. Această situaţie s-a păstrat până când o nouă putere, Macedonia sub conducerea lui Filip II schimbă ordinea.

12 Victoria spartanilor în a doua luptă de la Cheroneea, 394 î.Hr.

14 *Moartea lui Epaminonda* după lupta din 362 î.Hr. împotriva spartanilor conduşi de Mantineia, pictură de Louis Gallait

387–386 î.Hr. | Pacea regală încheiată între Persia şi Sparta

371 î.Hr. | Teba învinge Sparta la Leuctra

399 î.Hr. | Moartea lui Socrate

Cca 385 î.Hr. | Platon înfiinţează Academia sa la Atena

335–334 î.Hr. | Aristotel revine de la Atena

1 Alexandru cel Mare al Macedoniei în bătălia de la Issos împotriva perşilor, 333 î.Hr.

Ascensiunea şi declinul unei puteri mondiale: de la Macedonia la diadohi Sec. VII–I î.Hr.

La început, grecii i-au ignorat pe macedoneni, considerându-i „pe jumătate barbari", folositori doar pentru că îi apărau de invaziile dinspre nord. În sec. V î.Hr. însă, macedonenii s-au unit sub doi conducători puternici, Alexandru I şi Archelaos, iar în timpul lui Filip II au preluat supremaţia în Grecia. Pornind din Macedonia Alexandru cel Mare ❶, fiul lui Filip II, a cucerit toată lumea cunoscută la acea vreme. Cu toate acestea, imperiul construit de el s-a destrămat odată cu moartea sa. Succesorii săi, diadohii, au răspândit cultura elenistică în tot imperiul şi în Orientul Apropiat şi Mijlociu.

Ascensiunea Macedoniei

Începând cu sec. V î.Hr., conducătorii macedoneni au reuşit să creeze un stat relativ unificat. Macedonia a putut astfel să îşi sporească influenţa şi să devină o mare putere.

La începuturile sale, Macedonia, situată la nord de Grecia, nu a influenţat în nici un fel civilizaţia greacă. Populaţia sa, alcătuită în marea ei majoritate din ţărani, vorbea un dialect aparte şi nu se considera greacă. Istoria timpurie a Macedoniei a fost caracterizată de conflicte cu ilirii şi tracii, vecinii săi din nord şi sud. În sec. VII î.Hr., dinastia Argeazilor a preluat puterea în Macedonia.

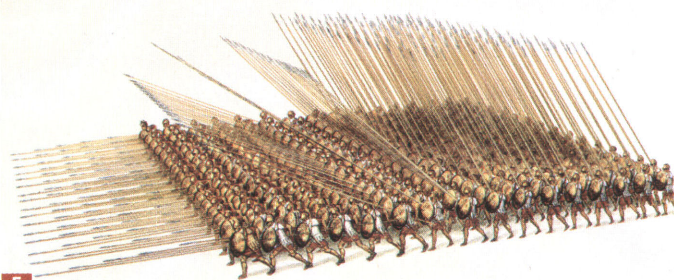

2 Efigia regelui Filip II al Macedoniei pe o monedă

Regele era comandant al armatei, judecător suprem şi conducător religios. Un consiliu al armatei şi aristocraţia războinică îi controlau totuşi acţiunile.

Începând cu sec. V î.Hr., Macedonia se unificase într-un stat puternic. Regele Alexandru I (Philhellene) ❹ i-a ajutat pe greci în războaiele cu perşii. Până în anul 480 î.Hr. lărgise graniţele regatului său până la muntele Olimp şi regiunea Pangaion. Şi-a consolidat regatul prin reforme militare, administrative şi monetare. Succesorul său, regele Perdiccas II, a folosit în Războiul Peloponesian tactici inteligente şi profitabile. Ascensiunea Macedoniei ca putere militară a început în timpul domniei lui Archelaos, care şi-a stabilit capitala la Pella. Acesta a ocupat porţiuni din Tesalia în jurul anului 400 î.Hr. şi a invitat la curtea sa artişti greci celebri, în frunte cu Euripide. Macedonia părea pierdută în 359 î.Hr., când regele său, Perdiccas III, a căzut ucis alături de 4 000 dintre luptătorii săi ❸ în războiul pe care îl începuse împotriva atenienilor în 360. Fiul şi moştenitorul său, Amyntas IV, era încă minor, iar ilirii şi parţii au profitat de aceste circumstanţe şi au pătruns în Macedonia. În disperare de cauză, fratele mai tânăr al regelui ucis, Filip II ❷, care era şi regent pentru Amyntas, a fost încoronat şi a reuşit să schimbe în scurtă vreme situaţia.

3 Tânăr războinic macedonean, basorelief

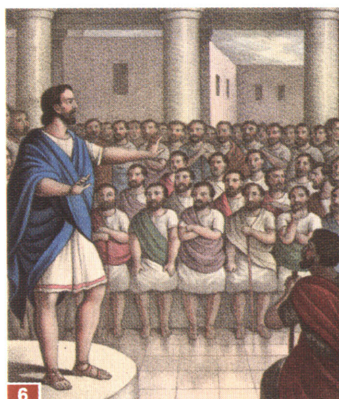

4 Alexandru I al Macedoniei în timpul unei petreceri organizate de tatăl său, Filip II trimite tineri deghizaţi în femei pentru a-i ucide pe perşi

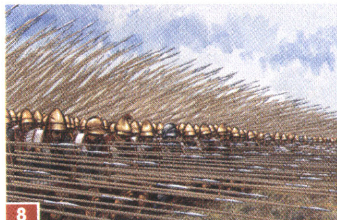

5 Tactica de atac utilizată de unitatea de bază a falangei macedonene în timpul lui Alexandru cel Mare şi al tatălui acestuia, Filip II

Cca sec. V î.Hr. | Apariţia statului macedonean unificat
359-336 î.Hr. | Domnia lui Filip II
Începând cu sec. VII î.Hr. | Dinastia Argeazilor
413-339 î.Hr. | Regele Archelaos
348–342 î.Hr. | Ocuparea Tesaliei, Chalcidicei şi Traciei

Macedonia devine mare putere sub conducerea lui Filip II

În doar câţiva ani, Filip II a transformat Macedonia în cea mai mare putere militară şi politică din Grecia. Visa ca sub conducerea sa să realizeze o unificare politică şi culturală între greci şi macedoneni.

6 Oratorul grec Demostene îl critică vehement pe Filip al Macedoniei

8 Falangă macedoneană

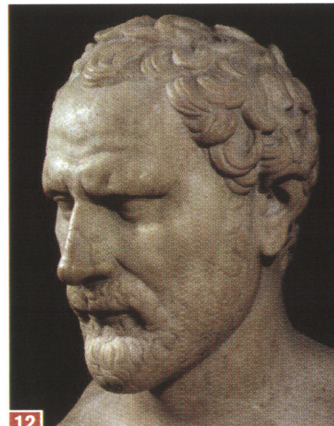

10 *Filipeionul, ridicat la porunca lui Filip II în cinstea familiei sale, după victoria obţinută la Cheronea în 338 î.Hr.*

Filip II (359-336 î.Hr) ❼ a fost un om de stat remarcabil şi un comandant militar ❾ strălucit. După moartea fratelui său, el a condus ţara în calitate de protector al tânărului său nepot. Odată ajuns pe tron, s-a hotărât să cucerească oraşele greceşti. I-a alungat mai întâi pe iliri şi paionieni din Macedonia şi în anii următori a continuat cu cucerirea unei părţi considerabile din Tracia şi a Pangaionului. Începând cu 354 î.Hr., a pătruns şi mai adânc în Grecia, iar în 351 a cucerit Bosforul. Între 348 şi 342, Filip a ocupat Tesalia şi Chalcidice, integrându-le în regatul său. A creat flota macedoneană şi a reorganizat armata. A angajat mercenari ⓫ şi militari de carieră, a numit generali capabili şi a poruncit inginerilor săi militari să construiască dispozitive de asediu, precum berbeci şi catapulte. Succesul lui Filip se datorează şi slăbiciunii şi conflictelor interne din Grecia, apărute în urma Războiului Peloponesiac. Atenienii erau preocupaţi de independenţa oraşelor greceşti. Oratorul Demostene ⓬ i-a prevenit pe greci despre pericolul „barbarilor macedoneni" în cele patru „Filipice" ❻ ale sale (discursuri împotriva lui Filip).

11 *Mercenari în slujba lui Filip II, gravură în lemn, 1867*

Înaintarea lui Filip a provocat un război în 340 î.Hr., dominat iniţial de atenieni graţie superiorităţii lor pe mare. În bătălia de la Cheronea din august 338, falangele macedonene conduse de Filip şi de fiul său, Alexandru, au obţinut însă o victorie zdrobitoare asupra „Ligii elene" a oraşelor greceşti, condusă de Atena şi Teba. Filip, care se autoproclama se „unificatorul Greciei", a impus condiţii rezonabile de încheiere a păcii, care păstrau iluzia autonomiei. Atena, Teba şi majoritatea celorlalte oraşe s-au alăturat Ligii corintice, aderând la „pacea comună". Filip a devenit astfel conducătorul suprem al unei Grecii unite cu adevărat pentru prima dată în istorie.

9 Reconstituire a unei armuri, pe baza descoperirilor din mormântul lui Filip II din Vergina

12 Demostene

7 Medalie de aur cu efigia lui Filip II, 336 î.Hr.

În 337, el a pornit un război împotriva perşilor pentru a-şi extinde sfera de influenţă spre est. În primăvara anului următor, o armată mare de greci şi macedoneni a traversat strâmtoarea Dardanele şi a pătruns în Anatolia. Din păcate, Filip a fost asasinat în toiul pregătirilor pentru luptă, în timpul nunţii fiicei sale.

Mişcarea panelenă

Cuvântul „elen" provine de la Elen, un patriarh legendar. Fiii săi şi-au împrumutat numele eolienilor, dorienilor şi ionienilor. La început, denumea un trib din Tesalia, dar apoi a fost extins asupra tuturor grecilor. „Zeus Panhellenios" a fost proclamat divinitatea supremă a tuturor grecilor şi era venerat prin cultul de pe insula Egina. Filip II şi Alexandru cel Mare au folosit panelenismul ca strategie de integrare politică, intervenind în numele acestuia ca mediatori în conflictele interne ale grecilor.

347 î.Hr. | Filipicele lui Demostene
346 î.Hr. | Pacea lui Filocrate între Atena şi Macedonia
338 î.Hr. | Victoria macedonenilor în bătălia de la Cheronea
337 î.Hr. | Liga corintică
336 î.Hr. | Asasinarea lui Filip II

Alexandru cel Mare şi campaniile sale

Alexandru a cucerit rapid Orientul Apropiat şi Asia, ajungând până în India. Nu şi-a putut continua înaintarea din cauza unei răscoale a trupelor sale.

Alexandru III ❸, fiul lui Filip II, este una dintre marile personalităţi ale istoriei universale. Contemporanii îi admirau elanul tineresc şi geniul tactic. Personalitatea şi scopurile sale ridică şi astăzi semne de întrebare. Prin campaniile lui şi planurile de a făuri un imperiu mondial, el a modificat identitatea greacă şi viziunea Europei asupra lumii. Cu toate acestea, a eşuat din cauza exceselor sale. Educat de filozoful Aristotel ❶, lui Alexandru i-au fost încredinţate sarcini importante de către tatăl său încă din anul 340 î.Hr., de la vârsta de 16 ani. Totuşi, când Filip s-a recăsătorit în 337, s-a simţit ignorat. Este posibil să se fi implicat, împreună cu mama sa Olimpia, în asasinarea regelui.

Proaspăt urcat pe tron, Alexandru a înăbuşit răscoalele din mai multe oraşe greceşti şi şi-a etalat forţa distrugând Teba

1 Aristotel şi discipolul său Alexandru

în 335 î.Hr. A continuat apoi agresiunea ❺ împotriva perşilor plănuită de tatăl său. A intrat în Asia Mică şi a învins armata persană condusă de Darius III la Issos în 333 ❹. Un an mai târziu, Alexandru a cucerit Siria şi Fenicia. A pătruns paşnic în Egipt în 332–331. Acolo a fost proclamat ❷ faraon şi a fondat Alexandria. În 331, a traversat Eufratul şi Tigrul.

3 Alexandru cel Mare

Ajungând în Persia, i-a înfrânt din nou pe perşi şi s-a autoproclamat „rege al Asiei". Supunerea Babilonului, a capitalei imperiului Susa şi a Persepolisului a fost un act simbolic, care i-a confirmat titlul de domnitor al Persiei.

În 327 î.Hr., Alexandru a continuat să înainteze spre est, pătrunzând în India şi ocupând regiune după regiune. L-a învins pe regele indian Porus ❻ pe râul Hydaspes în 326, dar pe când se pregătea să se îndrepte spre Gange, o răscoală a soldaţilor săi l-a forţat să se întoarcă. Armata şi-a continat drumul de-a lungul Indului până în deltă unde în 325 trupele s-au despărţit. Alexandru a revenit în Iran prin deşertul Gedrosia cu cea mai mare parte a armatei sale, în vreme ce flota a fost trimisă să exploreze ieşirea în Golful Persic. Alexandru s-a confruntat cu rebeliunea ostaşilor săi şi cu opoziţia Macedoniei şi a oraşelor-stat greceşti când a dorit să integreze civilizaţia persană în vastul său imperiu prin punerea macedonenilor şi a perşilor pe picior de egalitate în armată şi la guvernare.

2 Alexandru cel Mare reprezentat ca faraon îl salută pe zeul Amon

Nodul gordian

După ce a ocupat Frigia, Alexandru cel Mare a găsit în templul lui Jupiter din Gordion, pe „drumul persan regal", carul regelui Gordius (miticul fondator al Frigiei), care era legat de plug cu o funie. Potrivit profeţiei oracolului, cine dezlega nodul urma să devină stăpânul întregii Asii. Alexandru ar fi exclamat: „Ce importanţă are cum îl dezleg?" şi l-a tăiat cu sabia. De aici şi numele expresiei.

sus: Alexandru retează cu sabia nodul gordian.

4 Lupta de la Issos dintre macedonienii conduşi de Alexandru şi perşi, basorelief în piatră, 333 î.Hr.

5 Cucerirea Imperiului Persan de către Alexandru cel Mare, 334-331 î.Hr.

6 *Alexandru şi Porus*, pictură de Charles le Brun, 1673, înfăţişându-i pe Alexandru cel Mare şi regele indian învins

336-332 î.Hr. | Domnia lui Alexandru III

335 î.Hr. | Distrugerea Tebei

333 î.Hr. | Lupta de la Issos

332 î.Hr. | Cucerirea Siriei şi Feniciei

332-331 î.Hr. | Ocuparea Egiptului şi fondarea Alexandriei

Scopurile şi eşecul lui Alexandru cel Mare

Alexandru s-a distanţat de ostaşii săi, cerând să fie adorat ca zeu. Prin imperiul său mondial urmărea scopul să unifice din punct de vedere cultural Răsăritul şi Apusul. Planurile sale au devenit tot mai ambiţioase, până când a pierdut controlul strict pe care îl exercitase până atunci.

7 Alexandru în chip de Amon, monedă

La fel ca şi tatăl său, Alexandru a depus eforturi considerabile pentru a-şi atinge scopurile ambiţioase. Îşi crease imaginea unui eliberator al popoarelor pe care le cucerise şi le respecta tradiţiile. În timp, a fost tot mai fascinat de civilizaţiile orientale. Când a cerut să se respecte obiceiul oriental ca supuşii să se prosterneze la pământ în faţa regelui lor, a pierdut respectul tovarăşilor săi de arme greci şi macedoneni, care au refuzat acest „obicei de sclavi".

8 *Nunta lui Alexandru cel Mare cu Roxana*, frescă romană

După moartea prietenului său Hefestion în 324 î.Hr., regele a devenit tot mai retras găsindu-şi refugiul în băutură. În acelaşi an, s-a autoproclamat fiul zeului egiptean suprem Amon ❼ şi i-a silit pe greci şi pe macedoneni să-l venereze ca pe o divinitate.

Planurile lui Alexandru de a uni civilizaţiile occidentale şi cele orientale au fost ample şi pe termen lung. S-a căsătorit cu prinţesa din Bactria, Roxana ❽, în 327 î.Hr., iar în 324 a organizat căsătoriile simultane ❾ ale optzeci dintre apropiaţii săi şi conducătorii armatei cu persane. Aceste căsătorii au făcut parte dintr-un proiect pe termen lung de creare a unei viitoare elite pentru imperiul său, care să fie strâns legată de suveran şi care să ducă mai departe moştenirea culturală a ambelor părţi ale lumii. Dimensiunile planului său pentru formarea unui imperiu mondial şi fondarea mai multor oraşe rămân controversate.

În cele din urmă, Alexandru a cedat în faţa realităţii şi a cerinţelor armatei. Situaţia din Europa şi mai ales din Macedonia i-a scăpat de sub control. Antipater, guvernatorul Europei, avea suficientă influenţă pentru a se opune ordinului lui Alexandru ca oraşele greceşti să reprimească pe toţi exilaţii care serviseră în armata sa. Alexandru şi-a petrecut ultimele luni din viaţă făcând planuri megalomane, cuprins de febră şi delir. Avea scopuri politice contradictorii, cum ar fi o campanie pentru cucerirea Arabiei. Pe patul de moarte, Alexandru şi-a luat adio de la armata sa şi i-a dat inelul său cu sigiliu generalului, Perdiccas, dar nu a reuşit să numească succesori nici în Macedonia, nici în restul imperiului. În iunie 323 î.Hr., a murit în Babilon ❿ la vârsta de 33 de ani din cauza unei febre sau (după afirmaţiile multor istorici) din cauza unei otrăviri lente de către unul dintre numeroşii săi duşmani.

Quintus Curtius Rufus, *Istoria lui Alexandru*

„Este cu siguranţă limpede pentru oricine doreşte să facă o evaluare obiectivă a regelui, că punctele lui forte se datorau firii sale, iar slăbiciunile, sorţii sau tinereţii lui."

9 Alături de Stateira, fiica lui Darius, Alexandru priveşte de pe tron petrecerea de nuntă de la Susa

10 Grav bolnav şi cuprins de febră, Alexandru, de pe patul de moarte, îşi ia adio de la ostaşii săi credincioşi

331 î.Hr. | Alexandru devine „rege al Asiei" după victoria de la Gaugamela
327-325 î.Hr. | Campania din India
326 î.Hr. | Victoria de pe râul Hydaspes
324 î.Hr. | Căsătoriile simultane de la Susa

Regatele diadohilor

După moartea lui Alexandru, generalii acestuia şi-au împărţit imperiul între ei. Doar cei care s-au mulţumit cu un teritoriu bine delimitat au putut înfiinţa dinastii.

1 Comandantul macedonean Eumene o primeşte pe Roxana, văduva lui Alexandru cel Mare, cu fiul ei Alexandru IV Aigos

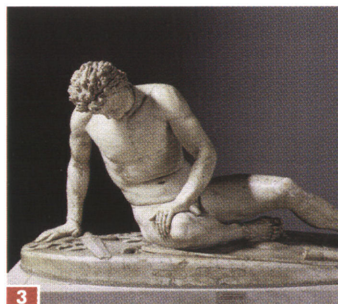
Deoarece Alexandru nu şi-a ales un succesor, lupta pentru putere a început imediat după moartea sa timpurie la vârsta de 33 de ani, în 323 î.Hr. A reuşit totuşi să facă din conceptul de monarhie, prea puţin important pentru lumea greacă, un model pentru regii elenistici care i-au urmat. Diadema a devenit simbolul monarhiei.

Fiecare dintre generalii lui Alexandru a dorit o bucată din imperiul deja fragmentat. Printre aceşti diadohi (succesori), se aflau numeroşi conducători puternici, mulţi dintre ei fiind rivali. Perdiccas din Orestis, un general care se făcuse remarcat în campania din India, a încercat iniţial să folosească inelul cu sigiliu pe care i-l dăduse Alexandru pentru a-şi justifica rolul de „regent al imperiului", până când tânărul Alexandru IV Aigos ❶ devenea major. Însă diadohii care doreau să continue planurile lui Alexandru pentru crearea unui imperiu mondial au fost înfrânţi, iar Perdiccas a fost ucis în anul 321 î.Hr. Doar cei care au ales să domnească peste o anumită ţară au reuşit să îşi consolideze poziţia. Diadohii au propagat în tot imperiul cultura elenistică cosmopolită, care preluase multe elemente greco-macedonene şi orientale. Civilizaţia şi filozofia greacă au ajuns astfel să influenţeze societăţi din ţinuturi aflate departe de Grecia.

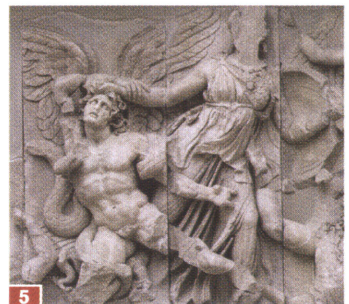
Statele diadohilor reflectau întocmai personalitatea conducătorului. Fiecare rege apărea drept cuceritor şi comandant militar care îşi putea păstra şi guverna teritoriul. Puterea sa nu era limitată de o constituţie. Diadohii care au avut cu adevărat succes au fost cei care au înfiinţat dinastii ❷. Au apărut însă frecvent conflicte interne printre urmaşii lor, cunoscuţi sub numele de *epigoni*.

2 Tetradrahmă comandată de o dinastie Macedoneană sau Seleucidă, cca 311–280 î.Hr.

Mulţi dintre generalii lui Alexandru au înfiinţat mici regate, în special în Asia Mică. Unul dintre aceştia a fost macedoneanul Philetoiros, care a creat Regatul Atalizilor din Pergam în 283 î.Hr. Oraşul a devenit cunoscut îndeosebi pentru edificiile sale impresionante, precum „altarul de la Pergam"❹, ❺. Pergamul ❸ a câştigat supremaţia în Asia Mică, a încheiat o alianţă cu Roma pentru a păstra pacea în regiune şi a făcut progrese culturale remarcabile. Biblioteca sa a fost înfiinţată de Attalos I (241-197 î.Hr.), nepotul lui Philetoiros. S-a creat chiar un tip nou de pergament la Pergam, atunci când s-a sistat livrarea de papirus egiptean pentru manuscrise. În 133 î.Hr., la moartea lui Attalos III, Pergamul a căzut în mâinile romanilor.

3 Statuia unui războinic murind, găsită în Pergam, cca 210 î.Hr.

4 Reconstituirea secţiunii vestice a altarului de la Pergam. Frize înfăţişând scene mitologice cu lupte între zei şi animale sau giganţi

5 Friză de pe secţiunea estică a altarului de la Pergam, reprezentând scene din războiul zeilor cu titanii

321 î.Hr. | Asasinarea lui Perdiccas

Începând cu 312 î.Hr. | Domnia lui Seleucos I în Asia Mică

312–64 î.Hr. | Declinul dinastiei Seleucizilor în Mesopotamia şi Siria

301–30 î.Hr. | Domnia dinastiei Ptolemeilor în Egipt

Seleucizii şi Ptolemeii

Regatul Seleucizilor în Siria şi Regatul Ptolemeilor în Egipt au fost cele mai importante şi durabile dintre cele create de diadohi. Ambele au fost cucerite în cele din urmă de romani.

6 Seleucos I Nikator

Seleucos I Nikator ❻, fondatorul dinastiei Seleucizilor, a primit după moartea lui Alexandru provincia Babilonia. Începând cu 312 î.Hr., el a lărgit graniţele regatului său dincolo de Siria şi Mesopotamia, iar la est, spre India. În 305, Seleucos şi-a luat titlul de rege şi şi-a consolidat poziţia prin mai multe alianţe şi campanii militare. A adus colonişti greci şi macedoneni în regat şi a fondat numeroase oraşe. Fiul său, Antigonus I Soter, (care a domnit începând cu 280 î.Hr.) a înfiinţat cultul pentru regele Seleucid, a colonizat Galatia cu celţi şi a fondat Antiohia.

Cel mai important succesor al său a fost Antioh III cel Mare (a domnit începând cu 223 î.Hr.) ❾, care a cucerit regatele armenilor, bactrienilor şi parţilor. El a ocupat Fenicia, coastele de vest şi de sud ale Anatoliei şi Tracia între 202 şi 194. Între 192–189, a declanşat un război cu romanii, când a pătruns în Europa şi şi-a impus controlul asupra oraşelor greceşti din Asia Mică. În 189–188 î.Hr., Antioh a fost nevoit să se retragă din Asia Mică înspre Taurus.

7 Ptolemeu I Soter

Urmaşii săi şi-au epuizat forţele luptând în războaie fratricide, până când în 64 î.Hr. generalul roman Pompei a detronat ultimul domnitor Seleucid şi a inclus teritoriul rămas în Imperiul Roman. În calitate de prieten al lui Alexandru, Ptolemeu I Soter ❼, fondatorul dinastiei Ptolemeice, a scris biografia lui Alexandru şi a iniţiat un cult al acestuia. A cucerit Egiptul în 323 î.Hr. şi şi-a luat titlul de rege în 305. Împreună cu Seleucos I, a atacat Macedonia în repetate rânduri. Ptolemeu şi-a consolidat domnia în Egipt, adoptând preceptele religioase egiptene şi imaginea de suveran. A înfiinţat Mouseionul, Serapeionul ❽ şi marea bibliotecă din Alexandria ⓬. Fiul său, Ptolemeu II, a creat cultul naţional al dinastiei Seleucizilor şi a ridicat Farul din Alexandria ❿, una dintre cele şapte minuni ale lumii antice. Ptolemeu III Evergetul (a domnit începând cu 246 î.Hr.) ⓫, a înaintat până la Eufrat şi Asia Mică, contracarând tendinţele expansioniste ale Seleucizilor. Succesorii săi au fost figuri minore şi efemere, până la Ptolemeu XII Neos Dionysos (rege între 80-51 î.Hr.), care depindea complet de ajutorul Romei. Domnia fiicei sale, Cleopatra VII, ultima regină din dinastia Ptolemeilor, se înscrie în epoca romană dominată de Iuliu Cezar (*pag. 121*).

9 Antioh III cel Mare

8 Sfinx pe Serapeionul din Alexandria

Ptolemeu II Filadelfus

Potrivit vechilor obiceiuri egiptene, Ptolemeu II (308-246 î.Hr., a domnit începând cu 285 î.Hr.) s-a căsătorit cu sora sa, Arsinoe II (cca 316-271 î.Hr.). A lărgit graniţele regatului său din Egipt până în Nubia şi Peninsula Arabiei şi şi-a impus supremaţia în Mediterană. Cei doi, adoraţi ca Theoi Adelphoi, *au fost protectori generoşi ai artelor şi ai ştiinţelor.*

sus: Ptolemeu II Filadelfus şi soţia sa Arsinoe

10 Farul din Alexandria, una dintre cele şapte minuni ale lumii antice

11 Ptolemeu III Evergetul

12 Biblioteca regală din Alexandria este distrusă de un incendiu în 47 î.Hr.

286 î.Hr. | Înfiinţarea Mouseionului şi a Bibliotecii din Alexandria
223–187 î.Hr. | Antioh III (cel Mare)
283–133 î.Hr. | Regatul Atalizilor din Pergam
192–189 î.Hr. | Războiul lui Antioh III împotriva Romei

Macedonia după moartea lui Alexandru

Diadohii au încercat prin intrigi de familie să obţină Macedonia şi Grecia. După căderea dinastiei lui Alexandru cel Mare, toţi diadohii au intrat în luptă pentru a obţine părţi cât mai mari din imperiul său.

1 Olimpia, soţia lui Filip II şi mama lui Alexandru cel Mare

La moartea lui Alexandru, în 323 î.Hr., cei mai puternici dintre generalii săi au început să împartă între ei sferele de influenţă. Controlau cele mai bogate satrapii, aflându-se în fruntea celor mai puternice şi mai mari armate. Ei se luptau pentru supremaţia în Imperiu. Antipater ❹, cel pe care Alexandru îl numise vicerege, a domnit în Macedonia ❸ până la moartea sa în 319 î.Hr. Macedonenii din armată, în dorinţa lor de a menţine dinastia Argeazilor, l-au înscăunat în 323 î.Hr pe Filip III Arhideus, fratele vitreg al lui Alexandru. Alexandru IV, care s-a născut după moartea tatălui său ❷, avea şi el dreptul la tron.

Antipater a devenit regent al Imperiului în 321, în vreme ce Olimpia ❶, mama lui Alexandru cel Mare, încerca de asemenea să îşi păstreze poziţia în fruntea dinastiei.

Antipater l-a numit pe credinciosul general Poliperhon succesorul său, dar şi fiul său, Casandru, dorea tronul. În acest scop, s-a aliat cu Antigonos I, care îşi crease un imperiu în Asia. Casandru şi Antigonos l-au răsturnat pe Poliperhon şi au format o alianţă alături de regele Filip III şi de soţia acestuia, Euridice. Poliperhon s-a aliat la rândul său cu Olimpia şi au ucis cuplul regal, domnind ca regenţi în numele lui Alexandru IV din 317 î.Hr. Casandru a orchestrat însă o campanie de răzbunare împotriva familiei regale. A pornit din Atena în fruntea armatei sale în anul 316 şi odată ajuns în Macedonia a executat-o pe Olimpia şi l-a alungat pe Poliperhon. L-a luat pe tânărul Alexandru IV şi pe mama sa, Roxana, prizonieri şi i-a ucis în anul 310. Casandru a eliminat definitiv dinastia lui Alexandru. Datorită numeroaselor alianţe încheiate cu alţi conducători diadohi (Lisimah, Ptolemeu I şi Seleucos I), a reuşit să obţină de la toţi recunoaşterea sa ca „vicerege al Europei" până în 311 î.Hr. Începând cu 307, Casandru a intrat în conflict cu Antigonos, periclitându-şi irevocabil poziţia în jurul anului 300 î.Hr.

Tesalonica, soţia sa, a încercat să numească un succesor în locul lui Casandru, dar a fost ucisă de fiul ei, Antipater.

Antipater ❺ a fost detronat de Demetrios I Poliorcetes în 294. Momentul a marcat începutul domniei Antigonizilor în Macedonia şi Grecia. Pacea încheiată între succesorii lui Alexandru confirma împărţirea teritoriului între Antigonos, care domnea în Asia, Casandru, care controla Grecia şi Macedonia, Lisimah, care deţinea Tracia, Ptolemeu care guverna Egiptul şi Seleucos, care stăpânea peste satrapiile din Orient. După moartea acestuia din urmă, dinastia a dispărut.

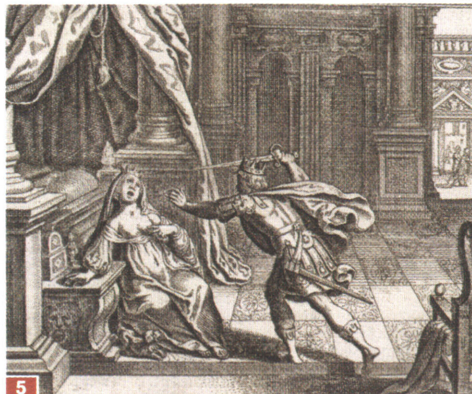
2 *Alexandru pe moarte*, scuptură în marmură, sec. II î.Hr.

3 Harta Greciei antice, pe care Macedonia apare la nord marcată cu roşu, Tracia, cu galben şi Epirul, cu verde, gravură în cupru, sec. XVIII

4 *Regele Antipater în luptă*, gravură în cupru, sec. XVII

5 Regele Antipater I o ucide pe mama sa, Tesalonica

316 î.Hr. | În lupta pentru succesiune, Casandru o ucide pe Olimpia
310 î.Hr. | Asasinarea Roxanei şi a lui Alexandru IV
323 î.Hr. | Întronarea lui Filip IV
315–01 î.Hr. | Războiul diadohilor
301 î.Hr. | Lupta de la Ipsos

Macedonia în timpul Antigonizilor

Urmaşii lui Antigonos I au reuşit în cele din urmă să obţină supremaţia în Macedonia, prin urmare şi asupra Greciei. Succesorii acestora s-au opus creşterii influenţei Romei, declanşând războiul.

6 Regele Filip V îi obligă pe Teoxena şi soţul ei Porus să se sinucidă pentru că fugiseră din Macedonia

Antigonos I Monophtalmos („cel cu un singur ochi", cca 382–301 î.Hr.) şi fiul său, Demetrios I Poliorcetes „Asediatorul", au fost ultimii diadohi care au încercat să pună în aplicare planurile lui Alexandru privind realizarea unui imperiu mondial. Pornind din Asia, ei au invadat Grecia şi au ocupat Atena, proclamându-se „eliberatorii" acesteia. După alungarea lui Casandru, Antigonos a devenit rege în 306 î.Hr. şi a reînfiinţat Liga Corintică pentru eliberarea Greciei. În 301, Antigonos a fost ucis în lupta de la Ipsos împotriva lui Lisimah şi Seleucos I. Demetrios a reuşit să cucerească o mare parte a Greciei, a Macedoniei şi a Asiei Mici, dar a fost capturat de Seleucos I în 285 î.Hr. Fiul său, Antigonos II Gonatas (a domnit între 283 şi 239 î.Hr.) a menţinut prin alianţe controlul Macedoniei şi al celor mai multe oraşe greceşti, până la invadarea şi cucerirea teritoriului de către romani în 168 î.Hr.

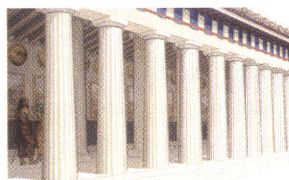
În jurul anului 250 î.Hr., spiritele se liniştiseră şi Macedonia deţinea din nou supremaţia asupra Greciei. Demetrios II (rege între 239–229 î.Hr.), fiul lui Antigonos I, i-a învins pe celţi şi pe dardanieni. După înfrângerea flotelor ptolemeilor egipteni la Cos în 258 î. Hr. şi la Andros în 245 î.Hr., el a câştigat controlul asupra Mării Egee. Antigonos III Doson (regent şi apoi rege între anii 229–221 î.Hr.) a învins Sparta şi a unificat aproape întreaga peninsulă grecească în „Liga Elenă".

Cu toate acestea, spiritele au început din nou să se încingă odată cu ascensiunea Romei, care dorea să contracareze supremaţia Macedoniei în Europa. Dorind să se extindă înspre vest, spre Roma, Filip V al Macedoniei ❻ (care a domnit începând cu 221 î. Hr.) s-a aliat cu generalul cartaginez Hannibal în 215 î.Hr. (*pag. 107*). În timpul Primului Război Macedonean (215-205 î.Hr.), Filip V a repurtat mai multe victorii obţinând accesul la Marea Adriatică. Când unele oraşe greceşti s-au retras din al Doilea Război Macedonean ❽ (200–197 î.Hr.) , el a fost înfrânt de romani. În anii ce au urmat, Filip V s-a confruntat cu conflicte interne între greci. Fiul său Perseu ❼, ❾, a fost ultimul rege al Macedoniei. După ce a fost învins în repetate rânduri de romani ❿, Perseu a fost capturat în anul 168 î.Hr. şi purtat un an mai târziu pe străzile Romei într-o procesiune de sărbătorire a victoriei. Macedonia a fost împărţită în patru republici şi în final a fost integrată în Imperiul Roman ca o nouă provincie.

7 Efigie a regelui Perseu al Macedoniei, camee contemporană

Filozofia ateniană

În timpul domniei Antigonizilor în Grecia, Atena a rămas centrul culturii şi filozofiei. În 306 î.Hr., Epicur a înfiinţat o şcoală, ai cărei adepţi urmăreau realizarea propriei fericiri şi păci interioare. Stoicii, numiţi astfel datorită locului lor de întâlnire în sala cu coloane din Agora ateniană, s-au reunit prima dată în 300 î.Hr. Prin raţionalismul lor auster, ei se opuneau hedonismului epicurean.

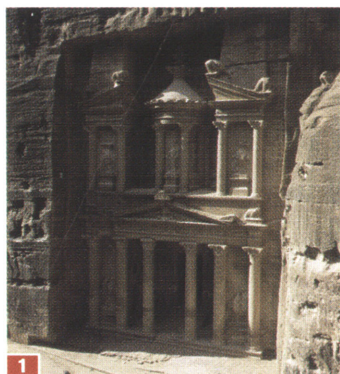
stânga: *Stoa poikile* (colonada pictată) din Agora ateniană, unde se preda filozofia şi de unde derivă numele stoicilor
dreapta sus: Filozoful Epicur, cca 270 î.Hr.

8 Eliberarea grecilor la Jocurile Istmice după cel de al Doilea Război Macedonean, 196 î.Hr.

9 Perseu traversează trecătoarea dintre Tesalia şi Iliria în timpul celui de-al Treilea Război Macedonean

10 Legionarii romani spulberă falanga macedoneană în lupta de la Pydna, 168 î.Hr.

279–168 î.Hr.	Domnia Antigonizilor în Macedonia
215–205 î.Hr.	Primul Război Macedonean
215 î.Hr.	Alianţa dintre Macedonia şi Cartagina
200–197 î.Hr.	Al Doilea Război Macedonean
171–168 î.Hr.	Războiul cu Roma
148 î.Hr.	Macedonia devine provincie romană

1 „Adăpostul faraonului" din Petra, capitala nabateenilor

Iudeea şi Arabia înainte de invazia romanilor cca 1100 î.Hr.–136 d.Hr.

În 539 î.Hr., la încheierea exilului din Babilon, evreii s-au întors în Palestina şi au creat un regat guvernat de preoţi, ce va fi preluat apoi de către Macabei. Irod cel Mare a fost primul care a format un stat condus de laici. Vechile regate arabe au prosperat de pe urma Drumului Tămâii ❷, cale comercială ce lega India şi Golful Persic de Marea Mediterană. Aceste state, precum şi cel al nabateenilor din Petra ❶, au acumulat bogăţii şi au cunoscut un progres cultural remarcabil. Ulterior, Petra a fost cucerită de romani, iar Arabia de Sud de către sasanizi.

Palestina de la dominaţia persană la conducerea Macabeilor

După revenirea din Babilon, evreii au reuşit să îşi păstreze autonomia culturală şi religioasă sub mai multe guvernări. Macabeii au fost cei care au instaurat prima monarhie în care marele preot era şi rege.

Când regele persan Cirus II a cucerit Babilonul în 539 î.Hr., a pus capăt „captivităţii babiloniene" a evreilor luaţi prizonieri de către Nabucodonosor II în 588 î.Hr. Majoritatea evreilor s-au întors în apropierea Ierusalimului, unde au ridicat un altar lui Yahve. Ei au intrat în conflict cu samaritenii şi cu vechii iudei care se stabiliseră în regiune. Evreii au reuşit de abia în 520–515 î.Hr. să reinstaureze cultul lui Yahve în Ierusalim, sub un mare preot ❸, care era în acelaşi timp şi conducătorul politic.

3 Mare preot şi cleric de rând

Palestina a rămas o provincie a Imperiului Persan până în 332 î. Hr., când Alexandru cel Mare a inclus-o în imperiul său aflat în expansiune. După moartea acestuia, din 301 regiunea a intrat sub controlul Ptolemeilor din Egipt, care au acordat evreilor libertate religioasă totală. La începutul sec. III î.Hr., cultura iudaică a cunoscut o puternică elenizare. Palestina şi Fenicia au căzut în 198 sub dominaţia seleucidului Antioh III al Siriei, care le-a confirmat libertatea religioasă şi constituirea. Fiul său, Antioh IV Epiphanes ❹, şi-a schimbat politica. El a intervenit în conflictele dintre familiile de preoţi evrei, a încercat să introducă cultul seleucid şi a jefuit templul din Ierusalim în 168 î.Hr. Evreii s-au răsculat, dar au fost înfrânţi şi în templu a fost ridicat un altar închinat lui Zeus. Familia Macabeilor i-a răsturnat pe marii preoţi şi a pornit o nouă revoltă.

4 Efigia lui Antioh IV Epiphanes pe o monedă

Iuda Macabeul ❺ („ciocanul") i-a alungat pe seleucizi din Ierusalim şi a reinstaurat cultul lui Yahve în 164. Urmaşii săi şi-au extins dominaţia peste întreaga Iudee, au decis ca succesiunea în postul de mare preot să fie ereditară şi au iudaizat regiunile Samaria, Idumaea şi Galileea.

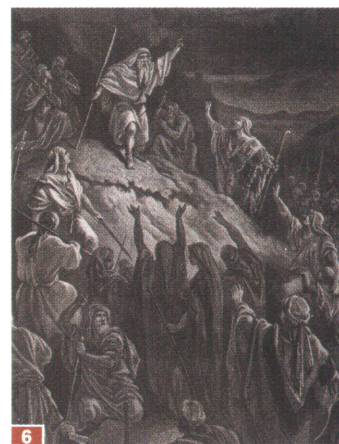

5 Iuda Macabeul îi învinge pe duşmani şi eliberează templul

2 Sticluţe de parfum din Ierusalim, sec. I

Luptele pentru putere din sec. I î.Hr. au constituit pretextul de care au avut nevoie romanii pentru a interveni în Iudeea şi a-l întrona pe Hyrcanus II (76–40 î.Hr.), căruia i-au acordat puteri restrânse. După ce regele macabeu Antigonos Mattathias ❻ s-a aliat cu parţii, în 37 î.Hr., el a fost capturat şi executat de către români.

6 Antigonus Mattathias îi cheamă pe evrei la luptă

515 î.Hr. | Terminarea templului de la Ierusalim **Începând cu 200 î.Hr.** | Elenizarea **168 î.Hr.** | Jefuirea templului de către Antioh IV

539 î.Hr. | Sfârşitul „robiei babiloniene" **Începând cu cca 332 î.Hr.** | Palestina intră sub controlul lui Alexandru cel Mare **198 î.Hr.** | Palestina sub Antioh III

Irod cel Mare şi descendenţii săi

Irod cel Mare i-a înlăturat pe Macabei de la putere, a preluat tronul şi s-a aliat cu Roma. După înăbuşirea revoltelor evreilor, Iudeea a devenit definitiv o parte integrantă a Imperiului Roman.

❼ Irod cel Mare provenea dintr-o familie loială romanilor: tatăl său, Antipater, fusese numit procurator al Iudeei de către Iuliu Cezar. Irod i-a înlăturat pe Macabei şi

8 Ruinele de la Masada, în fundal se vede Marea Moartă

10 Sărbătoarea Paştelui la templul din Ierusalim

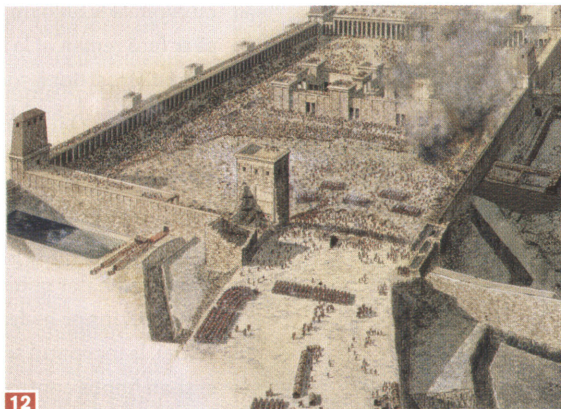
a preluat tronul în 37 î.Hr. Deşi Irod s-a căsătorit cu prinţesa Mariamne, care aparţinea dinastiei Macabeilor, domnia sa a fost una laică, după modelul roman. Irod i-a eliminat pe misionarii fanatici din ţară, punând capăt intrigilor de la curte şi reuşind astfel să menţină pacea. Economia Iudeei a prosperat, după cum o dovedesc şi proiectele construcţiilor monumentale. A reconstruit templul ❿, dar nu a reuşit să îi unifice cultural pe evrei. În timpul domniei sale s-a născut Iisus Hristos, dar se crede că uciderea pruncilor ⓫ din porunca sa este doar un mit creştin.

La moartea lui în anul 4 î. Hr., regatul a fost împărţit între cei trei fii ai săi, tetrarhii. Unul dintre ei, Irod Antipas (care a domnit între 4 î.Hr.–39 peste Galileea şi Pereea), a rămas faimos pentru căsătoria cu nepoata şi cumnata sa Irodiada şi pentru dansul pe care l-a executat fiica sa vitregă, Salomeea ❾, pentru a primi capul lui Ioan Botezătorul. Nepotul său, Irod Agrippa I, a domnit din nou între anii 41-44 peste regatul unificat din vremea lui Irod cel Mare, bucurându-se de susţinerea evreilor şi a romanilor.

În anul 66, zeloţii evrei s-au ridicat împotriva dominaţiei romane. Regele de la acea vreme, Agrippa II, deşi evreu, fusese crescut la Roma şi i-a susţinut pe romani împotriva zeloţilor. Pentru a înăbuşi răscoala, împăratul roman Titus a fost nevoit să invadeze Ierusalimul şi să ordone distrugerea templului ⓬ în anul 70. Ultima fortăreaţă a zeloţilor, Masada ❽, a căzut în anul 73. După luptă toţi cei rămaşi în viaţă s-au sinucis. Iudeea a devenit provincie romană cu o autonomie limitată, pe care a pierdut-o integral după răscoala din anii 132–135, sub conducerea comandantului militar evreu Simon Bar Kokhba, care a marcat momentul naşterii statului independent Israel. Evreii au fost alungaţi din Iudeea de către romani trei ani mai târziu, find nevoiţi să trăiască mult timp în diasporă.

11 *Uciderea pruncilor din Bethleem*, pictură de Alessandro Turchi, 1640

12 Distrugerea templului de la Ierusalim de către romani la ordinul lui Titus, 70

7 Irod cel Mare cucereşte Ierusalimul în 37 î.Hr. cu ajutorul romanilor

9 Salomeea dansează pentru regele Irod Antipa

Răscoala lui Bar Kokhba

Simon Bar Kokhba („fiul stelei") a condus ultima răscoală a evreilor împotriva romanilor în anul 132. Motivul l-a constituit interzicerea circumciziei şi încercarea romanilor de a ridica în Ierusalim un templu dedicat lui Jupiter. Bar Kokhba a cucerit Ierusalimul şi a domnit ca „prinţ al Iudeei", asumându-şi caracteristicile mesianice prezente în vechile legi iudaice. În anul 135 a fost înfrânt de romani la Bethar. Evreilor li s-a interzis ulterior să mai intre în Ierusalim.

sus: Monede de argint (tetradrahme), bătute pe timpul lui Bar Kokhba

167 î.Hr. | Răscoala Macabeilor
164 î.Hr. | Reintroducerea cultului lui Yahve şi refacerea templului
37 î.Hr. | Irod devine regele iudeilor
anul 70 | Cucerirea Ierusalimului şi distrugerea templului de către Titus
132–135 | Răscoala lui Bar Kokhba

Regatele din Arabia de Sud

Regatele din sudul Arabiei au prosperat de pe urma comerțului cu caravane ❶ pe Drumul Tămâii. În sec. I d.Hr., himyarii din Saba și-au impus controlul asupra întregii regiuni.

Începând cu al treilea mileniu î.Hr., Peninsula Arabia, locuită încă din Paleolitic, a fost leagănul triburilor semite. Aceste populații au fost numite generic „arabe“ și au fost menționate în sursele asiriene chiar din sec. IX î.Hr. Deși centrul deșertic al peninsulei era traversat doar de nomazi, mai multe regate s-au ridicat din orașele aflate în sudul cu o climă mai blândă (Yemenul și Omanul de astăzi, situate în zona de coastă). Foarte de timpuriu, arabii au construit sisteme de irigație precum barajul ❷ de la Marib ❸, și au profitat de pe urma comerțului cu tămâie. Caravanele și rutele lor comerciale maritime legau Golful Persic cu India sau chiar cu China. Tămâia, smirna și mirodeniile au ajuns în regiunea mediteraneană trecând prin popasurile de caravane păzite de ostași și traversând orașele ridicate pe dealurile stâncoase.

2 Barajul de la Marib, din Yemenul de astăzi, un sistem de irigație care duce apa spre câmpuri

Imperiul din Saba, aflat în sudul Arabiei, a apărut în sec. X și avea capitala la Marib. El a fost condus la început de preoți-regi, iar începând cu sec. V î.Hr. de către regi. Vizita făcută de regina din Saba ❼ regelui Solomon, după cum este aceasta prezentată în Vechiul Testament, dezvăluie relațiile comerciale existente între Israel și sudul Arabiei. Un alt stat menționat în inscripții datând din sec. X și IX î.Hr. este Qataban ❹, ❺, cu capitala la Timna. El a atins apogeul în sec. II î.Hr., dar a fost cucerit de hadramauți ❻ în jurul anului 20 d.Hr. Regatul hadramauților, cu capitala la Shibam, a început să se facă remarcat la începutul sec. I d.Hr., și după 50 domina toată Arabia de Sud-Est.

În acea perioadă, regatul din Saba, aflat sub himyariți, reîncepea să câștige teren. Himyariții au făcut din fortăreața stâncoasă Zafar noua lor capitală și i-au învins pe hadramauți. Astfel, la începutul sec. IV d.Hr., ei și-au impus controlul asupra întregii Arabii de Sud. După distrugerea Ierusalimului în anul 70, regatul lor a adăpostit un număr mare de evrei, iar din sec. IV, și comunități întregi de creștini.

Himyariții întreținuseră la început relații bune cu abisinienii creștini, dar persecuția creștinilor de către ultimii conducători himyariți, care preferau religia iudaică, a determinat un atac al abisinienilor în anul 525. Regatul a fost apoi cucerit în anul 575 de către Sasanizii din Persia.

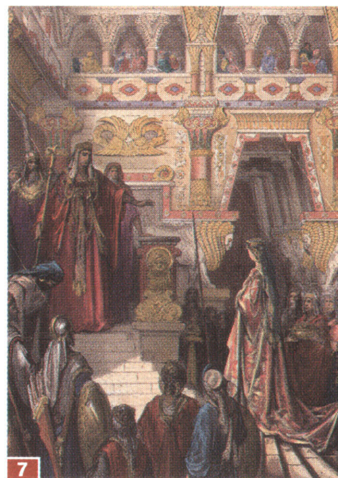

1 *Caravană îndreptându-se spre Marea Roșie, pictură de Alberto Pasini, 1864*

3 Statuete de teracotă provenind din Marib, Yemen

4 Personaj cu sabie și pumnal, găsit în Qataban, sec. I d.Hr.

5 Reprezentarea unei zeițe cu un snop de grâu, Qataban sec. I î.Hr.

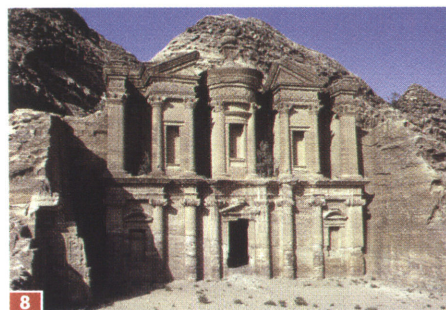

6 Satul Kawkaban din vestul Hadramautului

7 *Regina din Saba în fața regelui Solomon, pictură de Veronese, sec. XVI*

Cca sec. X-IX î.Hr. | Qataban prosperă
164 î.Hr. | Revolta evreilor împotriva Seleucizilor
Sec. X î.Hr. | Ascensiunea imperiului din Saba
Sec. IV î.Hr. | Fondarea Petrei
9 î.Hr.–49 | Aretas IV

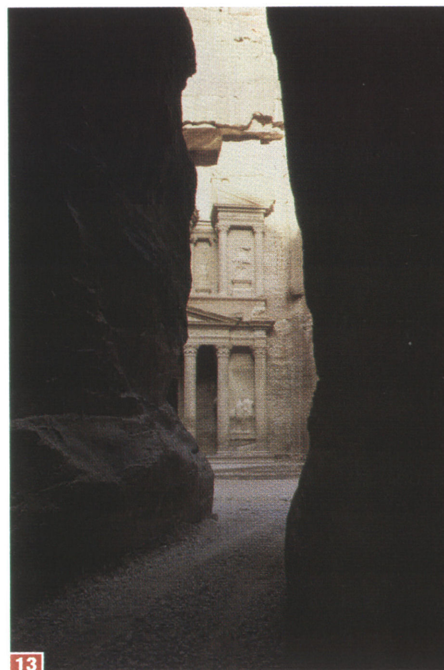
Nabateii din Petra

Regatul Nabateilor a prosperat datorită poziţiei sale pe Drumul Tămâii. În sec. II î.Hr. devenise deja o forţă în regiune, dar în 105 d.Hr. a fost ocupat de guvernatorul roman al Siriei, A. Cornelius Palmea, cea mai mare parte a sa fiind transformată în provincia romană Arabia.

8 Ed-Deir („mânăstirea") de la Petra

10 Trei recipiente pentru tămâie din Orientul antic, sec. X-VI î.Hr.

Nabateii au migrat în sec. IV î.Hr. din Peninsula Arabia în teritoriul ocupat astăzi de Iordania. Ei au fondat Petra ❽, ❾ (în prezent Wadi Musa) într-un bazin de gresie roşie, accesibil doar printr-o trecătoare ⓭ îngustă. Până în sec. II î.Hr. nu au manifestat ambiţii politice în valea lor retrasă rămânând la ocupaţiile lor obişnuite de păstori, călăuze de caravane şi negustori. Au întreţinut relaţii bune cu Egiptul, cu Persia şi cu Grecia. Nabateii controlau o porţiune importantă a Drumului Tămâii şi au săpat depozite de mărfuri şi alimente în stâncile din jur. Unele dintre acestea au devenit în timp locuinţe cu mai multe etaje, necropole şi altare unde erau adoraţi idoli ⓫ de piatră şi mai târziu conducători zeificaţi. Nabateii au creat o ceramică ❿ fin decorată, mult căutată în Orient. Ei au trecut la o politică de expansiune în sec. II î.Hr. Regii lor s-au implicat cu prudenţă în luptele pentru putere ale Seleucizilor şi Ptolemeilor, ajutându-i pe evrei în timpul răscoalei lor antiseleucide din 164 î. Hr.

13 Trecătoarea Siq, principala cale de acces la Petra

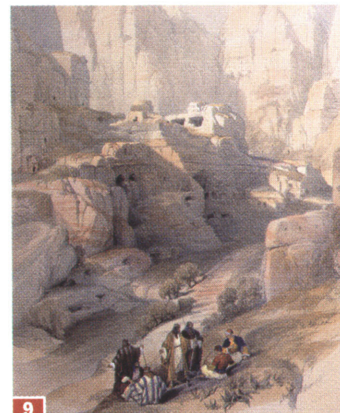
O schimbare de politică a fost adusă de Aretas III, care a cucerit de la Seleucizi jumătate din Palestina şi o mare partee a Siriei în 84 î.Hr., fiind apoi ales rege de locuitorii Damascului. El a asediat Ierusalimul în 65 î.Hr., dar a fost nevoit să se retragă când romanii au ameninţat că vor riposta în forţă. Aretas III a reuşit cu toate acestea să îşi extindă regatul de la Damasc în nord până în Egipt în vest.

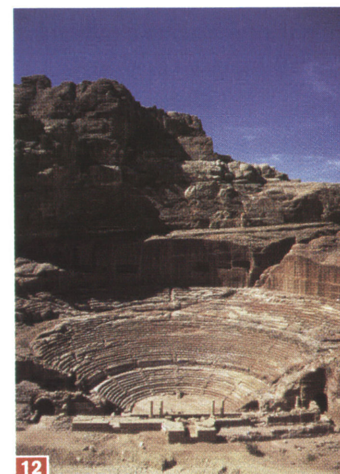

11 Idol antropomorfic cu inscripţie nabateană

Aretas IV (9 î.Hr.–49 d. Hr.) a pornit o campanie în Iudeea, învingându-l pe Irod Antipas, care divorţase de soţia sa, fiica lui Aretas, pentru a se căsători cu nepoata sa, Irodiada. Aretas a întreţinut relaţii bune cu romanii. Mai mult, prin ridicarea unui apeduct şi a unui amfiteatru ⓬ la Petra, el să reuşit să îmbine stilurile arhitecturale nabatean, grec şi roman, folosind gresia ca material de construcţie. Acestea s-au păstrat până în zilele noastre. Moartea regelui Nabateilor Rabel II (70–105) a oferit pretextul de care aveau nevoie romanii pentru a invada regatul în 105 şi pentru a distruge Petra. Împăratul Traian a inclus regiunea în provincia romană Arabia.

Petra redescoperită

Petra a devenit capitala provinciei romane Palestina Tertia în 106, fiind şi scaun episcopal creştin până în sec. IV. După invazia arabilor în sec. VII, oraşul a decăzut şi a rămas complet uitat în valea stâncoasă inaccesibilă, până la redescoperirea sa în 1812 de către orientalistul elveţian Johann Ludwig Burckhardt, care s-a bazat în căutările sale pe legendele auzite de la unii nomazi din zonă. Face parte din patrimoniul cultural universal.

9 *Vedere din Petra*, litografie în pastel, 1839

12 Amfiteatrul din Petra, ridicat în sec. I î.Hr. şi extins apoi de romani

Începând cu 20 | Ascensiunea Regatului Hadramaut
105–107 | Traian invadează Petra şi o transformă în Palestina Tertia
Cca 300 | Himyariţii îi înving pe hadramauţi
525 | Abisinienii invadează sudul Arabiei
575 | Regatul himyarit este cucerit de sasanizi

1

Cartagina: putere mondială şi rivală a Romei 814–44 î. Hr.

Colonia feniciană din Cartagina, fondată conform tradiţiei în 814 î.Hr., a prosperat datorită comerţului pe uscat şi a celui maritim, devenind principala putere din vestul Mediteranei. Din cauza conflictelor cu coloniile greceşti din Sicilia şi ulterior cu Roma, Cartagina a început să se pregătească de luptă. Războiul dintre Roma şi Cartagina din timpul lui Hannibal ❶ a fost mai degrabă o luptă pentru supravieţuire.

Hannibal traversează Ronul în 218 î.Hr.

2 Pandantive cartagineze sub forma unor capete cu barbă, cca sec. IV/III î.Hr.

Cartagina devine o putere militară şi economică

După ce s-a impus ca putere comercială, Cartagina şi-a câştigat un renume de forţă militară de pe urma conflictelor cu coloniile greceşti şi romanii din Sicilia.

Dido

Potrivit legendei, Cartagina a fost înfiinţată de către prinţesa feniciană Dido. Poetul roman Virgiliu transpune în versuri povestea de iubire dintre aceasta şi eroul troian Enea. După încheierea Războiului Troian, Enea poposeşte în Cartagina, părăsind-o apoi pe regină pentru a-şi împlini destinul şi a înfiinţa Roma. După plecarea acestuia, regina se aruncă pe un rug în flăcări. Legenda a inspirat mulţi scriitori şi compozitori.

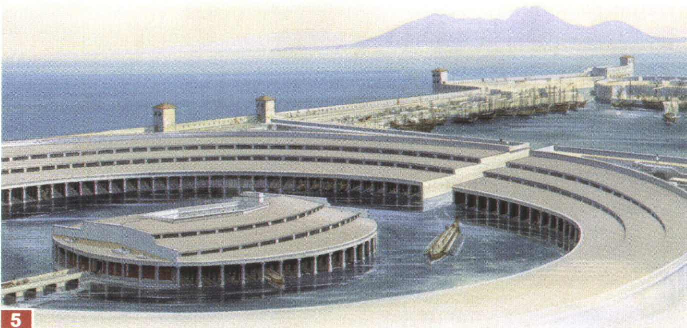
Înfiinţată de fenicienii originari din Tir, Cartagina ❹ a fost la început sub influenţa culturii şi religiei feniciene. Divinitatea supremă era Baal Hammon ❸, căruia i s-a alăturat şi zeiţa Tanit, începând cu sec. V î.Hr. Cultul era practicat în cripte asemănătoare unor peşteri ❻ (*tophet*). Relatările cu privire la sacrificarea unor copii sunt totuşi disputate. Măştile ❷ groteşti de lut găsite în zona respectivă relevă existenţa unui cult al morţilor.

3 Statuia lui Baal Hammon

Cartagina, era independentă politic. A înfiinţat colonii comerciale în Africa de Nord şi pe ţărmurile Mediteranei în sec. VI î.Hr. La apogeu, avea o populaţie de 400 000–700 000 de locuitori, care ocupau clădiri cu până la şase etaje.

Centrul oraşului îl reprezenta portul dublu (Cothon), format dintr-un port militar interior ❺ delimitat de un port exterior pentru navele comerciale.

Protejată de un zid lung de 32 de km, Cartagina era condusă de judecători aleşi (*shophet*), care erau şi conducătorii politici şi militari, şi de un Senat al nobililor. Conflictele cu coloniile greceşti din vest, în special cu tiranii din Siracuza, au început în sec. V î.Hr., din cauza bazelor comerciale din Sicilia şi Sardinia. După mai multe războaie şi asedii, graniţa a fost stabilită în 374 î.Hr. în Sicilia pe râul Halycus. Între sec. VI-III, cartaginezii au întreţinut relaţii comerciale cu etruscii şi romanii, cu care semnaseră tratate de alianţă. Când, în 264 î.Hr., romanii au cucerit Messina din nord-estul Siciliei conflictul nu a mai putut fi evitat şi a degenerat în război. În timpul Primului Război Punic (264–241 î.Hr.), romanii i-au alungat pe cartaginezi din Sicilia, dar încercarea lor de a debarca în Africa în 256–255 a fost respinsă. După distrugerea flotei lor în 241 de către romani, nemaiputând opune rezistenţă, cartaginezii au trebuit să se retragă din Sicilia şi din Sardinia în anul 237.

5
Portul militar al cartaginezilor şi docurile sale, care nu putea fi văzut de pe mare, reconstituire

4
Ruinele Cartaginei după Războaiele Punice

6
Criptă (*tophet*) din Cartagina

814 î.Hr.	Înfiinţarea Cartaginei
264–241 î.Hr.	Primul Război Punic
241 î.Hr.	Distrugerea flotei cartagineze
218–201 î.Hr.	Al Doilea Război Punic
218 î.Hr.	Hannibal trece Alpii
216 î.Hr.	Victoria de la Cannae
215 î.Hr.	Alianţa cu Macedonia

Hannibal şi căderea Cartaginei

În al Doilea Război Punic, Hannibal a obţinut iniţial câteva victorii asupra romanilor, dar a fost nevoit apoi să treacă în defensivă. Cartagina a fost integral distrusă în al Treilea Război Punic.

7 Distrugerea Cartaginei în al Treilea Război Punic, 146 î.Hr.

8 Sinuciderea lui Hannibal la Libyssa în Bitinia, în 183 î.Hr.

În 237–236 î.Hr., generalul cartaginez Hamilcar Barca a invadat sudul şi vestul Spaniei, stabilind acolo o bază militară împotriva Romei. Ginerele său Hasdrubal a înaintat şi a cucerit porţiuni din centrul Peninsulei Iberice, dar a încheiat în cele din urmă un moratoriu cu romanii în 226. După asasinarea lui Hasdrubal în 221, puterea a fost preluată de către Hannibal ❾, fiul lui Hamilcar Barca. El jurase să lupte cu Roma ⓬ încă din copilărie. Hannibal era un geniu militar şi un tactician desăvârşit. A trecut imediat la cucerirea teritoriului aflat la nord de râul Ebro în Peninsula Iberică, iniţiind astfel al Doilea Război Punic (218–201 î.Hr.). El a traversat Alpii însoţit de armata sa şi de elefanţi, reuşind să îi învingă pe romanii aflaţi sub comanda lui Publius Cornelius Scipio, cel care va rămâne în istorie ca Scipio Africanus, la râul Trebia în 218 şi pe lacul Trasimene în 217. După ce a încercuit trupele romane, Hannibal le-a zdrobit în bătălia de la Cannae ⓫ din 216. El a încercat apoi să convingă populaţiile din nordul Italiei, precum celţii, să i se alăture în lupta împotriva romanilor, dar fără prea mult succes. Cu toate acestea, în 215 a intrat într-o alianţă cu Filip V al Macedoniei, un alt inamic al Romei. Sub consulul şi dictatorul roman Quintus Fabius, cunoscut şi sub numele de Cunctator („tergiversatorul"), romanii au evitat confruntările directe cu cartaginezii, recurgând la tactici de gherilă. Hannibal a avansat spre Roma în 211 î.Hr., dar a fost oprit şi alungat din Italia şi Peninsula Iberică în 206. Publius Cornelius Scipio a debarcat în Africa de Nord cu legionarii săi în 204. Hannibal s-a întors pentru a apăra Cartagina, dar a fost înfrânt la Zama ⓭ (*pag. 112*) de către generalul roman în 202. Căutat de romani, cartaginezul a fugit în Bitinia prin Siria. În faţa posibilităţii de a fi predat romanilor, el a ales să îşi ia viaţa ❽ în anul 183.

10 Mozaic cu scene campestre de pe o moşie romană de lângă Cartagina

9 Bustul lui Hannibal

După înfrângere, Cartagina s-a arătat foarte docilă Romei. Romanii se temeau încă de puternicul oraş-stat de odinioară şi incitaţi de Cato cel Bătrân, au început al Treilea Război Punic (149–146 î.Hr.). Cartagina a fost cucerită şi ştearsă de pe faţa pământului ❼ în 146 î.Hr. Solul a fost presărat cu sare pentru a-l face sterp, impacticabil pentru agricultură. Recolonizată în timpul lui Iuliu Cezar, în 29 î.Hr., colonia Iulia Carthago ❿ a devenit capitala provinciei africane.

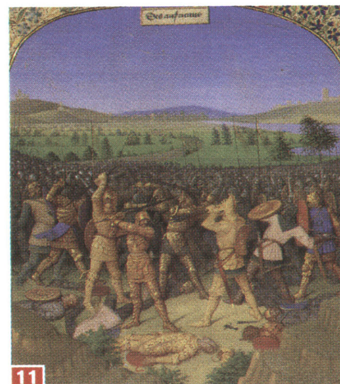
12 *Hannibal , la vârsta de nouă ani, jură să lupte cu romanii în faţa tatălui său, Hamilcar Barca*, pictură de Johann Heinrich Schönfeld, cca1662

Cuvintele finale din discursurile lui Cato

Cato cel Bătrân îşi încheia toate discursurile ţinute în faţa Senatului roman cu următoarele cuvinte: „Ceterum censeo, Carthaginem esse delendam." („Consider că trebuie să distrugem Cartagina.")

sus: Cato cel Bătrân

11 Lupta de la Cannae, 216 î.Hr.

13 *Scipio îl învinge pe Hannibal în bătălia de la Zama din 202 î.Hr.*, pictură datând din 1521

215 î.Hr. | Scipio invadează nordul Africii

206 î.Hr. | Retragerea din Spania

204 î.Hr. | Sinuciderea lui Hannibal

202 î.Hr. | Cartagina pierde lupta de la Zama

183 î.Hr. | Colonia Iulia Concordia Carthago

146 î.Hr. | Distrugerea Cartaginei

1

Etruscii: de la Liga oraşelor la Imperiul Roman Sec. VII-I î.Hr.

Între sec. VII-I î.Hr., etruscii ❶ au prosperat ca o civilizaţie independentă în centrul Peninsulei Italice. Nici măcar în Antichitate nu se ştia cu siguranţă dacă erau originari din acea regiune, întrucât ei asimilaseră deja mitul roman despre Enea şi înfiinţarea Romei. Etruscii credeau în predestinare şi considerau că viaţa le era în întregime controlată de zei, iar cultele de sacrificiu şi cele ale morţilor au avut un rol cu totul special în civilizaţia lor. Începând cu sec. V, istoria etruscilor a fost strâns legată de cea a romanilor.

Model de teracotă al unui templu etrusc, prima jumătate a sec. I î.Hr

Civilizaţia Ligii celor douăsprezece oraşe

O confederaţie formată din douăsprezece oraşe etrusce a dominat iniţial comerţul în Marea Mediterană, dar a cedat apoi sub presiunea grecilor din Sicilia.

2 Necropola etruscă de la Cerveteri

Etruscii se aflau deja în Peninsula Italică în sec. VII î.Hr. Astăzi nu mai sunt consideraţi a fi migratori sosiţi din est, deşi existau similitudini culturale cu civilizaţia greacă timpurie, după cum o dovedesc scrierea ❹ lor şi vasele pictate ❸. Principalele urme ale civilizaţiei etrusce le constituie mormintele care seamănă cu nişte case şi obiectele ❺ găsite în cavourile decorate cu fresce ❻.

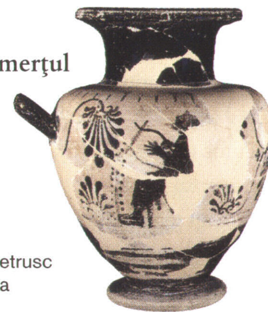

6 Frescă etruscă din Tomba dei Leopardi, Tarquinia, înfăţişând servitori şi muzicieni, prima jumătate a sec. V î.Hr.

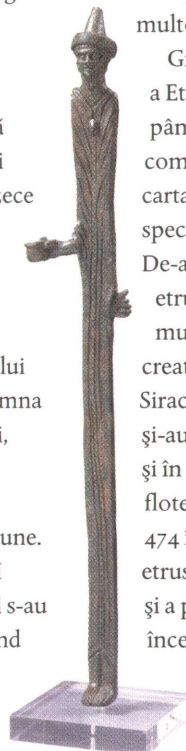
Etruscii au ridicat necropole, cum sunt cele de la Orvieto şi Cerveteri ❷, care aveau propriile reţele de drumuri. Ei venerau mai multe divinităţi, care ulterior s-au amestecat cu cele romane. Varro era zeul suprem al războiului şi al vegetaţiei. Profeţiile făcute de *haruspex* ❼, preotul care căuta semne în măruntaiele animalelor sacrificate şi interpreta fulgerul şi zborul păsărilor, erau extrem de importante pentru acest cult.

Etruscii se organizaseră politic sub forma unei ligi constituite din douăsprezece oraşe-stat conduse de preoţi-regi. Liga a avut la bază o comunitate formată în jurul templului zeului Voltumna de la Volsinii, dar urmărea şi scopuri politice comune. În sec. VII-VI î.Hr., etruscii s-au extins pornind din centrul civilizaţiei lor, teritoriul de astăzi al Toscanei, spre sudul Peninsulei Italice şi au traversat Apeninii înspre nord. În jurul anului 650 î.Hr. au înfiinţat Roma prin unirea mai multor aşezări din zonă.

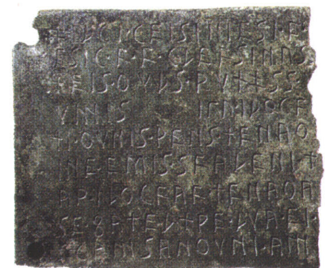
Graţie bogăţiei în minereuri a Etruriei, au fost create începând din sec. V multe legături comerciale cu fenicienii, cartaginezii şi grecii, în special cu cei din Sicilia. De-a lungul timpului, etruscii au intervenit tot mai mult în politica Siciliei şi au creat contacte cu tiranii din Siracuza, atunci când aceştia şi-au extins sfera de influenţă şi în peninsulă. Distrugerea flotei etrusce la Cumae în 474 î.Hr. a marcat sfârşitul etruscilor ca forţă politică şi a permis Romei să îşi înceapă ascensiunea.

3 Vas etrusc pictat, cca 500 î.Hr.

7 Statueta unui haruspex, sec. IV-III î.Hr.

4 Placă de bronz cu scriere etruscă, sfârşitul sec. III î.Hr.

5 Figurine etrusce zoomorfe găsite în Tomba Bernadini din Palestrina, cca 640–620 î.Hr.

O viaţă luxoasă

Comerţul prosper cu resurse minerale şi alte materii prime permitea clasei superioare etrusce să trăiască în mare bogăţie. Dovadă sunt articolele de lux aşezate în morminte. Ele urmau să fie folosite în viaţa de apoi. Etruscii ştiau totuşi cum să se bucure şi de viaţa pământească, organizând banchete şi petreceri somptuoase, cu muzică şi întreceri sportive. Scriitorii greci şi romani au remarcat moralitatea îndoielnică a vecinilor lor, dar admirau realizările lor culturale.

Începând cu sec. VII î.Hr. | Apar oraşe-stat în Etruria **Începând cu sec. VI î.Hr.** | Expansiunea în sudul Peninsulei Italice **Cca 510 î.Hr.** | Porsenna recucereşte Roma

Sec. VII î.Hr. | Etruscii colonizează Peninsula Italică **Cca 650 î.Hr.** | Înfiinţarea Romei **510 î.Hr.** | Tarquinius fuge din Roma

Etruscii sub dominaţia romană

Pe măsură ce Roma devenea tot mai puternică, oraşele etrusce îşi pierdeau autonomia şi etruscii au fost constrânşi să devină aliaţi. Ei erau consideraţi cetăţeni romani, lipsiţi însă de dreptul la vot. În cele din urmă au fost complet integraţi în imperiu.

La început, Roma era doar o parte a lumii etrusce, fiind condusă de dinastia Tarquinilor. Când etruscii au fost alungaţi de romani în anul 510 î.Hr., regele etrusc Porsenna ⑩ din Camars (oraşul Chiusi de astăzi), care este frecvent menţionat de cronicari antici, a asediat şi a cucerit oraşul. Eforturile sale au fost însă inutile, întrucât Roma a devenit o republică. Revolta populară împotriva familiilor patriciene bogate în jurul anului 500 î.Hr. a marcat sfârşitul monarhiei etrusce şi în celelalte oraşe.

În sec. V, localităţile etrusce au fost atacate simultan de celţi ⑪ şi de romanii care se extindeau mereu. Conflictele dintre Roma şi Tarquinia, principalul oraş din Liga celor douăsprezece, au afectat pe rând, în 353 î.Hr. toate aşezările din Etruria. Oraşul-stat etrusc Caere a fost rapid cucerit şi populaţia sa a fost asimilată de către romani. Locuitorii au devenit „aliaţi", cetăţeni romani deţinând toate privilegiile, mai puţin dreptul la vot. Urmând acest model, romanii au subjugat toate oraşele etrusce şi aşezările din Peninsula Italică, integrându-le în imperiul lor. Astfel, oraşele Veii (396), Nepete (386) şi Sutrium (383), care fuseseră deja cucerite, au primit acelaşi statut. Între 310 şi 283, ultima coaliţie militară etruscă ⑧, ⑨, ⑫ a suferit înfrângere după înfrângere în faţa romanilor lângă Lacul Vadimonian. În acest mod a fost distrusă total autonomia etruscă.

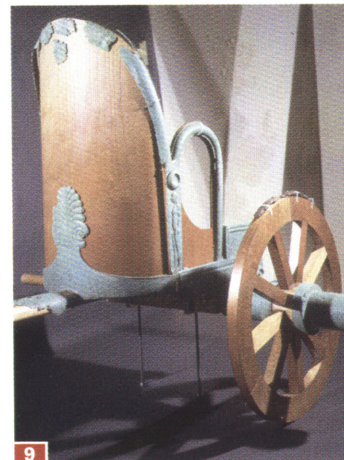
Declinul economic şi cultural a urmat căderii politice, iar oraşele etrusce aflate sub dominaţie romană au fost afectate puternic de atacul galilor în 225 î.Hr. şi apoi de înaintarea cartaginezilor conduşi de Hannibal în 218–207.

10 Cucerirea Romei de către Porsenna în 510 î.Hr.

8 Statueta unui războinic etrusc, sec. IV î.Hr.

9 Car de luptă etrusc găsit la Castro

Zonele din jurul oraşelor au fost drastic depopulate din cauza jafurilor şi invaziilor violente, iar mulţi ţărani etrusci au sărăcit, devenind sclavi. Decăderea socială a teritoriilor etrusce i-a determinat pe fraţii Gracchi să facă reforme sociale în sec. II î.Hr. Apoi Marius a format o armată de voluntari din rândurile etruscilor săraci în 87 î.Hr. Răzbunarea rivalului acestuia, Sylla, a lovit greu Etruria. În timpul domniei împăratului Augustus, teritoriul etrusc a fost complet încorporat în Imperiul Roman, devenind Regio VII, ceea ce însemna că cetăţenii aveau în sfârşit drept de vot.

11 Lupta între etrusci şi celţi, detaliu de pe o urnă datând din sec. II î.Hr.

12 Ostaş etrusc cu scut dreptunghiular

Începând cu 353 î.Hr. | Conflicte între Roma şi oraşele etrusce

225–207 î.Hr. | Distrugeri provocate de gali şi de campania lui Hannibal

474 î.Hr. | Etruscii pierd bătălia maritimă de la Cumae / Ascensiunea Romei

310–283 î.Hr. | Etruscii sunt înfrânţi de romani lângă Lacul Vadimonian

Enea aduce jertfe Penaţilor, care l-au însoţit în călătoria de la Troia la Roma

Roma: Republica – de la origine la declin 753–82 î.Hr.

Prima imagine a Romei despre sine a fost extrasă din mitul fondării sale sub formă de republică ❶. Ascensiunea ei s-a bazat pe declinul politic al etruscilor şi asimilarea acestora. Roma s-a extins mai întâi în întreaga Peninsulă Italică, obţinând apoi hegemonia asupra regiunii mediteraneene şi a Orientului Apropiat. Cei doi stâlpi ai politicii romane erau: pe plan intern structura sa de republică şi pe plan extern expansiunea teritorială. Strategia internă a eşuat din cauza frământărilor sociale care au făcut posibilă ascensiunea dictatorilor militari, de la Marius la Iuliu Cezar. Politica externă a fost însă esenţială, Roma reuşind să îşi extindă sfera de influenţă.

Mit, fondare şi perioada timpurie

Mitul fondării sale i-a servit Romei pentru formarea propriei imagini şi a identităţii sale ca stat. Lupta pentru obţinerea puterii militare a creat inegalitate între clasele superioare (patricienii) şi cele inferioare (plebeii).

Romulus şi Remus decid aşezarea Romei citind zborul păsărilor

Reconstituire a Forumului roman imediat după terminarea sa, gravură în lemn, cca 1880

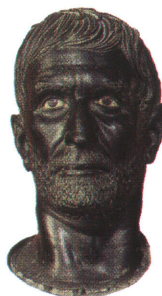
Pentru nici un alt mare imperiu al lumii mitul propriei creaţii nu a jucat un rol atât de important ca pentru Roma. Romanii erau descendenţii eroului troian Enea, care, potrivit *Eneidei* lui Virgiliu, a debarcat în Italia şi a fondat Alba Longa, oraşul din care va lua naştere Roma. Potrivit tradiţiei Romulus ❸ este considerat a fi fondatorul şi primul rege al Romei, data menţionată fiind 21 aprilie 753 î.Hr.

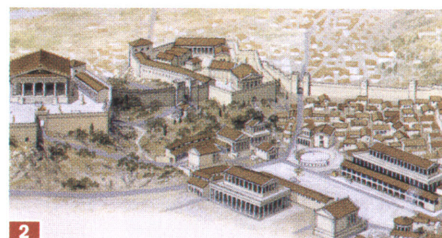
Răpirea Lucreţiei de către fiul lui Tarqinius Superbus, *Tarquin şi Lucreţia*, pictură de Tintoretto, 1559

Roma a avut în total şapte regi, a căror succesiune a fost încheiată de Tarquinius Superbus, detronat în 510 î.Hr. Căderea acestuia s-a datorat, printre altele, şi răpirii Lucreţiei ❺, soţia nobilului Collatinus, de către fiul regelui. Nepotul lui Collatinus, Iunius Brutus ❻, a fost probabil iniţiatorul reformelor care au favorizat apariţia consulatului.

În realitate, Roma ❷, ❹, ❼ a fost iniţial colonie etruscă în jurul anului 650 î.Hr., sau chiar mult mai târziu, în 575 î.Hr. Ea a fost condusă o perioadă de către regii etrusci din familia Tarquinilor, care au fost însă înlăturaţi după înfrângerea etruscilor de la Cumae, în 474 î.Hr. Încă din timpul monarhiei a apărut împărţirea societăţii între „călăreţi" (cavaleri), din care au provenit familiile de patricieni şi masele (plebei) care alcătuiau gradele militare inferioare. Comandantul suprem al armatei (*praetor maximus*) lua hotărârile cu privire la posturile de conducere, acordându-le exclusiv patricienilor. Odată cu preluarea tacticii falangelor greceşti, gradele inferioare din armată au devenit tot mai importante. Istoria Romei este profund marcată de competiţia dintre patricieni şi plebei. Ei se luptau pentru poziţiile militare de conducere, care deschideau accesul spre politică. La început,

6 Bustul lui Iunius Brutus

Reconstituire a Capitoliului, cu templul lui Jupiter şi Forul roman, sfârşitul sec. II î.Hr.

Roma, la fel ca şi oraşele greceşti, a trecut prin mai multe frământări sociale, atunci când fermierii şi ţăranii au sărăcit şi au intrat în sclavie din cauza unor crize ale agriculturii şi a suprapopulării.

Romulus şi Remus

Romulus şi Remus au fost gemenii lui Rhea Silvia şi Marte, zeul războiului. Ei au fost abandonaţi pe malul râului Tibru şi alăptaţi de o lupoaică, aceasta devenind ulterior simbolul Romei. Romulus şi-a ucis în cele din urmă fratele, pentru că acesta sărise peste primele ziduri ale Romei, care trebuiau să fie inexpugnabile.

sus: *Lupoaica de pe Capitoliu*, sculptură etruscă, 500 î.Hr.

Cca 650 î.Hr. | Fondarea Romei de către etrusci
509 î.Hr. | Înfiinţarea Republicii Romane
Cca 450 î.Hr. | Legile celor Douăsprezece Table

21 aprilie 753 î.Hr. | Fondarea mitică a Romei
510 î.Hr. | Detronarea lui Tarquinius Superbus
Începând cu 470 î.Hr. | Lupte interne pentru putere

Lupta pentru constituirea Republicii

Primele legi ale Romei şi sistemul de conducere cu doi consuli urmăreau să restabilească fragilul echilibru între patricieni şi plebei.

7 Forul roman: vedere a templului lui Saturn, ridicat în 498 î.Hr.

10 Ostaş roman, litografie în culori, cca 1860

Primul cod roman de legi, cunoscut drept „Cele Douăsprezece Table", a fost redactat în jurul anului 450 î.Hr., sub presiunea exercitată de plebei. Acesta a constituit fundamentul legii romane până la apariţia primilor împăraţi, garantând, printre altele, egalitatea în faţa legii a patricienilor şi a plebeilor ⓫. Lupta de clasă s-a încheiat abia în 300 î.Hr., când plebeii au câştigat accesul la posturile superioare în stat (magistraţi) şi la cele clerice, putând deveni preoţi.

Sistemul politic al noii Republici avea ca scop crearea unui echilibru politic între patricieni şi plebei. Senatul ❽, corpul suprem de magistraţi, a trebuit să accepte plebei printre membrii săi. El a rămas totuşi controlat de patricieni, în vreme ce plebeii au primit importanta funcţie de „tribuni ai poporului", putând astfel să reprezinte drepturile acestuia şi să aibă propria lor adunare. Roma avea acum o structură mixtă, cu elemente monarhice (magistraţii), aristocratice (Senatul) şi democratice (adunarea poporului).

Lupta pentru drepturi egale a început în 367 î.Hr. cu alegerea ❾ a doi consuli, în mod ideal unul patrician şi unul plebeu. Acestora li se alătura şi un *praetor* („cel care merge înainte"), în calitate de judecător suprem al curţii civile şi de „arbitru". Pe toată durata existenţei Republicii, mandatul consulilor a fost de câte un an. În caz de război, ei erau de asemenea comandanţi supremi ai forţelor armate, câtă vreme nu exista un dictator. Acest sistem cu doi consuli a fost păstrat şi în timpul imperiului.

9 Dinar înfăţişând un alegător depunându-şi votul

După restaurarea stabilităţii interne, ameninţate de atacul galilor ⓬ din 387 î.Hr., Roma şi-a început expansiunea devenind imperiu mondial în sec. III–II î.Hr. Odată cu înfrângerea etruscilor şi victoria asupra samniţilor din centrul Peninsulei Italice, romanii au preluat controlul întregii Italii şi s-au făcut remarcaţi în regiunea Mării Mediterane, opunându-se puterilor maritime reprezentate de Sicilia şi Cartagina. Purtând numeroase războaie, Roma şi-a afirmat hegemonia din vestul Europei până în Grecia şi Orientul Apropiat. Ultima ameninţare serioasă împotriva sa a constituit-o expediţia nereuşită a cartaginezilor conduşi de Hannibal între anii 218–201 î.Hr., înfrânţi de către romani sub conducerea lui Publius Cornelius Scipio în bătălia de la Zama (202 î.Hr.).

Graţie armatei ❿ bine echipate şi disciplinate, a coloniilor sale şi a practicii de a acorda cetăţenia romană sau de a realiza alianţe permanente cu inamicii învinşi, Roma a putut să acorde atenţie, la fel ca şi Atena în sec. V–IV î.Hr., dezvoltării libertăţii interne şi expansiunii teritoriale externe.

8 Senatori alături de fiul unui senator sau filozof, fragment de sarcofag

11 *Romulus împarte populaţia în patricieni şi plebei*, gravură în lemn, sec. XIX

12 *Cucerirea şi jefuirea Romei de către galii conduşi de Brennus*, 387 î.Hr., gravură în lemn, sec. XIX

367 î.Hr. | Constituirea consulilor **Începând cu sec. III î.Hr.** | Expansiunea romană în regiunea Mării Mediterane

387 î.Hr. | Atacul galilor de origine celtă **300 î.Hr.** | Plebeii primesc acces la funcţii înalte în stat şi preoţie **218–201 î.Hr.** | Campania unui Hannibal împotriva Romei

Criza Republicii

Puterea statului a crescut rapid, mărind şi inegalităţile sociale din Roma. Atunci când Senatul a respins cu brutalitate reforma agrară propusă de fraţii Gracchi, criza generală s-a agravat şi frământările sociale ameninţau să distrugă structurile politice ale Republicii.

2 *Moartea lui Tiberius Gracchus în 132 î.Hr.*, gravură în metal datând din sec. XIX

Începând cu sec. II î.Hr., Roma devenise un imperiu mondial, care se baza totuşi pe tradiţiile culturale ale altor popoare. La început, a fost puternic influenţată de civilizaţia greacă ❹, iar mai târziu de cea elenistică şi de aspectele sale orientale. Marile familii de patricieni, precum Fabienii, Iulio-Claudienii şi Scipionii, din rândurile cărora se ridicaseră generaţie după generaţie consuli şi generali, erau foarte respectate şi acumulaseră bogăţii ❺ în urma campaniilor militare şi prăzilor de război. Ei stăpâneau oraşul prin reţeaua clientelară.

Tributul plătit de populaţiile învinse şi de către aliaţi a adus Romei cantităţi enorme de bani şi metale preţioase. Scandalurile de corupţie, în special în administraţia provinciilor, au destabilizat Republica. Luptele sociale dintre marii proprietari latifundiari şi plebeii săraci din oraşe ameninţau din nou liniştea Romei.

3 Efigia regelui Numidiei, Iugurta, pe o monedă

În 133 î.Hr., tribunul roman Tiberius Gracchus ❻ a provocat Senatul prin programul de reformă agrară propus pentru a facilita o redistribuire mai echitabilă a pământurilor. Mulţi patricieni s-au opus şi Tiberius a fost ucis ❷ în anul 132, împreună cu majoritatea susţinătorilor săi în ciocnirile amintind de un război civil între plebei şi trupele Senatului. Fratele său mai mic, Gaius Gracchus a preluat programul de reformă şi a propus crearea unei colonii pentru plebei în provinciile imperiului. Tot el a provocat o criză naţională când a promis cetăţenie deplină aliaţilor Romei. Noile încercări de revoltă au fost înăbuşite de Senat şi patricieni, care l-au silit pe Gaius să se sinucidă.

Confruntările au slăbit puterea Senatullui şi a consulilor, care susţinuseră mereu interesele patricienilor în detrimentul plebeilor. Forţa Romei s-a făcut simţită în această situaţie, provocată mai ales de ameninţările externe, precum războiul împotriva regelui Iugurta ❸ al Numidiei (111–105 î.Hr.) şi de atacurile triburilor germanice de cimbri ❶ şi teutoni în nordul Peninsulei Italice (113–101 î.Hr.).

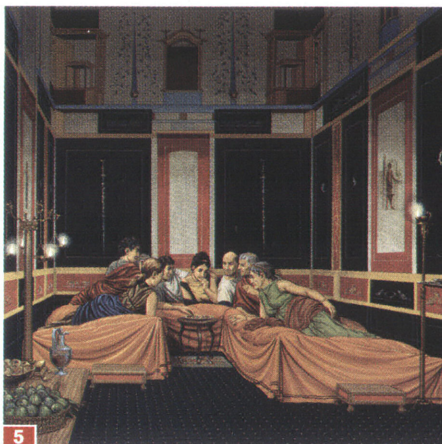
1 Lupta dintre cimbri şi romanii conduşi de Marius, în nordul Italiei, lângă Vercelli, în 101 î.Hr.

P. Cornelius Scipio Africanus cel Bătrân

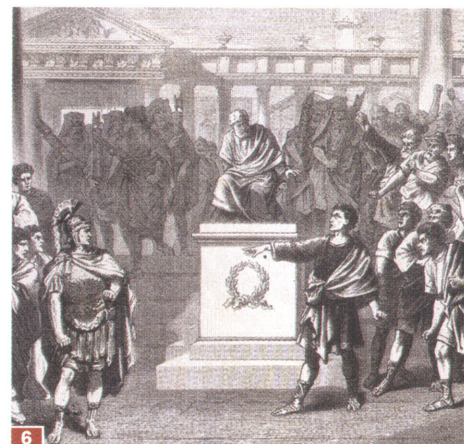
Publius Cornelius Scipio Africanus cel Bătrân (cca 235–183 î.Hr.), cel mai de seamă general roman înainte de Iuliu Cezar, a luptat împotriva generalului cartaginez Hannibal. S-a aflat la comanda trupelor romane din Peninsula Iberică, în calitate de proconsul. Din 210 î. Hr. până în anul 206 i-a alungat pe cartaginezi şi în 204 a debarcat în nordul Africii, unde l-a învins pe Hannibal la Zama în 202. El a participat de asemenea în războaiele Romei împotriva lui Antioh III al Siriei.

4 Templul lui Hercule din Forumul roman, construit în sec. II î.Hr.

5 Festin roman în casa unui cetăţean bogat din Pompeii

6 *Gracchus, tribun al poporului*, gravură în lemn din 1873, scenă dintr-o piesă de Adolf von Wilbrandt

133 î.Hr. | Propunerile de reformă agrară ale lui Tiberius Gracchus

111–105 î.Hr. | Războiul împotriva lui Iugurta

107 î.Hr. | Marius devine consul

Începând cu 133 î.Hr. | Intensificarea tensiunilor dintre patricieni şi plebei

132 î.Hr. | Moartea lui Tiberius

113–101 î.Hr. | Conflictele cu cimbrii şi teutonii

Războiul civil

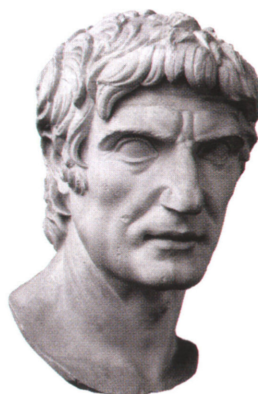
Conflictul politic dintre generalii Gaius Marius şi Lucius Cornelius Sylla a dat naştere unui război civil care a divizat statul roman. După guvernarea lui Marius şi Cinna, Sylla a înfiinţat un regim dictatorial care a dus la destrămarea Republicii.

În 107 î.Hr., Senatul l-a însărcinat pe ambiţiosul general Gaius Marius ❾ să apere Roma de inamicii externi. El l-a învins pe regele Iugurta şi triburile germanice care ameninţau Roma dinspre nord. În acelaşi timp, el aspira să intre în politică, beneficiind de susţinerea trupelor sale. A devenit consul de mai multe ori. Marius s-a dedicat cauzei plebeilor şi a format un corp de armată de voluntari în care puteau intra plebeii săraci având o emblemă simplă, vulturul roman. După încheierea serviciului militar, aceşti voluntari primeau pământ, putând crea în provincii colonii de plebei şi ostaşi.

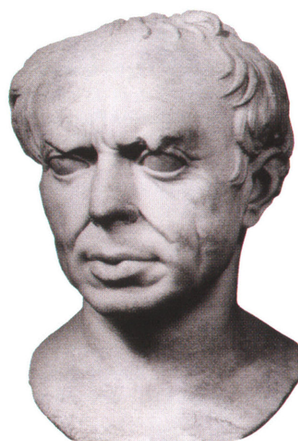
Senatul dezbătea reforma agrară când aliaţii s-au ridicat împotriva Romei. Ei au renunţat la lupta dusă între 91–89 î.Hr. doar când li s-a acordat cetăţenie romană deplină. În timpul acestui conflict s-a remarcat comandantul de trupe Lucius Cornelius Sylla ❽, care îşi câştigase porecla de „Felix", norocosul, pentru succesele obţinute. El a fost ales consul în 88 î.Hr., dar Senatul l-a eliberat din funcţia de comandant suprem al armatei în războiul împotriva lui Mitridate VI din Pont, cedând-o lui Marius. Sylla s-a îndreptat spre Roma cu trupele sale, l-a exilat pe Marius ❼ în Africa şi şi-a reluat postul de comandant suprem. Pentru prima dată se întâmpla ca un comandant militar să îşi impună voinţa prin forţă şi astfel a început războiul civil.

Imediat după ce Sylla a plecat să lupte împotriva lui Mitridate ❿, Lucius Cornelius Cinna ⓫ (consul între 87–84 î.Hr.), aliat al lui Marius, a venit cu propria sa armată la Roma pentru a prelua puterea. Cinna a ocupat oraşul în 86 şi a domnit ca dictator până la asasinarea sa de către propriile trupe răsculate în 84. Sylla s-a întors în anul următor, câştigând de partea sa o mare parte a patricienilor şi a Senatului.

În 82 î.Hr., Sylla a preluat controlul în Roma ca dictator şi „a restituit puterea statului şi Senatului". Perioada următoare a fost una de persecuţie brutală a rivalilor săi. Din ordinul lui Sylla, susţinătorii lui Marius şi Cinna au fost vânaţi şi ucişi, împreună cu familiile lor („proscripţii"). În 81–80, Sylla a rescris constituţia, acordând mai multă putere Senatului şi limitând atribuţiile tribunilor. Funcţionarii de stat şi tribunalele au primit noi puteri şi jurisdicţii. De asemenea, 120 000 de soldaţi veterani au primit pământ în Peninsula Italică. În 79 î.Hr., Sylla a demisionat de bunăvoie şi s-a retras la ţară, murind la puţin timp după aceea. Modificările aduse de el constituţiei romane nu i-au supravieţuit, dar conflictul dintre el şi generalul Marius a servit ca precedent pentru dictaturile ulterioare.

8 Lucius Cornelius Sylla, bust de marmură, cca 50–40 î.Hr.

9 Generalul Gaius Marius, bust de marmură, cca 90 î.Hr.

7 Marius exilat de Sylla în Cartagina în 87 î.Hr.

Descriere a

Proscripţiilor:

„Sylla s-a dedat acum măcelului, şi crime fără număr sau limite se produceau în tot oraşul. Mulţi au fost ucişi din vendete personale, şi deşi cei care au acţionat nu aveau nici o legătură cu Sylla, acesta le-a dat acordul doar pentru a-şi răsplăti susţinătorii."

Fragment din Vieţile paralele de Plutarh

10 Victoria lui Sylla asupra armatei lui Mitridate VI în 86 î.Hr.

11 Cinna, scenă din drama lui Pierre Corneille, 1640

88 î.Hr. | Războiul civil dintre Sylla şi Marius
82 î.Hr. | Începutul dictaturii lui Sylla
79 î.Hr. | Retragerea lui Sylla
89 î.Hr. | Aliaţii Romei primesc drept de vot
86–84 î.Hr. | Dictatura lui Cornelius Cinna
81–80 î.Hr. | Modificarea constituţiei

Imperiul Roman

De la Regat la Republică 753–sec. III î.Hr.

753 î.Hr.: Fondarea Romei ❶ conform mitului lui Romulus și Remus ❷

cca 650 î.Hr.: Roma ia naștere din mai multe așezări etrusce situate între dealurile Palatin, Capitoliu, Quirinal și Esquilin.

650–510 î.Hr.: Domnia regilor etrusci Romulus, Numa Pompilius, Tullus Hostilus, Ancus Marcius, Tarquinius Priscus, Servius Tullius și Tarquinius Superbus.

510–509 î.Hr.: Ultimul rege etrusc este detronat. Aristocrația (patricienii) preiau puterea și formează Senatul. Ia naștere Republica Romană.

494 î.Hr.: Crearea funcției de tribun și a adunării poporului (plebeilor).

493–387 î.Hr.: Roma își lărgește sfera de influență înspre centrul Peninsulei Italice și cucerește orașul etrusc Veii ❸ (396), punând capăt supremației etrusce.

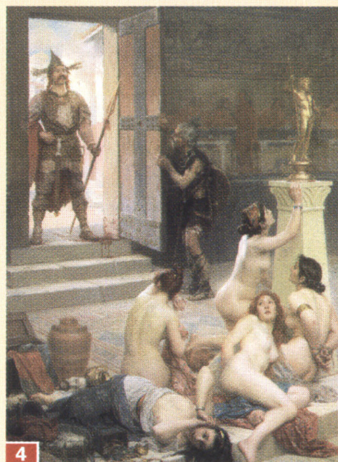
470 î.Hr.: Izbucnește lupta de clasă între patricieni și plebeii lipsiți de drepturi politice.

450 î.Hr.: Este redactat primul cod roman de legi, al celor douăsprezece table.

18 iulie 387 î.Hr.: Galii atacă ❹ Roma după lupta de la Allia, oprind expansiunea acesteia.

367–366 î.Hr.: Echilibrul politic între plebei și patricieni este garantat prin crearea consulilor și acordarea accesului plebeilor la această funcție.

343–290 î.Hr.: Prin numeroase războaie împotriva damniților, etruscilor și latinilor, Roma devine nucleul puterii în centrul Peninsulei Italice.

312 î.Hr.: Primul apeduct din Roma, Aqua Appia ❺, este construit pentru a furniza apă proaspătă orașului.

287 î.Hr.: Sfârșitul luptei de clasă. Toate hotărârile adunării plebeilor sunt obligatorii.

Expansiunea în regiunea Mării Mediterane în sec. III–II î.Hr.

264–241 î.Hr.: Primul Război Punic ❻ pentru controlul Siciliei se termină cu înfrângerea Cartaginei. Romanii câștigă supremația în vestul Mării Mediterane.

Începând cu 264 î.Hr.: Odată cu ascensiunea Romei de la oraș-stat la putere mondială și cu nenumăratele războaie purtate pe teritoriu străin, se remarcă anumiți generali care amenință echilibrul dintre pozițiile supreme din domeniul politic și cel militar. Prăzile bogate de război și aprecierea publică transformă arta războiului într-o afacere atractivă și aducătoare de profit.

227–225 î.Hr.: Crearea provinciilor (Sicilia, Sardinia și Corsica) presupune trimiterea unor administratori care scapă de sub controlul Romei. Magistrații domnesc uneori ca niște regi și dispun de bogățiile locale după bunul lor plac.

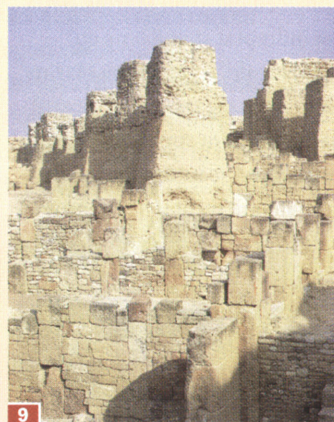

218–201 î.Hr.: În al Doilea Război Punic, Scipio Africanul ❼ cucerește Peninsula Iberică și teritorii din nordul Africii.

215–205, 200–196 î.Hr.: Roma se confruntă cu Filip V al Macedoniei ❽ în cele două războaie macedonene. Acesta fusese aliatul lui Hannibal încă din timpul celui de-al Doilea Război Punic. Romanii îi alungă pe macedoneni din Grecia și proclamă emanciparea grecilor în 196 î.Hr.

172–168 î.Hr.: Imperiul Roman anexează Macedonia în urma celui de-al Treilea Război Macedonean.

149–146 î.Hr.: Roma învinge Cartagina ❾ în cel de-al Treilea Război Punic și o distruge împreună cu Corintul ❿. Sunt create provinciile Africa de Nord și Macedonia.

133 î.Hr.: Roma primește Regatul din Pergam ⓫ și înființează Provincia Asia.

Criza Republicii romane din sec. II–I î.Hr.

133 î.Hr.: Tribunul Tiberius Gracchus presează Senatul prin solicitările sale făcute cu susținerea adunării plebeilor. El amenință astfel monopolul politic al oligarhilor din Senat. Moartea sa împarte Senatul în *optimates* și *populares*.

123–122 î.Hr.: Senatul se opune pentru prima dată unui cetățean roman, Gaius Gracchus, făcând uz de legea de urgență. Acesta se sinucide și mulți dintre susținătorii săi sunt omorâți. Oponenții declară că au drepturi absolute, periclitând astfel constituția.

12

113–101 î.Hr.: Cimbrii ⓬ și teutonii fac incursiuni armate dincolo de granițele Imperiului Roman.

105 î.Hr.: După șapte ani de lupte, generalul Marius reușește să îl învingă pe regele Numidiei, Iugurta.

87 î.Hr.: Marius revine pentru a riposta împotriva susținătorilor lui Sylla, în timp ce acesta se îndrepta spre războiul cu Mitridate.

91–88 î.Hr.: În cadrul „războiului social", o confederație luptă pentru dreptul locuitorilor săi de a fi cetățeni ai Romei. Abia în anul 212, în timpul domniei împăratului Caracalla ⓮, se va acorda drept de cetățenie tuturor locuitorilor Imperiului Roman.

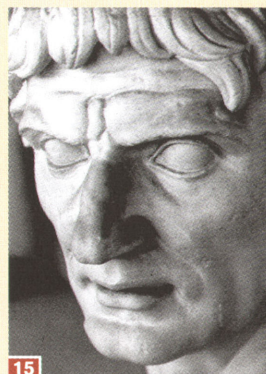

14

88–81 î.Hr.: Sylla conduce trupele romane în lupta împotriva lui Mitridate VI din Pont în Primul Război Mitridatic.

88 î.Hr.: Grație reformelor lui Marius, generalul Sylla ⓯ își creează o armată. Sub presiunile venite din partea lui Marius și a susținătorilor acestuia, Senatul îl destituie pe Sylla din funcția de consul, acordând-o lui Marius. Războiul civil se declanșează când Sylla pornește asupra Romei cu armata sa, îl alungă pe Marius și își reia postul de consul fără a mai cere acordul Senatului. Această uzurpare dezvăluie militarizarea Republicii Romane din acea perioadă.

79 î.Hr.: Sylla se retrage de la putere.

74–73 î.Hr.: Al Doilea Război Mitridatic.

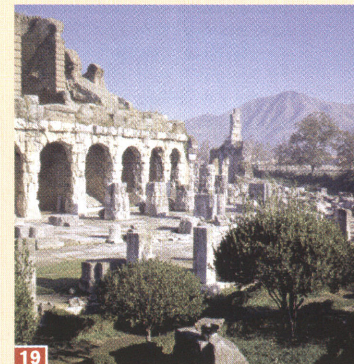

15

86 î.Hr.: În absența lui Sylla, Lucius Cornelius Cinna instaurează un regim brutal la Roma. Sylla este declarat inamic al statului, iar Marius moare.

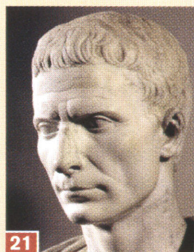
83–82 î.Hr.: Sylla se îndreaptă spre Roma cu armata sa și mercenarii lui Pompei. Prin legea stării de urgență, Sylla se impune ca dictator. Contrar tradiției Republicii, el nu acceptă o limită de timp a mandatului său, stabilind astfel un precedent pentru dictatura lui Iuliu Cezar și punând bazele monarhiei de durată. Sylla îi elimină pe toți cei care i se opun.

18

73–71 î.Hr.: Soldatul trac Spartacus ⓲, devenit prizonier al romanilor, unifică aproximativ 70 000 de sclavi și traversează Italia, înainte ca răscoala sa, care începuse în amfiteatrul de la Capua, să fie înăbușită de trupele romane conduse de Crassus.

19

60 î.Hr.: Iuliu Cezar ㉑, Pompei și Crassus împart puterea în cadrul primului triumvirat. Constituția Republicii este anulată. Istoricii consideră că acest moment marchează începutul declinului Republicii. (Asinus Pollio: „Res publica amissa")

21

58–51 î.Hr.: Cezar îi înfrânge pe gali ㉒ și devine cel mai puternic personaj din Imperiul Roman. Triumviratul se destramă. Pompei devine purtătorul de cuvânt al Senatului și al intereselor Republicii.

53 î.Hr.: După moartea lui Crassus, Pompei și Cezar se luptă pentru putere.

50–49 î.Hr.: Susținătorii lui Pompei încearcă să îl oprească pe Cezar să obțină funcția de consul.

22

10 ianuarie 49 î.Hr.: Cezar traversează râul Rubicon cu armata sa, declanșând un război civil împotriva lui Pompei și a Senatului.

6 aprilie 46 î.Hr.: Cezar câștigă bătălia de la Thapsus.

17 martie 45 î.Hr.: Ultimii republicani sunt înfrânți de către Cezar în lupta de la Munda.

Februarie 44 î.Hr.: Cezar este ales consul și, după ce primise deja putere deplină de câteva ori, devine dictator pe viață.

15 martie 44 î.Hr.: Cezar este asasinat de mai mulți senatori care îl considerau dușmanul idealurilor republicane.

25

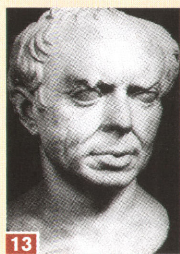
43 î.Hr.: Antoniu, Lepidus și Octavian formează al doilea triumvirat împotriva ucigașilor lui Cezar, împărțindu-și sferele de influență și provinciile între ei și eliminându-și adversarii interni ㉗.

42 î.Hr.: Triumviratul îi învinge pe Cassius și Brutus la Philippi.

36 î.Hr.: După lupta de la Naulochos, Lepidus este înlăturat din triumvirat. Antoniu și Octavian intră în conflict. Antoniu se căsătorește cu Cleopatra VII ㉕ și domnește în Egipt ca faraon.

26

Principatul: sec. I î.Hr.–sec. III d.Hr.

13

104–101 î.Hr.: Contrar prevederilor constituției, Marius ⓭ este ales consul de cinci ori succesiv. Printr-o reformă militară, el înlocuiește serviciul militar obligatoriu cu o armată de soldați de profesie, creând astfel o relație de dependență strânsă între aceștia și generali.

111–105 î.Hr.: Marius îl învinge în Africa pe Iugurta.

102 î.Hr.: Soldații romani conduși de Marius îi înving pe teutoni în lupta de la Aquae Sextiae.

17

101 î.Hr.: Cimbrii ⓱ sunt și ei înfrânți de romani în bătălia de la Vercellae ⓰.

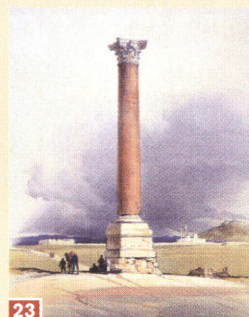

16

70 î.Hr.: Consulatul lui Pompei și Crassus. Constituția lui Sylla este anulată. După exemplul lui Alexandru cel Mare, Pompei își ia numele de „Magnus", este adorat ca zeu și în provincii i se ridică statui ㉓.

20

64 î.Hr.: Roma ocupă Imperiul Seleucid din Siria, inclusiv teritoriul Iudeei și Palestinei.

63 î.Hr.: ⓴ Mitridate din Pont este în sfârșit învins. Armenia și Asia Mică intră sub dominația romană.

23

9 august 48 î.Hr.: Pompei este învins de către Cezar la Pharsalos și fuge în Egipt, unde este asasinat ㉔ din ordinul lui Ptolemeu XIII.

24

Aprilie 44 î.Hr.: Generalul Marc Antoniu îi proscrie pe ucigașii lui Cezar, care fug spre estul imperiului și își adună adepții acolo. Victorios la Philippi (42 î.Hr.) asupra lui Brutus și Cassius, fiul vitreg al lui Cezar, Octavian, își cere dreptul la tron.

27

33–30 î.Hr.: Conflictul dintre Marc Antoniu și Octavian August degenerează în război civil.

2 septembrie 31 î.Hr.: Antoniu este învins de către Octavian în bătălia navală decisivă de la Actium ㉖ și se sinucide la Alexandria.

1 august 30 î.Hr.: După ce Octavian cucerește Alexandria, Egiptul devine provincie romană, iar acesta rămâne unicul conducător al Imperiului Roman.

28

27 î.Hr.: Octavian transferă autoritatea sa Senatului și populației din Roma, refăcând astfel Republica Romană. Senatul îi redă benevol cele mai importante atribuții și prerogative. Octavian înființează o monarhie, Principatul, în cadrul legal al Republicii și își ia titlul onorific de „Augustus".

29

68–69 d.Hr.: Anul celor patru împărați: Senatul îl susține pe Galba, care pare capabil de a conduce, dar nu reușește să obțină acordul armatei. Dintre generalii proclamați împărați de mai multe legiuni, Vespasian ㉛ este cel care câștigă, fiind sprijinit de legiunile din Orient.

70 d.Hr.: Războiul din Iudeea se încheie cu distrugerea orașului Ierusalim și a templului de către armatele lui Titus ㉞.

96: Epoca flaviană se încheie cu uciderea lui Domițian.

31

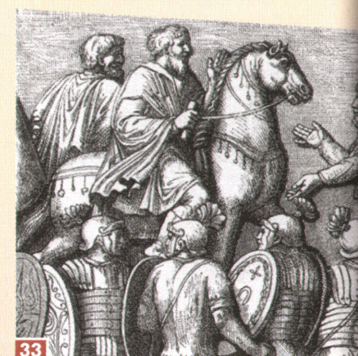
106: Împăratul Traian cucerește toată Peninsula Balcanică până la Dunăre, precum și teritoriile din Orientul Apropiat până la Golful Persic. Regatul nabateenilor din Petra este și el cucerit, iar Imperiul Roman atinge astfel dimensiunile maxime.

cca 112–113: Celebrul istoric roman Tacit redactează *Historiae (Istorii) în 14 cărți*.

132/135: Răscoala evreilor din Palestina sub Bar Kochba eșuează. Ierusalim devine colonie romană.

212: Împăratul Caracalla acordă cetățenia romană aproape tuturor locuitorilor din Imperiu.

224: Urmașii ahemenizilor înființează Imperiul dinastiei Sasanide la granița de răsărit a Imperiului Roman.

33

34

250–251: Împăratul Decius cere să se aducă jertfe zeilor romani în întregul imperiu, declanșând astfel prima persecuție generalizată și sistematică a creștinilor.

235: Epoca domniei lui Severus este urmată de cea a militarilor-împărați, primul dintre aceștia fiind Maximinus Thrax ㉟, care nu a fost niciodată la Roma.

257–258: Împăratul Valerian ordonă și el o persecuție a creștinilor în tot Imperiul, căreia Gallienus îi va pune capăt în 260.

cca 4 d.Hr.: Naşterea lui Iisus Christos în Iudeea.

9 d.Hr.: Înfrângerea armatei romane conduse de Varus în bătălia din Pădurea Teutoburg. Cucerirea Germaniei este abandonată. Rinul şi Dunărea sunt declarate graniţele imperiului.

August 14 d.Hr.: După moartea lui Augustus, fiul său adoptiv, Tiberius, îi urmează la conducere.

64 d.Hr.: ㉘ Incendierea Romei. Pentru a înlătura suspiciunile care planau asupra sa, împăratul Nero îi acuză pe creştinii din Roma de incendiu şi declanşează prima persecuţie a creştinilor ㉙ din Imperiul Roman.

79 d.Hr.: Erupţia Vezuviului ㉚ îngroapă oraşul Pompeii sub un strat gros de cenuşă şi lavă. Aceasta a permis conservarea unui număr foarte mare de artefacte antice ㉜. În 1748, oraşul a fost redescoperit accidental şi săpăturile arheologice au început imediat după aceea.

166–180: Roma luptă împotriva triburilor germanice aliate în Războaiele Marcomane ㉝. Drept urmare, germanii se stabilesc permanent pe teritoriul imperiului.

166: După războaiele cu parţii, Imperiul roman este afectat de o epidemie de ciumă.

192: Şirul de împăraţi adoptaţi ia sfârşit cu asasinarea lui Commodus.

193: Lucius Septimius Severus este încoronat ca împărat. Vreme de cinci ani se luptă să îşi consolideze poziţia, întrucât legionarii din Siria şi Britannia au numit alţi împăraţi. Persecuţia creştinilor continuă în timpul domniei sale.

231–233: Roma respinge încercările de invazie venite din partea noului Imperiu Persan al Sasanizilor. Începând cu anul 224, aceştia devin o forţă de temut şi o ameninţare reală pentru Roma.

259–260: Regele Sapor I îl face prizonier pe Valerian. Acesta moare în captivitate.

270: Împăratul Aurelian face din Sol Invictus zeu de stat. Ameninţările venite din exterior îl determină pe împărat să fortifice Roma.

Dominatul: sec. III-IV

284: Împăratul Diocleţian descentralizează imperiul prin înfiinţarea Dominatului şi tetrarhiei. Autoritatea Dominatului este de origine divină şi absolută.

299: Refuzul creştinilor de a lua parte în cultul de stat şi de a-l adora pe împărat declanşează „Marea persecuţie" a creştinilor.

311: Edictul de toleranţă al lui Galerius ㊱ pune capăt persecutării creştinilor.

Are loc lupta de la Podul Milvia. Constantin cel Mare şi Licinius, care se remarcă drept succesori ai tetrarhilor, îşi împart imperiul ca şi tetrarhi ㊲.

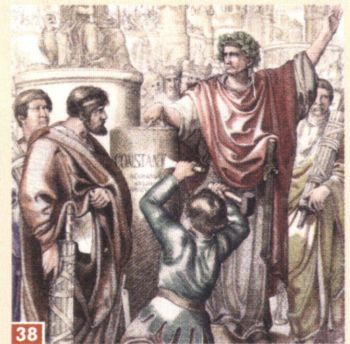
313: Edictul de la Milano garantează libertatea religioasă a creştinilor.

324: După un război civil care a durat mai mulţi ani, Constantin cel Mare rămâne unicul împărat. El încurajează răspândirea şi consolidarea creştinismului ca religie de stat.

325: Convocarea primului conciliu ecumenic de la Niceea.

337: Constantin este botezat pe patul de moarte şi devine primul împărat creştin.

11 mai 330: Constantinopolul ㊳ (numit înainte Bizantium) devine noua capitală a Imperiului Roman de Răsărit. În oraş, se află atât biserici creştine, cât şi temple romane.

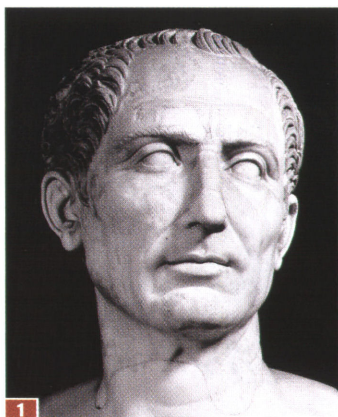

378: Vizigoţii invadează Imperiul Roman şi îi înving pe romani în lupta de la Adrianopol.

391: Împăratul Teodosiu I interzice toate cultele păgâne în imperiu şi ridică creştinismul la rang de religie oficială de stat.

410: Vizigoţii conduşi de Alaric ㊴ invadează Grecia şi ocupă Atena, după ce au cucerit şi prădat Peloponesul.

Sfârşitul Republicii Romane. Epoca Romei imperiale 74 î.Hr.-192 d.Hr.

Războiul civil a distrus structura Republicii romane. Preluarea puterii de către generalii Pompei, Cezar ❶ şi Antonius a pregătit tranziţia către o guvernare autocratică a imperiului care va atinge apogeul în timpul lui Augustus. Începuse epoca Romei imperiale. Alte dinastii au urmat lui Augustus, printre care s-au numărat cea a lui Iuliu Cezar şi Octavian, iar împăraţii proveneau din ce în ce mai des din provincii, şi nu din capitală. Tetrarhatul lui Diocleţian a reinstaurat o guvernare fermă în ultima perioadă a imperiului.

Gaius Iulius Caesar (Cezar)

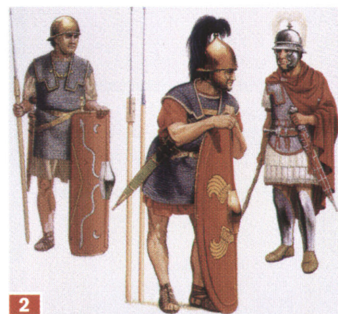
Pompei, Cezar şi Crassus

Crearea alianţei dintre Pompei şi Cezar ❶ cu Crassus, cel mai bogat om din Roma, a marcat sfârşitul Republicii. În lupta pentru putere ce a urmat între Cezar şi Pompei, cel dintâi a ieşit învingător.

După ce dictatorul Sylla a abdicat şi s-a retras din viaţa politică în 79 î.Hr., doi dintre susţinătorii lui au încercat să preia puterea. Gnaeus Pompeius Magnus ❸ (Pompei cel Mare), pe când era încă generalul lui Sylla, curăţase coastele Peninsulei Italice de piraţi. Ambiţia sa politică a crescut, aşa că în 70 î.Hr. deţinea funcţia de consul alături de Marcus Licinius Crassus, cel mai bogat om din Roma. Împreună au anulat o parte considerabilă din constituţia lui Sylla şi au reînfiinţat funcţia de tribun, câştigându-şi astfel popularitatea în Roma. După ce Pompei a cucerit Europa de Est, până în Asia Mică, toţi se aşteptau să devină dictator, dar opoziţia Senatului l-a făcut să-şi amâne decizia. Pompei şi Crassus şi-au căutat în schimb un aliat din puternicul partid al poporului al lui Marius (*pag. 113*). Acesta s-a dovedit a fi generalul Gaius Iuliu Cezar ❼, nepotul lui Marius şi soţul fiicei lui Cinna. Pentru a-i câştiga pe plebei de partea sa, Cezar a forţat Senatul să aprobe reforme ale proprietăţii şi să achiziţioneze terenuri pentru colonişti şi veteranii de război. Pompei, Crassus şi Cezar au împărţit puterea între 60-59 î.Hr. în cadrul primului triumvirat şi au respins constituţia Republicii. Şi-au împărţit de asemenea provinciile între ei: Pompei a obţinut Spania, Crassus a preluat Siria, iar Cezar Iliria şi Galia ❷. Când Crassus a fost ucis în lupta împotriva parţilor în anul 53 î.Hr., Pompei şi Cezar au început bătălia pentru supremaţie. Amândoi depindeau de armatele lor loiale şi de puterea financiară. Când susţinătorii lui Pompei au încercat să îl ţină pe Cezar departe de Roma, astfel încât să nu poată candida pentru funcţia de consul în 49, Cezar s-a întors din Galia în fruntea trupelor sale şi a trecut Rubiconul ❺, îndreptându-se spre capitală. Războiul civil a izbucnit din nou şi Pompei a trebuit în curând să fugă. Cezar a ocupat Spania şi l-a înfrânt definitiv pe Pompei la Pharsalus (în Tesalia). Învinsul s-a refugiat în Egipt, unde a fost asasinat ❹ imediat după sosire, la ordinul regelui egiptean Ptolemeu XIII. Cezar a intrat în Roma ❻ în 47 î.Hr. în calitate de conducător unic, bucurându-se de popularitate şi graţiindu-i pe cei mai mulţi dintre oponenţii săi.

3 Gnaeus Pompeius Magnus

2 Armuri şi arme folosite de armata lui Cezar în războiul galic, 58-51 î.Hr.

4 Asasinarea lui Pompei

5 Cezar trece Rubiconul, 49 î.Hr.

6 Procesiunea triumfală a lui Cezar

7 Gaius Iulius Caesar (Cezar)

63 î.Hr. | Asedierea Ierusalimului
53 î.Hr. | Moartea lui Crassus
70 î.Hr. | Pompei şi Crassus devin consuli
60-59 î.Hr. | Primul triumvirat al lui Cezar, Pompei şi Crassus
49 î.Hr. | Războiul civil între Cezar şi Pompei

De la Cezar la victoria lui Augustus

Dictatura lui Cezar s-a încheiat odată cu asasinarea sa. Antoniu şi Octavian, s-au aliat şi au preluat puterea cu forţa. Octavian a devenit în cele din urmă singurul conducător.

8 Antoniu şi Cleopatra după bătălia de la Actium

Cleopatra VII

Frumoasa Cleopatra VII, ultimul monarh grec al Egiptului începând cu 51 î.Hr., i-a ţinut piept co-regentului şi fratelui ei, Ptolemeu XIII, cu ajutorul Romei şi al amantului său, Iuliu Cezar. După o perioadă petrecută la Roma, ea l-a înlăturat pe Ptolemeu XIII şi l-a desemnat pe fiul lor comun cu Cezar co-regent, sub numele de Ptolemeu XIV (Cezarion) în 44 î.Hr. Trei ani mai târziu, în Alexandria a devenit amanta lui Marc Antoniu. Amândoi s-au sinucis când Octavian a cucerit Alexandria în 30 î.Hr., regina otrăvindu-se cu venin.

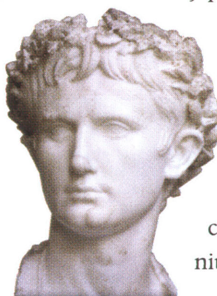
sus: *Cleopatra VII*, pictură de Alexandre Cabanel, 1887

Bucurându-se de susţinerea adepţilor şi soldaţilor săi, Iuliu Cezar ❾ şi-a consolidat poziţia şi i-a înfrânt pe ultimii susţinători ai lui Pompei şi ai Republicii în Africa, Spania şi pe mare în 46-45 î.Hr. A iniţiat apoi reforme sociale şi juridice ample în întregul imperiu. A refuzat titlul de împărat, dar a devenit dictator pe viaţă în anul 44. Unii senatori care nu renunţaseră la idealurile republicane l-au înjunghiat de moarte pe Cezar ⓭, în timp ce acesta se îndrepta spre Senat pe 15 martie (Idele lui Marte), în anul 44 î.Hr.

9 Monedă bătută de Cezar: „Am venit, am văzut, am învins"

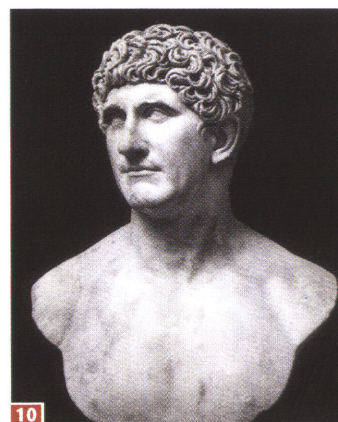
Marc Antoniu ❿, unul dintre generalii lui Cezar, a cerut exilarea ucigaşilor, care fugiseră deja din Roma. Nepotul lui Cezar în vârstă de 19 ani, Octavian ⓫, a revendicat tronul şi astfel au apărut primele semne ale unei lupte pentru putere. Datorită faptului că Brutus şi Cassius, doi dintre ucigaşii lui Cezar, câştigaseră tot estul imperiului de partea lor, Octavian şi Marc Antoniu au format o alianţă de convenienţă. Împreună cu consulul Marcus Emilius Lepidus, au format al doilea triumvirat, care a durat între anii 43-33 î.Hr. În 42, i-au învins pe republicani la Philippi şi au împărţit provinciile între ei. Antoniu a primit estul (şi iniţial Galia), Octavian, Peninsula Italică şi vestul (în cele din urmă şi Galia), iar Lepidus, nordul Africii.

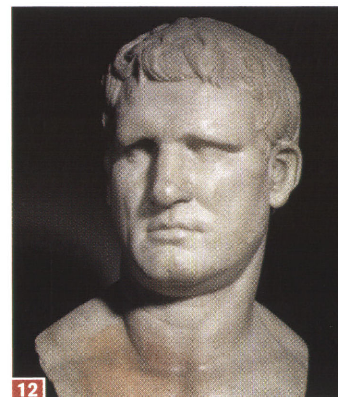
11 Bustul lui Octavian, cca 40-50

Conflictele lui Antoniu cu parţii l-au ajutat pe Octavian să îşi consolideze poziţia la Roma. În anul 33 î.Hr., a fost ales consul, împreună cu un susţinător de-al său. Între timp, Antoniu se îndrăgostise de Cleopatra, regina ptolemee din Egipt, care-l sedusese şi pe Cezar. Acest fapt a constituit pretextul de care a avut nevoie Octavian pentru a-l ataca pe Antoniu, care era căsătorit cu sora sa. Consulul a convins Senatul că Antoniu dorea să separe Orientul de restul Imperiului Roman. Lepidus, care a primit ulterior funcţia de mare preot (*pontifex maximus*) drept recompensă, i s-a alăturat lui Octavian.

Graţie averii lui Cezar, Octavian a putut să adune o flotă enormă, condusă de prietenul său Agrippa ⓬ şi să distrugă flotele lui Antoniu şi ale Cleopatrei în 31 î.Hr. la Actium ❽. În anul următor, Octavian a ocupat Egiptul, unificând astfel pentru prima dată în istorie imperiul sub un singur conducător.

10 Marc Antoniu

12 Marcus Vipsanius Agrippa

13 *Asasinarea lui Iuliu Cezar la 15 martie, 44 î.Hr,* pictură din 1815

48 î.Hr. | Pompei este înfrânt de Cezar
47 î.Hr. | Cezar devine unicul conducător
15 martie 44 î.Hr. | Uciderea lui Cezar
43-33 î.Hr. | Al doilea triumvirat: Octavian, Antoniu şi Lepidus
30 î.Hr. | Octavian îi învinge pe Antoniu şi pe Cleopatra

Imperiul în timpul lui Augustus şi a familiei sale

Împăratul Augustus a reorganizat statul roman din punct de vedere politic. Reformele sale au avut succes şi statul modernizat a rămas stabil şi în timpul succesorilor lui Augustus.

În 27 î.Hr., Senatul i-a conferit învingătorului Octavian titlul de *augustus* ❶ („slăvitul“) şi cel de *princeps* („cel dintâi cetăţean“). Trecând prin mai multe funcţii, el a ajuns în cele din urmă *imperator* („împărat“) Cezar Augustus. Era perceput drept împăratul păcii, un salvator care a fost chiar venerat ca zeu. Augustus a iniţiat o reorganizare administrativă a imperiului, provinciilor şi a sistemului de dări. A introdus legi morale destul de stricte cu privire la căsătorie. A dorit o reînviere a virtuţilor civice romane. *Pax augusta,* pacea în întregul imperiu şi încheierea tuturor conflictelor politice, a fost declarată scopul suprem în stat şi a devenit parte integrantă a religiei oficiale. Augustus a acceptat numărul mare al militarilor de profesie şi a înfiinţat o armată permanentă formată din 28 legiuni. A continuat de asemenea politica lui Marius şi Cezar de a-i recompensa pe veterani cu proprietăţi de stat.

2 Tiberiu

3 Nero

1 Augustus

Împăratul a evitat cu abilitate exacerbarea cultului personalităţii sale. A făcut din funcţia sa simbolul puterii centralizate, dar a întreţinut mereu cele mai bune relaţii cu Senatul. Economia Romei şi-a revenit rapid din criza ce fusese declanşată de războiul civil. Epoca lui Augustus nu a reprezentat doar o perioadă de prosperitate economică, ci şi una de înflorire a artelor şi literaturii.

După moartea lui Augustus în luna august a anului 14 d.Hr., nepotul său adoptiv Tiberiu ❷ i-a continuat politica. Nu a reuşit însă să implice şi Senatul la guvernare şi, mâhnit de eşec, s-a retras pe insula Capri în 27. Garda pretoriană, corpul de elită care asigura securitatea personală a împăratului şi care avea să devină ulterior un „stat în stat“, a făcut în acel moment prima tentativă de a prelua puterea. După domnia megalomanului Caligula (37-41), care a terorizat Senatul şi şi-a numit calul consul, împărat a devenit Claudiu (41-54), un regent capabil, în ciuda excentricităţii sale. Tranziţia de la Republică la un stat guvernat de un singur împărat s-a încheiat după ce a fost cucerită o parte din Britania. Nepotul său adoptiv Nero ❸ (54-68) a domnit cu înţelepciune şi bunătate la început, fiind influenţat de învăţăturile maestrului său, filozoful Seneca. În timp a pierdut însă contactul cu realitatea, poate şi datorită admiraţiei sale excesive pentru greci şi pentru propriul cult. Guvernarea imperiului a fost preluată de favoriţii împăratului, iar creştinii ❹ au fost învinovăţiţi de incendiul care a distrus Roma în anul 64 şi au fost persecutaţi din această cauză. În timp ce provinciile erau devastate de răscoale, Nero s-a sinucis în 68, punând astfel capăt dinastiei Iulio-Claudiene.

4 Persecutarea creştinilor după incendierea Romei în anul 64 î.Hr.

Pacea lui Augustus

Fragment despre domnia lui Augustus, Eneida, Virgiliu, cartea I: *„Atunci cearta aprigă şi necucernicul război vor înceta, / Şi timpurile necruţătoare vor fi îndulcite de pace: / Atunci credinţa alungată va reînvia, / Focurile vestalelor se vor reaprinde în templele sfinte; / Remus şi Quirinus vor sprijini / Legile drepte şi vor pune capăt înşelătoriei şi constrângerii...“*

sus: *Virgiliu însoţit de două muze,* mozaic din casa poetului din Hadrumetum, Susa, Tunisia

27 î.Hr. -14 d.Hr. | Înflorire economică şi culturală
14–37 d.Hr. | Domnia lui Tiberiu
41–54 d.Hr. | Domnia lui Claudiu

27 î.Hr. | Începutul epocii imperiale / Octavian primeşte titlul onorific de „Augustus“
19 august 14 d.Hr. | Moartea lui Augustus
37–41 d.Hr. | Domnia lui Caligula

Dinastia Flaviană şi împăraţii adoptaţi

Dinastia Flaviană a consolidat Imperiul Roman, iar împăraţii adoptaţi l-au extins, aducându-l la apogeu.

5 Domiţian, bust de marmură

6 Colosseumul din Roma, a cărui construcţie a început în timpul lui Vespasian, 72 î.Hr.

7 Traian ţine un discurs în faţa soldaţilor săi, detaliu de pe Columna lui Traian

8 Marc Aureliu

În anul 69 î.Hr., în vidul de putere apărut după moartea lui Nero, patru împăraţi râvneau la tron. Vespasian ❾, guvernatorul Iudeei şi fondatorul dinastiei Flaviene, a ieşit învingător. El a îmbunătăţit administrarea economică, eliminând deficitul existent şi a mărit impozitele. Taxa sa pe sistemul de scurgere a devenit cunoscută prin fraza *Pecunia non olet* („banii nu au miros"). El a început construcţia Colosseumului ❻ la Roma, a reorganizat armata şi a strâns legăturile dintre colonii prin acordarea cetăţeniei. În timpul domniei urmaşului său, Titus ⓫ (79-81), oraşele Pompeii şi Herculane au fost distruse de erupţia Vezuviului ⓬.

9 Efigia lui Vespasian pe o monedă

Dinastia Flaviană a luat sfârşit prin uciderea fratelui şi succesorului lui Titus, Domiţian ❺ (81-96). Astfel a început perioada „împăraţilor adoptaţi", în care fiecare împărat îl adopta pe succesorul său cel mai capabil. Această epocă este considerată a fi cea mai blândă din întreaga istorie a Imperiului Roman. Statul de drept era în siguranţă şi au fost înfiinţate societăţi de caritate.

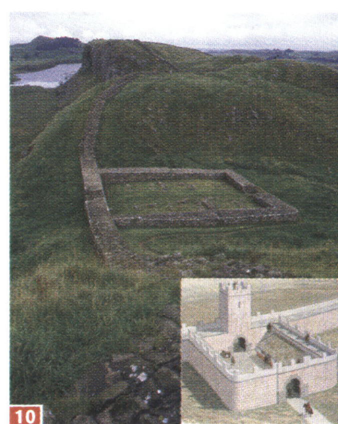

11 Titus

Traian ❼ (98-117), proclamat *optimus princeps* de către Senat, a câştigat războaiele împotriva dacilor şi parţilor, aducând Imperiul la dimensiunile sale maxime.

Perioadele sub conducerea lui Adrian (117-138), un general care admira civilizaţia greacă şi a paşnicului Antoninus Pius (138-161) sunt considerate a fi epoca de aur a Imperiului Roman. Influenţaţi de stoicism, ambii doreau să guverneze un imperiu multietnic şi multicultural.

Au dus o politică externă defensivă, care a declanşat o consolidare a graniţelor, cum a fost de exemplu ridicarea zidului lui Adrian ❿ în Britania. Marc Aureliu ❽ (161-180), caracterizat ca „filozoful de pe tronul de împărat", dorea să păstreze pacea, dar a fost nevoit să ducă războaie de apărare a graniţelor imperiului. Conflictele au avut loc în principal cu marcomanii şi cu quadi. Marc nu a urmat tradiţia adopţiei, numindu-l succesor pe fiul său Commodus (180-192). După moartea acestuia din urmă, şirul împăraţilor adoptaţi s-a întrerupt definitiv.

12 Erupţia Vezuviului în 79 d.Hr.

10 Zid de apărare între Solawaybusen şi gura râului Tyne ridicat în timpul împăratului Adrian, 122 d.Hr.

Stoicismul grec

Stoicismul grec a devenit popular în Roma în timpul sec. II d.Hr. Stoicii promovau modestia şi îndeplinirea conştiincioasă a propriilor îndatoriri. Printre scopurile supreme urmărite de ei se numărau liniştea interioară, „calmul stoic", dreptatea, o viaţă în acord cu natura sau raţiunea, omenia. Statul ideal al stoicilor cuprindea întreaga lume şi se baza pe egalitatea tuturor oamenilor în faţa raţiunii divine. Adrian, Antoninus Pius şi Marc Aureliu au fost cu toţii stoici.

54–68 d.Hr. Domnia lui Nero, persecutarea creştinilor
68 d.Hr. Nero se sinucide
69 d.Hr. „Anul celor patru împăraţi"
98–117 d.Hr. Domnia lui Traian
117–161 d.Hr. Epoca de aur a lui Adrian şi Antoninus Pius
161–180 d.Hr. Domnia filozofului-împărat Marc Aureliu

Dinastia Severilor

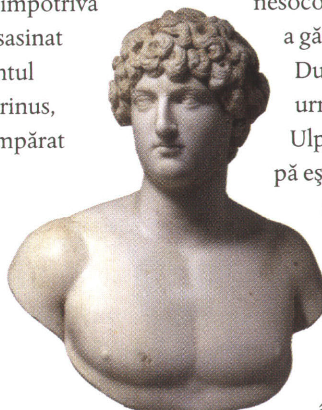
Lucius Septimius Severus a consolidat puterea armatei în stat, punând astfel bazele domniei împăraţilor militari din sec. III d.Hr. În timpul dinastiei Severilor, Roma a fost supusă unor influenţe venite din răsărit.

1 Caracalla

După moartea lui Commodus, cinci generali s-au confruntat pentru a prelua puterea. Nord-africanul Septimius Severus ❸ a învins în 193. A consolidat apoi imperiul, reorganizându-l din punct de vedere financiar şi punându-i pe picior de egalitate pe locuitorii Peninsulei Italice şi pe cei din provincii. Septimius Severus a transformat imperiul într-o monarhie militară, ignorând Senatul, înlocuind garda pretoriană cu propriii oameni şi numind militari loiali lui în funcţii publice cheie. El a stabilit astfel un precedent pentru împăraţii militari ce îi vor urma.

Fiul său Caracalla ❶ l-a ucis pe fratele său co-regent Geta în 212 şi a susţinut unificarea cultelor romane şi a celor orientale. Bazându-se pe armată şi pe garda pretoriană, Caracalla a domnit prin teroare. Când a pierdut războiul împotriva parţilor, el a fost asasinat de către comandantul pretorienilor, Macrinus, care a domnit ca împărat între anii 217-218.

Vărul din Siria al lui Caracalla, Elagabalus ❷ (Heliogabalus, 218-222) , preot al zeului Soarelui din Emesa (Elah-Gabal), a avut o domnie dezastruoasă. Organiza petreceri nocturne extravagante şi a înfiinţat culte secrete. Prin încercarea sa de a impune cultul sirian al Soarelui ca religie oficială, el a reuşit să ameninţe identitatea Imperiului Roman.

2 Elagabalus

Vărul său, Alexandru Severus (222-235), născut în Palestina, a avut o abordare diferită. A susţinut Senatul şi a domnit respectând cu stricteţe vechile legi romane, la sfatul avocatului Ulpian. Cu toate acestea, era limpede că împăratul nu putea guverna fără a nesocoti voinţa armatei şi a gărzii pretorienilor. După ce aceştia din urmă l-au asasinat pe Ulpian ❹ în 228 şi după eşecul campaniilor sale din Mesopotamia şi Egipt, şi împotriva marcomanilor, Alexandru Severus a fost ucis într-un complot al ofiţerilor săi, împreună cu mama sa, care îl influenţase considerabil. În cele din urmă, armata a obţinut controlul asupra întregului Imperiu Roman.

Femeile din dinastia Severilor

Femeile din dinastia Severilor au influenţat puternic domniile bărbaţilor din familia lor. Soţia lui Septimius Severus, Iulia Domna, fiica preotului Soarelui Bassianus din Emesa, se bucura de un respect enorm şi s-a înconjurat de învăţaţi. Sora sa, Iulia Maesa, a fost bunica împăraţilor Elagabalus şi Alexandru Severus, pe care i-a ajutat prin toate mijloacele să ajungă pe tron. Fiicele ei, Iulia Soaemias şi Iulia Mamaea, ambele mame de împăraţi romani, au menţinut un control strict asupra fiilor lor, fiind de altminteri asasinate împreună cu ei.

sus: *Iulia Domna*, bust de marmură, cca 210 d.Hr.

3 Împăratul Septimius Severus acuzându-l pe fiul său Caracalla de crimă

4 *Asasinarea lui Ulpian sub ochii împăratului Severus şi ai mamei sale, gravură în lemn, 1876*

193 | Înfiinţarea dinastiei Severilor de către Septimius Severus

212–217 | Domnia lui Caracalla

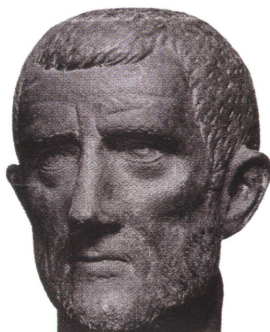
218–222 | Decădere culturală în timpul împăratului Elagabalus

222–235 | Perioadă de prosperitate sub Alexandru Severus

Împăraţii militari 235–284

Epoca împăraţilor militari (235-284), cu regulile ei neclare privind succesiunea şi schimbările rapide de conducători şi uzurpatori, a fost extrem de agitată. Doar ultimii împăraţi militari au putut recâştiga o oarecare stabilitate imperiului.

Perioada foarte turbulentă de 50 de ani în care au condus împăraţii militari poartă numele de „criza sec. III". 26 de împăraţi şi 40 de uzurpatori au fost încoronaţi şi asasinaţi. Numeroşi împăraţi erau ofiţeri de origine iliro-panonică şi au purtat războaie în timpul domniilor lor. Frecvent apăreau mai mulţi pretendenţi la tron şi imperiul intra din nou în criză. Roma a intrat în defensivă, întrucât începând cu sec. III, triburi germanice, în special goţii, ameninţau Imperiul dinspre vest. La jumătatea aceluiaşi secol, regiunea danubiană, Asia Mică şi Grecia fuseseră deja pierdute. În Orientul Mijlociu se formase Imperiul Persan al Sasanizilor, care îi alungase pe romani din zonă. Împăratul Valerian (253-260) a fost luat prizonier de perşi după o înfrângere zdrobitoare ❺ în 260. Doi ani mai târziu, uzurpatorul Postumus a separat Galia de restul Imperiului Roman şi a fondat un Imperiu Galo-Roman care îi va supravieţui. Guvernatorul sirian al Palmyrei ⓫, Odenatus şi-a proclamat autonomia şi a silit Roma să îl recunoască drept „guvernatorul întregului Orient". După moartea acestuia, văduva sa Zenobia ❽ şi-a luat titlul de împărăteasă.

6 Marcus Aurelius Probus

8 *Zenobia, regina Palmyrei, după arestarea sa de către împăratul Aurelian*, pictură din 1878

10 Zidul aurelian

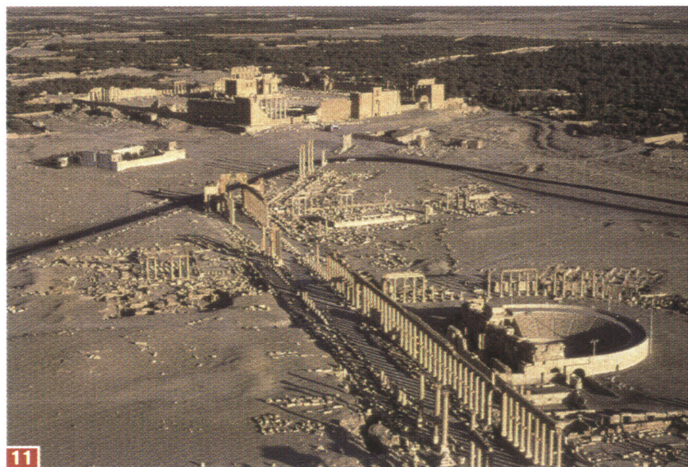
Ultimul dintre împăraţii militari a reuşit în sfârşit să readucă stabilitatea imperiului. Claudiu II Goticul (268-270) ❾ a oprit invazia alemanilor în nordul Peninsulei Italice şi i-a învins pe goţi la Dunăre. Aurelian (270 275), cel mai important împărat militar, a ridicat zidul aurelian ❿ în jurul Romei şi i-a alungat definitiv pe goţi din nordul Italiei în 270-271. S-a îndreptat apoi spre Orient, unde a distrus Regatul din Palmyra (273) şi a reintegrat Egiptul în Imperiul Roman. Aurelian a reorganizat economia şi administraţia, şi a introdus cultul zeului sirian Sol invictus („Soarele neînvins") ca religie oficială în întregul imperiu. Sărbătoarea dedicată lui avea loc pe data de 25 decembrie, fiind preluată ulterior de creştini ca dată a Crăciunului. După Aurelian, Probus ❻ (276-282) a liniştit spiritele în Galia, care fusese recuperată recent şi i-a împins pe franci dincolo de Rin, care a redevenit graniţa imperiului. I-a folosit de asemenea pe unii dintre germani drept colonişti şi militari în armata sa. După asasinarea lui Aurelian ❼, situaţia a devenit din nou instabilă până la întronarea lui Diocleţian, care a continuat politica predecesorilor săi şi a înnoit imperiul.

5 Victoria regelui Sasanid Shapir I asupra împăraţilor Philippus şi Valerian în lupta de lângă Edessa în 260

7 Asasinarea lui Aurelian în 275

9 Claudiu II Goticul

11 Vedere aeriană a Palmyrei, Siria

258 | Crearea imperiului galo-roman
268-270 | Consolidarea Imperiului sub Claudiu II Goticul
278 | Rinul devine graniţa imperiului

235 | Începutul perioadei împăraţilor militari
260 | Împăratul Valerian este luat prizonier de către perşi
270-275 | Domnia lui Aurelian

Dominatul: Diocleţian şi tetrarhia

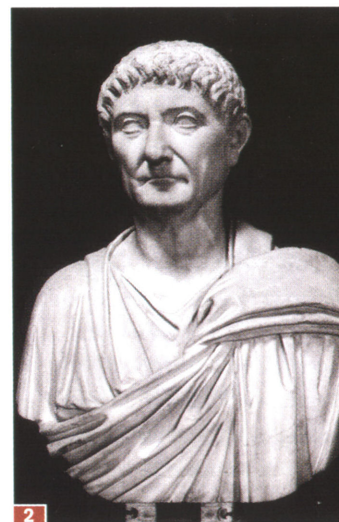
Diocleţian a redat Romei forţa şi strălucirea de odinioară. Domnind împreună cu Maximian şi inaugurând apoi tetrarhia, el a reuşit să redea coeziunea Imperiului care era pe cale să se divizeze.

În noiembrie 284, Diocleţian ❶, ❷, ❹, un comandant de gărzi cu origini modeste, a preluat puterea şi a impus o nouă ordine în imperiu, punând capăt „crizei secolului al treilea". Când conflictul a izbucnit din nou în Galia, l-a numit pe tovarăşul său de arme Maximian co-regent (*caesar*) în 285. După ce a reuşit să înăbuşe revolta din Galia în 286, Diocleţian l-a ridicat pe Maximian la rangul de împărat (*augustus*). La început s-a confruntat cu probleme, fiind nevoit să respingă atacurile care continuau să aibă loc la graniţe şi să reducă neliniştea socială internă. Cei doi împăraţi şi-au împărţit atribuţiile. Diocleţian dorea mai ales să reformeze administraţia şi armata. Sistemul de taxe, salariile funcţionarilor publici şi tribunalele au fost reorganizate radical. Provinciile au primit mai multă autonomie, accentuându-se descentralizarea imperiului, fenomen care începuse deja. Între timp, Maximian se confrunta cu o serie de războaie.

1 Efigia împăratului Diocleţian

Când Britania s-a separat de imperiu sub conducerea unor uzurpatori locali între 286-287 şi în Orientul Apropiat au izbucnit revolte, Diocleţian şi-a dat seama că imperiul nu mai putea fi administrat de la nivel central şi a introdus în 293 sistemul tetrarhiei („guvernarea celor patru") ❸. Ambii regenţi au adoptat succesori, care urmau să domnească în calitate de cezari (tineri împăraţi), iar când împăraţii se retrăgeau, aveau să îi înlocuiască. Diocleţian l-a ales pe Galerius ❼ ca cezar, iar Maximian pe Constantius I Chlorus. Tetrarhii şi-au împărţit regiunile între ei. Diocleţian, ca augustus al Orientului, stăpânea din Tracia până în Orientul Apropiat şi Egipt, având capitala la Salona (oraşul Split de astăzi). Galerius a primit provinciile de pe Dunăre şi Grecia. Maximian, în calitate de augustus al Vestului, controla Italia, Spania şi nordul Africii din Milano, capitala sa, iar Constantius a primit Galia şi Britania. Atunci când apăreau conflicte de interese, Diocleţian, care era *senior augustus*, avea ultimul cuvânt. Tetrarhia s-a dovedit uimitor de stabilă vreme de 20 de ani, până când pe 1 mai 305 Diocleţian şi Maximian s-au retras şi Galerius şi Constantius au devenit auguşti.

Împăraţii au păstrat vechile culte romane, transformându-le în ideologie de stat. Ei trebuiau să fie veneraţi drept conducători divini. Refuzul creştinilor de ai venera a declanşat o nouă persecuţie, care s-a intensificat între 303 şi 305. Creştinii au fost nevoiţi să se ascundă în catacombele ❺ din Roma, iar numele lui Diocleţian ❻ a fost întinat de către istoricii creştini. Cu toate acestea, el a reuşit să reînvie puterea Romei.

2 Diocleţian

4 **stânga sus**: Efigia lui Diocleţian; **sus:** Jupiter cu un vultur şi o mică zeiţă a victoriei, pe reversul aceleiaşi monede de aur

3 *Teterarhii*, basorelief din San Marco, Veneţia. I-ar putea înfăţişa pe Diocleţian, Galerius, Maximian şi Constantin

5 Frescă înfăţişându-l pe apostolul Pavel, găsită într-una din catacombele creştinilor din Roma

6 Reconstituirea palatului lui Diocleţian, ridicat în jurul anului 300 pentru retragerea sa în Split, lângă Salona, în Dalmaţia

284–305 | Perioada împăraţilor Diocleţian şi Maximian

296-287 | Britania se separă de imperiu

293 | Noul sistem de succesiune („tetrarhatul")

303-305 | Persecutare intensă a creştinilor

Destrămarea tetrarhiei şi victoria lui Constantin şi Licinius

Lupta pentru putere dintre pretendenţii la tron a dus la distrugerea tetrarhiei după anul 306. Prin victoria lui Constantin cel Mare şi Licinius, creştinii au fost recunoscuţi oficial pentru prima dată şi a început procesul de transformare a creştinismului în religie de stat a Imperiului Roman.

7 Galerius îl convinge pe Diocleţian să îl numească cezar

8 Efigia lui Constantin cel Mare pe o monedă

Fragment din Edictul de toleranţă al lui Caius Galerius Valerius Maximianus din anul 311:

„Din mărinimia noastră, ei trebuie să se roage zeului lor pentru siguranţa noastră, a Republicii şi a lor, astfel încât Republica să dăinuiască fără a avea de suferit şi ei să poată să-şi ducă liniştiţi traiul în casele lor."

Tetrahia se clătina deja în anul 305, deoarece, Maximian spre deosebire de Diocleţian, nu dorea să renunţe la putere. De asemenea, pe lângă fiul său adoptiv Constantius, avea şi un fiu natural, ambiţiosul Maxenţiu, care pretindea de asemenea la tron. În vreme ce în est schimbul de împăraţi a decurs normal, când Galerius l-a numit cezar pe Maximinus Daia, în vest au apărut conflicte puternice. În 306, la moartea lui Constantius, care oprise persecutarea creştinilor în regatul său, fiul său natural Constantin ❽ a preluat tronul, cu susţinerea armatei. Maxenţiu s-a opus şi a obţinut numirea sa ca împărat de către garda pretoriană la Roma. Galerius, *augustus senior*, a trimis trupele sale împotriva lui, dar Maxenţiu ❾ a ieşit învingător. Lupta între Constantin şi Maxenţiu pentru supremaţia în Imperiul Roman de Apus a durat cinci ani.

Situaţia s-a înrăutăţit în 308, când Galerius l-a numit pe Licinius *augustus* al vestului. Acesta din urmă l-a acceptat pe Constantin drept cezar al său şi l-a convins pe Galerius, care îi persecutase pe creştini, să emită un edict de toleranţă religioasă în 311 pentru a câştiga susţinerea creştinilor. Actul a reprezentat prima recunoaştere oficială a creştinilor de către un împărat roman. Împreună, Licinius şi Constantin au reuşit să îşi învingă duşmanii. În 312, Constantin, care îi susţinea oficial pe creştini, s-a îndreptat cu legiunile sale spre Roma şi l-a învins pe Maxenţiu la Podul Milvia ❿, deşi trupele lui erau cel puţin de două ori mai numeroase. În anul imediat următor, Licinius l-a înfrânt în est pe Maximinus Daia, bucurându-se şi el de ajutorul soldaţilor creştini. Învingătorii şi-au împărţit imperiul între ei, Constantin primind vestul, iar Licinius estul. Astfel a început o nouă perioadă a Imperiului Roman, mult mai favorabilă creştinilor.

Victoria de la Podul Milvia din 312

Decizia politică bine gândită a lui Constantin de a-şi trimite trupele la luptă purtând cristograma XP, iniţialele lui Hristos, a fost lăudată de primii cronicari creştini Lactanţiu şi Eusebiu din Cezareea. Eusebiu descria în lucrarea sa Vita Constantini *că împăratul, ale cărui trupe erau mult inferioare numeric celor ale împăratului Maxenţiu, fiul lui Maximian, a avut un vis în care a văzut semnul crucii apărând pe cer în faţa lui şi a auzit o voce spunând „In hoc signo vincis!" („Sub acest semn vei învinge").*

9 **sus:** Maxenţiu, monedă
stânga: Licinius, monedă

10 Lupta de la Podul Milvia, 312.

306–307 | Domnia lui Constantin I cel Mare
313 | Maximinus Daia este învins de Licinius
1 mai 305 | Retragerea lui Diocleţian şi Maximian
311 | Recunoaşterea oficială a creştinilor
313–324 | Domnia lui Constantin (în vest) şi Licinius (în est)

De la Constantin I cel Mare la ascensiunea Imperiului Bizantin 312–867

În anul 313 Constantin ❶ şi Licinius au emis la Milano un edict de toleranţă, declarând creştinismul egal cu celelalte culte romane. În mai puţin de un secol, creştinismul va deveni religia de stat a Imperiului Roman. Constantin a fost cel dintâi suveran care l-a folosit pentru a-şi consolida poziţia şi a supus Biserica unui control politic strict, după cum vor face şi urmaşii săi. Împărţirea în Imperiul de Apus (Roman) şi cel de Răsărit (Bizantin) a devenit irevocabilă în 395. Pe măsură ce Imperiul Roman decădea, cel Bizantin îşi începea ascensiunea şi îşi afirma autonomia.

1 *Constantin I cel Mare*, bust de marmură

2 *Simbolul creştin al peştelui*, mozaic creştin timpuriu datând din sec. IV

Constantin cel Mare

În anul 324, Constantin a devenit unicul împărat al imperiului şi a început reorganizarea acestuia, încurajând creştinismul sub toate aspectele.

După ce şi-au învins rivalii ❺ în 313, Constantin şi Licinius au împărţit Imperiul între ei şi au emis Edictul de la Milano, care garanta dreptul creştinilor ❷ de a-şi practica credinţa. Cooperarea dintre cei doi împăraţi nu a durat mult, cei doi au devenit rivali şi au început confruntările armate în anul 316. Constantin a învins şi l-a exilat pe Licinius.

Împăratul se considera trimisul lui Dumnezeu şi protectorul creştinismului. El dorea să îmbine în noua religie creştinismul cu ideologia romană privitoare la guvernarea statului. A plătit daune Bisericii pentru proprietăţile confiscate şi a finanţat ridicarea unor noi biserici ❹, ❻. Cu toate acestea, „donarea" ❸ unor terenuri de stat Bisericii este un mit apărut într-un document falsificat în jurul anului 850.

Constantin a introdus multe legi noi influenţate de preceptele creştine. A anulat pedepse precum serviciul de gladiator, mutilarea şi sclavia temporară. A introdus legi inovatoare privind căsătoria şi viaţa familială. Scoţând în prim plan dreptul divin al regilor de a guverna, Constantin a reafirmat legitimitatea religioasă a guvernării. Orice fapt comis împotriva unui împărat creştin devenea un sacrilegiu împotriva lui Dumnezeu şi a ordinii divine.

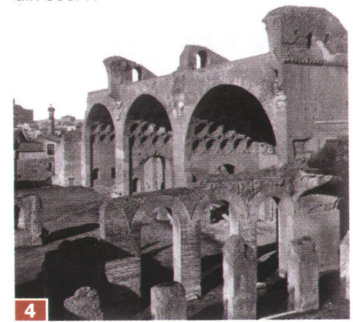
5 Arcul lui Constantin cel Mare, 315, ridicat după victoria împăratului asupra lui Maxenţius la Podul Milvia

Fragment dintr-un elogiu din *Panegyrici Latini*

„Constantin, tu împărtăşeşti fără îndoială vreun secret cu Cel de sus, care, după ce ne-a încredinţat pe noi grijii zeilor mai mici, doar pe tine te-a onorat, arătându-ti-se. O, împărat biruitor, spune-ne despre triumful tău."

3 *Donaţia lui Constantin cel Mare*, frescă din 1246

4 Bazilica lui Constantin cel Mare din Roma, sfinţită de împărat în 330

Împăratul putea interveni în administrarea Bisericii şi în chestiuni fundamentale de credinţă. Numeroşi creştini au început să se identifice cu imperiul care până cu puţin timp în urmă îi persecutase şi doreau chiar să aibă un cuvânt de spus în privinţa administrării acestuia. Biserica a integrat în cele din urmă multe organizaţii şi instituţii de stat în structurile proprii.

6 Biserica Sfântului Mormânt de la Ierusalim, construită în 326

Succesorii lui Constantin cel Mare

După moartea lui Constantin cel Mare un război fratricid a aruncat Imperiul în haos. În cele din urmă, Constantius II a fost cel care a preluat şi a continuat cu succes politica tatălui său. Încercarea lui Iulian Apostatul de a reveni la cultele păgâne a fost o eroare.

7 *Botezul lui Constantin cel Mare de către Papa Silvestru I*, frescă, 1246

Constantin a murit în 337, în timp ce pregătea o campanie militară în Persia, la doar câteva zile după ce fusese botezat ❼ şi încreştinat. Imediat toţi cei trei fii ai săi au preluat titlul de *augustus*. A urmat un sângeros război fratricid, în care ❿ Constantius II, fiul Faustei, prima soţie a lui Constantin şi-a ucis toate rudele din al doilea mariaj al tatălui său. El a triumfat astfel în lupta pentru putere. După ce a respins atacul perşilor, a continuat politica religioasă a lui Constantin cel Mare. Întrucât dezbaterile aprinse provocate de arianism şi de alte sciziuni şi erezii ameninţau stabilitatea imperiului, Constantius a încercat să recreeze coeziunea politico-religioasă punând accent pe rolul suprem al împăratului creştin. Ceremoniile de la curte erau marcate de zeul său religios, care va rămâne o trăsătură pregnantă a Imperiului Bizantin.

În anul 330, Constantin a redenumit oraşul Bizanţ Constantinopol ⓫ şi l-a desemnat noua capitală a Imperiului creştin Roman. Cinci ani mai târziu, împăratul a instituit un sistem de succesiune după modelul tetrarhiei lui Diocleţian.
Primii săi fii, Constantin II şi Constantius II, urmau să fie *augusti*, iar mezinul său Constans şi nepotul său Dalmatius urmau să fie cezari.

10 Constantius II

Lui Constantius i-a urmat la tron în 361 vărul său, Iulian ❽, ❾, care era cezar al vestului încă din 355. Luase şi el titlul de *augustus*, opunându-se lui Constantius în 360. Dispunând de o bogată cultură şi având aplecări filozofice, Iulian este unul dintre personajele tragice ale Antichităţii târzii.
Datorită pasiunii sale pentru filozofia greacă şi a admiraţiei pentru măreţia vechii Rome, el şi-a pierdut credinţa, reconvertindu-se la păgânism, încercând să elimine creştinismul şi instaurând un cult neoplatonic al Soarelui. Nu i-a persecutat pe creştini, dar dorinţa sa de a da timpul înapoi a stârnit nelinişte în imperiu. La căderea sa în războiul împotriva perşilor în iunie 363, cultul zeului Soarelui s-a destrămat şi istoricii creştini l-au denumit „Apostatul". Moartea sa a marcat şi sfârşitul domniei dinastiei lui Constantin cel Mare.

Arianismul

Arianismul, teoria preotului Arius din Alexandria afirma că Iisus Hristos are o substanţă divină, dar nu identică cu cea a lui Dumnezeu, fiind o fiinţă creată. Preceptele acceptate în cele din urmă la Sinodul de la Niceea din 325 au fost cele ale lui Athanasius, care afirma că Hristos „a fost consubstanţial [„din aceeaşi substanţă"], necreat şi etern alături de Tatăl". Cu toate acestea, erezia ariană a supravieţuit şi a scindat lumea creştină între secolele IV-VII, întrucât unii împăraţi şi multe triburi germanice i-au căzut victime.

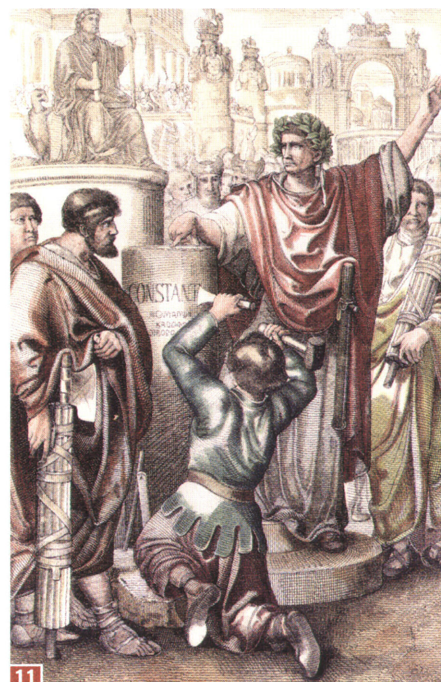
sus: sinodul de la Niceea, în Iznik (Turcia), din 325, frescă, cca 1600

8 *Împăratul Iulian Apostatul*, frescă, cca 1320/25

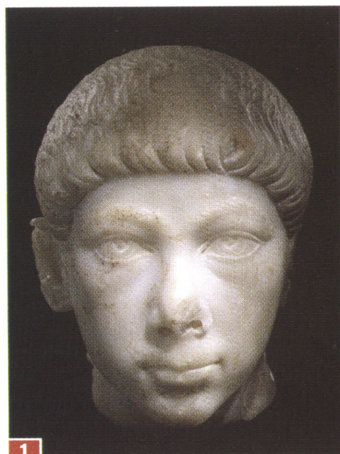

9 Iulian Apostatul, efigie pe o monedă

11 Constantin cel Mare fondează noua sa capitală. Bizanţul primeşte numele de Constantinopol, în 330

337 | Creştinarea lui Constantin cel Mare
363 | Moartea lui Iulian
330 | Constantinopolul devine noua capitală a imperiului
355 | Iulian Apostatul preia puterea

1 Portret al unui tânăr, posibil împăratul Grațian sau Valentinian II

3 Theodosiu I (cel Mare)

5 *Patriarhul Ambrozie îl iartă pe împăratul Theodosiu*, pictură din sec. XVIII

Imperiul Roman în timpul lui Valentinian și Theodosiu

Valentinian I și Theodosiu cel Mare au fost ultimii împărați care au stabilizat Imperiul Roman. Valentinian s-a ocupat de consolidarea internă, iar Theodosiu a proclamat creștinismul religie de stat.

Ascensiunea creștinismului nu a fost văzută cu ochi buni pretutindeni în imperiu și acțiunea lui Iulian Apostatul a fost susținută, în special de vechea elită romană. Odată devenit religia întregului imperiu, creștinismul nu a eșuat și imperiul a putut rezista atacurilor triburilor germanice datorită politicii împăraților Valentinian și Theodosiu.

În februarie 364, militarul de profesie Valentinian ❹ a fost proclamat împărat. La cererea armatei sale, l-a numit împărat al Estului pe fratele său mai mic, Flavius Valens, care locuia în Constantinopol. Și-a îndreptat mai întâi atenția asupra consolidării urgente a granițelor imperiului. I-a împins pe alemani din Galia dincolo de Rin și a construit forturi de-a lungul graniței, de la Marea Neagră până în Rhaetia. Valentinian a demarat apoi politicile sale financiare, care presupuneau austeritate extremă, reforme văzute cu ochi nu prea buni de aristocrația romană.

Fratele său se confrunta în est cu goții ❻ și cu perșii. În 376, a adus coloniști vizigoți în Tracia, însă aceștia au migrat spre sud, în Grecia. Războiul a devenit iminent, iar nepotul lui Valens, Grațian, a venit prompt cu trupe imperiale. Din păcate, Valens nu a așteptat ajutorul și a fost înfrânt de vizigoți în 378 la Adrianopol, pierzându-și viața în luptă. Goții au cucerit astfel Europa de Est.

4 „Colosul din Barletta", statuia lui Valentinian I

Succesorul lui Valentinian în Vest a fost fiul său Grațian ❶, dar generalul Theodosiu I (cel Mare) ❸ deținea puterea politică, așa că Grațian l-a numit *augustus* al Estului în ianuarie 379. Theodosiu a încheiat un tratat cu vizigoții în calitatea de „federați" ai imperiului în 382, cedându-le teritorii la sud de cursul inferior al Dunării. După moartea lui Grațian, Theodosiu și-a concentrat eforturile asupra creștinării totale a imperiului, luptând împotriva cultelor păgâne. El a proclamat în 392 învățăturile Sinodului de la Niceea și credința Romei drept religie a imperiului. Grațian și Theodosiu au fost primii împărați care au renunțat la titlul tradițional de *pontifex maximus*, pe care îl preluase acum Papa, fiind de asemenea cei dintâi care s-au supus hotărârilor Bisericii ❺. Theodosiu a avut viziuni religioase și politice progresiste și a fost un conducător onest. Decizia sa de a solicita ajutorul comandanților teutoni pentru contracararea uzurpatorului Eugeniu ❷ a creat o situație dificilă pentru succesorii săi.

2 Împărații Eugeniu și Teodosiu I ținând un simbol al victoriei

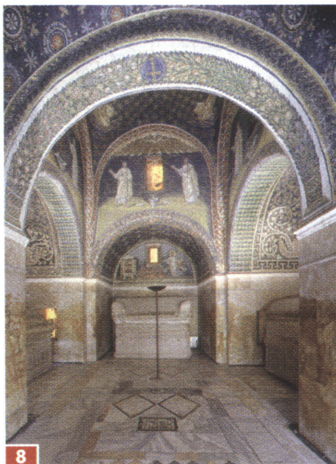

6 Acord de pace între goți și împăratul Valens, 369

364 | Încoronarea împăratului Valentinian I / fratele său Valens este numit împărat în Est
376 | Vizigoții invadează Tracia
378 | Lupta de la Adrianopol
379 | Theodosiu este co-împărat în Constantinopol
382 | Tratatul de pace cu vizigoții
383 | Theodosiu cel Mare devine unicul conducător

Sfârşitul Imperiului Roman de Apus

În anul 395, imperiul a fost împărţit definitiv în partea de răsărit şi cea de apus. Până la căderea Imperiului de Apus în 476, împăraţii au fost dominaţi de comandanţii teutoni de armată.

7 Arcadius, fiul lui Theodosiu cel Mare, bust de marmură, cca 395

8 Mormântul împărătesei Galla Placidia din Ravenna, terminat în jurul anului 450

La moartea sa, în ianuarie 395, Theodosiu a împărţit Imperiul între fiii săi. Cel mai mare, Arcadius ❼, a primit partea de răsărit cu Constantinopolul, iar cel mic, Honoriu, a luat partea romană de apus. Fiii şi nepoţii lui Theodosiu au depins în mare parte de comandanţii lor teutoni. Honoriu, care a mutat capitala de la Roma la Ravenna în 402, a fost dominat de generalul său Flavius Stilicho, un vandal care, începând cu 395, a oprit înaintarea triburilor germanice. Invadarea iminentă a Italiei de către vizigotul Alaric a generat un val de sentimente antigermanice şi a dus la execuţia lui Stilicho în 408. La scurt timp după aceasta, Alaric a prădat Roma ❾în august 410.

Valentinian III, ultimul împărat din Dinastia Theodosiană, a fost puternic influenţat de mama sa Galla Placidia ❽, care a fost regenta lui între anii 425 şi 437. Generalul roman Flavius Aetius, „patricianul", a fost cel care a condus de fapt Imperiul de Apus începând cu 433. În 437, el a distrus Regatul Burgund de pe Rin şi s-a aliat cu vizigoţii, reuşind astfel împreună să îl învingă pe hunul Attila şi oastea sa la Châlons în 451 (*pag. 149*). Valentinian, simţindu-se ameninţat de puterea lui Aetius, l-a înjunghiat de moarte în timpul unei audienţe în 454 şi apoi a fost asasinat la rândul lui în martie 455 de către susţinătorii lui Aetius.

Declinul Imperiului de Apus s-a accelerat după aceste evenimente şi din cauza relaţiilor încordate, începând încă din anul 450, cu Imperiul de Răsărit, care devenea tot mai influent. În 475, Romulus Augustulus („micul Augustus") a preluat tronul la Ravenna. Prinţul germanic Odoacru a cucerit Ravenna în 476, ❿ răsturnându-l şi exilându-l pe ultimul împărat. El a devenit primul conducător barbar al Italiei, iar Imperiul Roman de Apus a cunoscut astfel un sfârşit lipsit de glorie. Singurul împărat roman care a mai rămas era cel al Bizanţului.

9 Cucerirea Romei de către vizigoţii conduşi de către Alaric, 410

10 *Comandantul armatei germanice Odoacru îl detronează pe Romulus Augustulus în 476*, gravură în lemn, cca 1880

Odoacru

În 470, Odoacru din Sciri a fost angajat ca mercenar pentru Imperiul de Apus. Drept urmare a victoriilor obţinute, a fost ales rege de către oamenii săi. În 476, l-a detronat pe ultimul împărat roman al Imperiului de Apus şi a obţinut recunoaşterea sa tacită drept conducător al Italiei de către Imperiul de Răsărit. După ce a consolidat Senatul, a reuşit să pună pe picior de egalitate pe romanii şi pe germanii din Italia. S-a convertit la catolicism, deşi credea în erezia ariană şi a oprit înaintarea altor triburi germanice. În cele din urmă, Imperiul de Răsărit l-a trimis împotriva lui pe Teodoric în fruntea armatei ostrogote. Acesta l-a asasinat în Ravenna la 15 martie 493 în timpul unei petreceri ce sărbătorea reconcilierea lor.

sus: Odoacru este ucis la Ravenna pe 15 martie 493

392 | Creştinismul devine religie de stat
395 | Scindarea imperiului
395–423 | Honoriu devine împăratul Imperiului Roman de Apus
395–408 | Arcadius devine împăratul Imperiului Roman de Răsărit
476 | Uzurparea lui „Romulus Augustulus"
451 | Aetiu îi învinge pe hunii conduşi de Attila

Consolidarea Imperiului Bizantin

După 450, împărații Bizanțului au putut să-și consolideze imperiul și să-și afirme dreptul de a conduce în Europa. În calitatea sa de capitală a Imperiului de Răsărit, Constantinopolul a preluat moștenirea Romei decăzute.

1 Sinodul de la Calcedon, 451

În timpul domniei succesorilor mediocri ai lui Theodosiu, Imperiul de Răsărit suferea financiar din cauza tributului plătit hunilor și prinților germani și părea sortit unui final similar cu cel al Imperiului de Apus. Situația s-a remediat odată cu venirea la putere a lui Marcian în 450. Acesta a refuzat să mai plătească tribut hunilor și a reușit să îi împingă spre vest. A creat confederații și acorduri cu vizigoții și gepizii, luptându-se în același timp cu presiunea triburilor arabe în Siria și în Palestina. El a reușit astfel să consolideze Imperiul. În 451, a convocat un Sinod la Calcedon ❶ pentru a condamna monofizitismul, care stârnise dezbinare în imperiu.

Istoricul creștin Socrate (a murit cca 450) descrie

Bogăția Constantinopolului

„Mulți vin la Constantinopol, întrucât orașul, deși hrănește nenumărați oameni, are provizii considerabile. Se aduce pe mare orice este nevoie, de oriunde, iar Marea Neagră, care se află foarte aproape îi oferă rezerve nelimitate de grâne, dacă este necesar."

Leon I, succesorul lui Marcian, a întărit ortodoxia și l-a provocat la luptă pe Aspar, un general germanic care avea o mare influență în imperiu încă din 424. A creat Garda isauriană, un corp de elită alcătuit din isaurieni, un trib de munteni războinici din țara sa, și l-a învins pe Aspar în 471, punând capăt dominației generalilor germanici în Imperiul de Răsărit. Ginerele său Zeno, și el isaurian, după căderea Romei, a transformat Constantinopolul ❸ într-un nou „centru al lumii". Zeno care era mai curând un bun diplomat, decât un războinic l-a trimis pe Teodoric, „fiul său de arme", în Italia în 488. Acesta l-a răsturnat pe Odoacru și a extins controlul Imperiului de Răsărit și asupra Italiei.

2 *Împăratul Anastasiu I*, diptic din fildeș, începutul sec. VI

3 Constantinopol (Istanbul): vedere peste Bosfor

Consolidat din punct de vedere militar, imperiul avea nevoie acum de o restructurare internă. Pentru prima dată, un înalt funcționar din administrație, Anastasiu ❷, a urcat pe tron în 491. A început prin a-i înlocui pe isaurieni cu elita administrativă tradițională și a consolidat Imperiul împotriva perșilor și a bulgarilor. Anastasiu a rămas în istorie prin legislația sa flexibilă și a reușit să adune rezerve enorme financiare de stat.

Pornind de la realizările antecesorului său, Iustinian I ❹, încoronat în 527, a adus pentru prima dată Bizanțul la apogeul prosperității. Fiu de fermier ilir cu o educație bună, Iustinian avusese o funcție înaltă în stat în timpul domniei unchiul său, împăratul Iustin I (518–527) și în 525 s-a căsătorit cu actrița Teodora ❺, care l-a ajutat foarte mult și a guvernat practic alături de el.

4 *Împăratul Iustinian cu anturajul său*, mozaic, înainte de 547

5 *Împărăteasa Teodora cu anturajul său*, mozaic, cca 547

450–457 | Domnia împăratului roman de răsărit Marcian
451 | Sinodul de la Calcedon
457–474 | Domnia lui Leon I
476–491 | Domnia lui Zeno
489 | Teodoric îl învinge pe Odoacru
491–518 | Domnia lui Anastasiu

Imperiul în timpul lui Iustinian şi Heracliu

Sub Iustinian I, Bizanţul a preluat supremaţia politică şi culturală în Europa. Heracliu a reorganizat Imperiul Bizantin, conferindu-i o structură care va rezista până la căderea acestuia.

7 *Maica Domnului din Vladimir*, icoană zugrăvită la Constantinopol, sec. XII-XIII

În ceea ce priveşte politica externă, Iustinian a urmărit impunerea dominaţiei bizantine în vest, respingerea perşilor în est şi în special eliberarea de sub triburile germanice beligerante. Astfel au fost cucerite regatele vandalilor din nordul Africii (533–534) şi regatul ostrogoţilor în Italia (551–553).

Fidel conceptului dreptului divin de a conduce ❽, ⓫, Iustinian a impregnat ceremoniile bizantine de la curte cu puternice conotaţii religioase („cezaropapism") şi i-a supus pe Patriarhii de la Constantinopol şi pe Papii de la Roma. Cea mai importantă realizare a lui Iustinian a constituit-o Codul civil de legi, a cărui redactare a început în 528. Codul lui Iustinian a devenit fundamentul întregii concepţii juridice a Europei. În timpul domniei lui Iustinian, Imperiul a cunoscut o primă înflorire a literaturii şi artei independente. Împăratul a investit sume semnificative din bugetul de stat pentru ridicarea unor clădiri măreţe, precum Hagia Sofia ❻, ❿ din Constantinopol şi pentru dezvoltarea oraşelor.

10 Interiorul Hagiei Sofia

Urmaşii lui Iustinian au fost implicaţi în războaie împotriva perşilor, avarilor şi bulgarilor, precum şi în dispute religioase şi politice. În anul 610, generalul Heracliu a izbutit să se impună şi a preluat tronul. A lăsat o amprentă puternică asupra Imperiului în apărarea căruia a fost nevoit să lupte la începutul domniei sale. În 614, Ierusalimul a fost cucerit de perşi, iar în 626, aceştia împreună cu avarii au asediat Constantinopolul. Cu toate acestea, situaţia s-a remediat după ce perşii au fost alungaţi din Anatolia. Bizantinii au pătruns în teritoriul persan şi în 627 au recucerit Ierusalimul. Heracliu şi-a îndreptat apoi atenţia sprea restructurarea Imperiului, împărţindu-l în districte militare, reorganizând Biserica ortodoxă, şi privându-i pe marii latifundiari de putere. Marea reformă a reprezentat-o înlocuirea limbii latine cu cea greacă, vorbită de popor şi folosită în Biserică. Ea a devenit limbă de stat în administraţie şi în armată. Titlul imperial de *augustus* a fost schimbat cu cel de *basileios*. Heracliu a reuşit să desăvârşească caracterul greco-bizantin al imperiului.

Din sec. VII până în sec. IX, atât dinastia Heracliană, care a domnit până în 711, cât şi împăraţii care au urmat s-au confruntat cu ameninţarea considerabilă constituită de invaziile arabilor ❾şi bulgarilor. Pe plan intern, Imperiul a fost zguduit între anii 711 şi 843 de controversa religioasă violentă cu privire la adorarea icoanelor ❼. Împăratul şi Patriarhii au fost şi ei antrenaţi în aceasta, iar mai multe provincii şi-au câştigat independenţa prin război civil. Cu toate acestea, structurile şi graniţele Imperiului Bizantin au rămas în mare parte neatinse.

6 Hagia Sofia, terminată în 360; reconstruită de Iustinian între 532–537

8 *Maica cu Pruncul între Constantin şi Iustinian*, mozaic din Hagia Sofia

9 *Asedierea Constantinopolului de către arabi în 717*, ilustraţie dintr-un manuscris, sec. XIII

11 Scena Răstignirii cu Constantin şi Elena reprezentaţi alături de cruce

527–565 | Apogeul Imperiului Bizantin în timpul lui Iustinian
528 | Codul lui Iustinian
532 | Începutul construcţiei Hagiei Sofia la Constantinopol
610–711 | Dinastia lui Heraclius
626 | Alungarea avarilor din Constantinopol

Armenia şi Asia Mică: de la diadohi la romani 550 î.Hr.–cca 200 d.Hr.

Armenia şi regatele din Asia Mică se aflau la confluenţa dintre Orient şi lumea greco-elenistică, şi ulterior cea romană. Ameninţarea marilor puteri, în special a Romei în primul secol î.Hr., plana în permanenţă asupra acestor state care ţineau mult la independenţa lor. Regele elenistic al Pontului Mitridate VI Eupator, a fost un adversar înverşunat al Romei în Asia Mică. A purtat două războaie victorioase cu romanii, pierzându-l pe cel de al treilea.

Basorelief de pe biserica armeană a Sfintei Cruci de pe insula Ahtamar, reprezentându-l pe Sf. Gheorghe

Armenia şi Bitinia

Armenia s-a eliberat de sub Imperiul Seleucid pentru prima dată în sec. II î.Hr. A devenit prima naţiune creştină din lume în jurul anului 300 d.Hr. Bitinia s-a bucurat iniţial de independenţă, dar a căzut mai târziu sub dominaţie romană.

Armenia a fost succesoarea Regatului Urartu. Sciţii şi cimerienii i-au folosit teritoriul pentru a trece spre alte regiuni, iar apoi a devenit provincie a Imperiul Ahemenid Persan în jurul anului 550 î.Hr. După ce a fost cucerită de Alexandru cel Mare în 331 î.Hr., a fost cedată seleucizilor, fiind ocupată ulterior de parţi. După înfrângerea lui Antioh III al Siriei în 189 î.Hr., ţara a fost fragmentată.

Regele Tigranes I a reunificat regiunea în jurul anului 90 î.Hr., extinzând graniţele regatului său spre vest, cucerind Capadocia şi fostele teritorii ale Regatului Seleucid, Fenicia şi Cilicia. În 69 î.Hr., el a fost înfrânt însă de romani şi a pierdut tot ceea ce cucerise. Armenia a devenit un stat tampon contestat între romani şi parţi, iar mai târziu sasanizi.

La începutul sec. IV d.Hr., episcopul Grigorie Luminătorul ❸ a creştinat Armenia, înfiinţând primul stat creştin, înainte chiar de convertirea Romei. Capul Bisericii Armene ❶, ❷, cunoscută şi sub numele de Biserica Armeană Apostolică sau Gregoriană, este supremul *catholicos*. Biserica Armeană este adeptă a doctrinei monofizitiste şi a rămas şi în prezent autonomă faţă de celelalte biserici creştine.

Regatul Bitiniei din nord-vestul Asiei Mici a fost condus încă de la sfârşitul sec. IV î.Hr. de o dinastie locală care a rezistat chiar şi presiunii lui Alexandru cel Mare şi a diadohilor. În 264 î.Hr., cel mai important suveran al său, Nikomede I, a fondat capitala Nikomedia, transformând-o într-un centru al culturii elenistice. Ultimul rege bitinian, Nikomede IV (95–75 î.Hr.), a fost alungat de către Mitridate din Pont, dar şi-a recuperat tronul în 84 cu ajutorul lui Sylla. A cedat în schimb regatul Romei, care l-a preluat în 74 î.Hr.

Biserica armeană a Sfintei Cruci de pe insula Ahtamar

Grigorie Luminătorul îl botează pe regele Tiridate III, 296

Monofizitismul

Monofizitismul, o doctrină religioasă dezvoltată de teologii din Alexandria, susţine că Iisus, Fiul lui Dumnezeu, a avut o singură natură (mono physis), cea divină. El este considerat a fi Cuvântul întrupat al lui Dumnezeu. Spre deosebire de monofizitism, catolicismul şi ortodoxia afirmă că Iisus are două naturi, cea divină şi cea umană. Sinodul de la Calcedon din 451 a confirmat că „Hristos este Dumnezeu adevărat şi om adevărat". Bisericile monofizitiste, din Egipt (coptă), Armenia şi Ethiopia, s-au îndepărtat de Bisericile Catolică şi Ortodoxă.

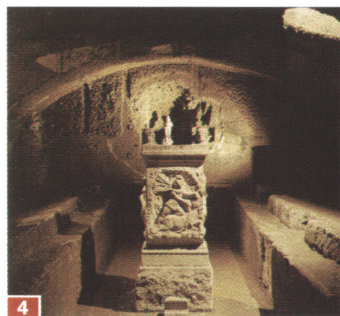
sus: Chiril din Alexandria, icoană, a doua jumătate a sec. XVI

Cca 550 î.Hr. | Armenia devine provincie persană **331 î.Hr.** | Armenia intră sub dominaţia Seleucizilor **Sec. II î.Hr.** | Armenia îşi câştigă independenţa

Sfârşitul sec. IV î.Hr. | Bitinia devine independentă **280–250 î.Hr.** | Nicomede I este încoronat rege al Bitiniei **189 î.Hr.** | Divizarea Armeniei

Capadocia şi Pontul

La început atât Capadocia, cât şi Pontul s-au aliat cu Roma. În timpul lui Mitridate VI, Pontul a devenit însă un inamic periculos al Imperiului Roman. După înfrângerea lui Mitridate, Roma a câştigat supremaţia în toată Asia Mică.

4 Altar al lui Mithra în biserica San Clemente din Roma

6 Mozaic înfăţişând cele şapte etape ale consacrării, Ostia Antica, a doua jumătate a sec. III

Capadocia, aflată în estul Asiei Mici, a fost iniţial o provincie persană, dar a devenit independentă după moartea lui Alexandru cel Mare. Şi-a păstrat autonomia în faţa diadohilor, dar a asimilat cu entuziasm cultura elenistică. După 190–189 î.Hr., Capadocia s-a aliat cu Roma. Începând cu 114–113 î.Hr., asupra ei a început să planeze ameninţarea lui Mitridate din Pont, care se prezenta drept apărător al regilor. În jurul anului 100 î.Hr., Mitridate ❽ l-a asasinat pe regele Ariarate VII şi l-a încoronat pe propriul său fiu ca Ariarate IX. După ce ce Roma l-a înfrânt pe Mitridate, Capadocia a intrat sub controlul ei direct. În 36 î.Hr., Marc Antoniu l-a numit rege pe Arhelau care-i era loial, iar după moartea acestuia, Tiberiu a transformat Capadocia în provincie romană.

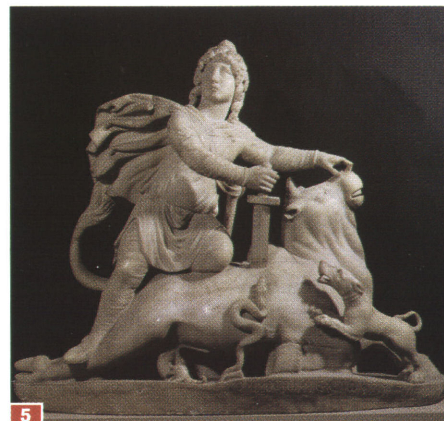
7 Mitridate VI Eupator

Regatul Pont, aflat pe coasta nordică a Asiei Mici, a fost ultimul inamic important al Romei. Având capitala la Amaseia, regatul era împărţit din punct de vedere politic în eparhii, fiecare având centrul său administrativ.

Începând cu sec. III î.Hr., Pontul a cucerit oraşele greceşti din Asia Mică. Deşi fusese iniţial un aliat al Romei, i-a devenit inamic în timpul domniei fiului lui Pontus, Mitridate VI Eupator ❼.

În 112 î.Hr., când oraşele greceşti au cerut să fie protejate de romani, Mitridate a profitat de ocazie pentru a ocupa Bosforul şi Chersones, precum şi Crimeea şi sudul Rusiei până în Armenia Mică. Încercările lui Mitridate de a integra aceste teritorii în regatul său au declanşat conflictul cu Roma.

În Primul Război Mitridatic (89–84 î.Hr.), Pontul a ocupat toată Asia Mică şi Grecia, dar a trebuit să încheie un acord de pace după ce a fost învins de Sylla în 84. Mitridate a cucerit Bitinia în 74–73 î.Hr. şi a declanşat al Doilea Război Mitridatic. Deşi a obţinut câteva victorii, „barbarul elenizat" a fost înfrânt în cele din urmă de Pompei în 63. Succesorul său a trecut de partea romanilor, care deţineau acum controlul asupra întregii Asii Mici. În 40 î.Hr., Roma l-a numit rege pe Darius, nepotul lui Mitridate. Regatul a fost desfiinţat în 64 d.Hr. şi integrat Imperiului Roman sub forma a două provincii administrative (Pontus şi Bitinia), partea de est fiind alipită în 47 î. Hr. provinciei romane Galatia.

5 *Mithra ucide taurul*, sculptură în marmură, sec. II

În timpul domniei lui Mitridate printre militarii romani s-a răspândit vechiul cult indo-iranian al lui Mithra ❹, ❺, ❻, ❾. Venerarea lui Mithra s-a înrădăcinat şi la Roma, fuzionând cu cultul de stat Sol Invictus. Au fost ridicate numeroase altare şi temple închinate lui Mithra, dar ca urmare a răspândirii creştinismului.

8 Mitridate din Pontus înjunghie pe regele Ariarate VII

9 Masă rituală într-un templu al lui Mithra

Persia sub Parţi şi Sasanizi

238 î.Hr.–651 d.Hr.

Dinastia Parţilor şi apoi cea a Sasanizilor au fost timp de secole duşmanii cei mai redutabili de la graniţa de răsărit a Romei. Regii se considerau moştenitorii Imperiului Ahemenid. În vreme ce Parţii au preluat elemente din cultura elenistică, Sasanizii doreau să reînvie tradiţiile persane, precum zoroastrismul. Roma a suferit şi ea influenţa persană, iar Imperiul Bizantin a fost inspirat de „dreptul divin de a conduce" de origine orientală. Epuizat de conflictele cu Roma, Imperiul Sasanid a cedat în faţa invaziilor musulmanilor arabi în sec. VII.

stînga: Statuia de marmură a unui rege al Parţilor, sec. II î.Hr.

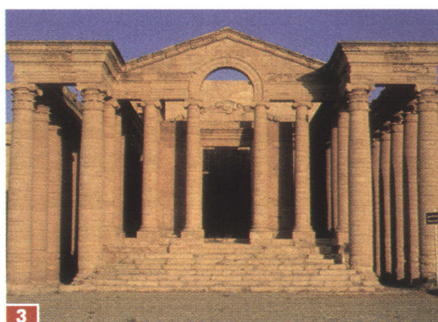

Cunună de măslin făcută din aur, artefact part sec. III î.Hr.

Imperiul Parţilor 250 î.Hr.–224 d.Hr.

Succesori ai Imperiului Seleucid, Parţii şi-au extins graniţele spre vest, intrând astfel în conflict cu Imperiul Roman.

Începând cu sec. IV î.Hr., parnii, un trib de nomazi, au migrat de pe ţărmul de sud-est al Mării Caspice în munţii Iranului. Au preluat numele de parţi ❶, ❷, ❹ după ce au cucerit provincia Parţia în 250 î.Hr. sub conducerea primului lor rege, Arsakes I. Acesta şi succesorii săi, Arsacizii, i-au alungat pe Seleucizi din Iran, iar în timpul lui Mitridate I, în sec. II î.Hr., i-au eliminat din Mesopotamia. Aceasta a devenit inima imperiului lor, cu capitala Ctesifon ❻ aşezată pe fluviul Tigru. Parţii au adoptat atât cultura elenistică ❸ a Seleucizilor (*pag. 99*), cât şi structurile lor administrative. Provinciile erau aproape autonome, fiind conduse de guvernatori independenţi, care făceau frecvent parte din dinastia regală.

Templu ridicat de Parţi în stil elenistic, Hatra, Iraq

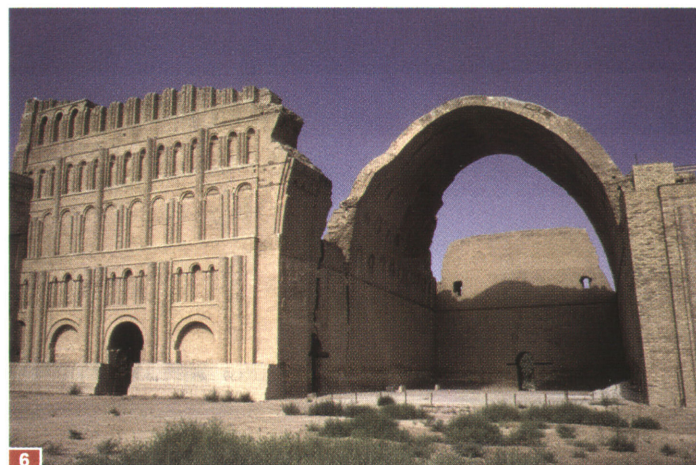
Imperiul Parţilor a atins dimensiunile sale maxime în timpul lui Mitridate II „cel Mare", în sec. I î.Hr., întinzându-se de la Eufrat până la Ind. Au existat conflicte cu Imperiul Roman pentru controlul asupra Armeniei, dar niciuna dintre tabere nu a ieşit învingătoare. Parţii l-au înfrânt pe consulul roman Crassus (*pag. 120*) în lupta de la Carrhae ❺ în 53 î.Hr. În timpul domniei lui Augustus, romanii au profitat însă de dorinţa de independenţă a guvernatorilor parţi pentru provinciile lor şi de disputele dinastice pentru tron. Au aplicat principiul „divide et impera", susţinând mai mulţi pretendenţi la tron. Împăratul Traian a cucerit Mesopotamia în 114, dar ulterior Adrian a pierdut-o din nou (*pag. 123*). La începutul sec. III au urmat noi campanii romane împotriva Parţilor, care au fost nevoiţi să încheie pace cu romanii în 218, întrucât imperiul lor era pe cale de a se destrăma din interior. Ardaşir, care guvernase vechea provincie Fars (Persis), locul de origine al Ahemenizilor, a pus capăt domniei Arsacizilor în 224 şi a înfiinţat dinastia Sasanizilor care a durat până în 651.

Ostaş part, litografie în culori

Crassus este învins la Carrhae

Palatul regal din Ctesifon, capitala Parţilor

Sec. II î.Hr. | Înfrângerea Seleucizilor de către Mitridate I

Sec. I î.Hr. | Imperiul Parţilor la apogeu

53 î.Hr. | Victoria asupra Romei în bătălia de la Carrhae

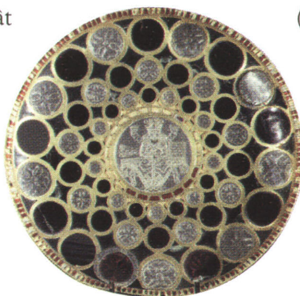
114 d.Hr | Cucerirea Mesopotamiei de către Traian

218 | Pacea cu Roma

Imperiul Sasanizilor 224–651 d.Hr.

Sasanizii se considerau succesorii Ahemenizilor şi au căutat să le readucă la viaţă civilizaţia. Conflictul cu romanii a slăbit regatul şi l-a transformat într-o pradă uşoară pentru arabii invadatori.

Sasanidul Ardaşir I ⓫ i-a înlăturat pe ultimii conducători Parţi în 224. Sasanizii se bazau pe vechile tradiţii persane mult mai mult decât Arsacizii şi au încercat să le reînvie, mai ales zoroastrismul (*pag. 63*), care a fost transformat în religie de stat. Sasanizii au încercat să reducă autonomia provinciilor, ceea ce va duce în cele din urmă la căderea Imperiului Parţilor. Ei au căutat să centralizeze puterea. Sasanizii au continuat conflictele cu romanii şi Imperiul Bizantin. Şapur I i-a înfrânt cu uşurinţă pe romani la Edessa în 260 şi l-a luat prizonier pe împăratul Valerian ❾ (*pag. 125*). În sec. IV, sub succesorii lui Şapur, creştinii au fost priviţi cu suspiciune ca posibili susţinători ai Romei fiind persecutaţi. Odată cu încheierea conflictului în sec. V, creştinilor li s-a recunoscut libertatea religioasă. Imperiul Sasanid a atins apogeul în timpul domniei lui Chosroe I ❼, care a învins Imperiul Heftalit (*pag. 148*) până în 560 şi a cucerit sudul Arabiei până în 570. Ciocnirile cu bizantinii au culminat când Chosroe II ❽, ⓬ a adus Imperiul Bizantin în pragul prăbuşirii.

7 Vasul „Chosru" din aur şi cristal, înfăţişându-l pe Chosroe I şezând pe tron

A ocupat Siria şi Egiptul, iar apoi a cucerit Ierusalimul în anul 614 şi a furat relicve sfinte. Împăratul bizantin Heracliu I a reuşit în final să oprească înaintarea perşilor şi i-a învins la Ninive în 627, recucerind Siria, Palestina şi Egiptul. Chosroe II a fost detronat şi ucis ⓫, iar succesorul său a fost nevoit să facă pace cu Heracliu.

8 *Chosroe II şi creştinul Şirin*, ilustraţie dintr-un manuscris din sec. XV

Slăbită în urma acestui conflict militar îndelungat, Persia nu a mai putut face faţă presiunii arabilor care răspândeau islamismul. Ultimul conducător sasanid, Yezdegerd III, după ce a fost înfrânt de arabi, s-a refugiat în munţi, unde a fost asasinat în anul 651. Cu toate acestea, limba şi cultura rafinată a perşilor au fost integrate în noua credinţă şi au devenit un semn distinctiv al elitei arabe.

9 *Shapur I îl ia prizonier pe împăratul roman Valerian*, gravură din sec. III

Maniheismul

În secolul III d.Hr., un gânditor persan, Maniheus, a propovăduit o doctrină dualistă care includea elemente din zoroastrism, creştinism şi budism, şi căreia i-a împrumutat numele său. Maniheus îl identifica pe Dumnezeu cu o împărăţie a luminii, care se opunea celei a întunericului. Propovăduia de asemenea că omul trebuie să lupte permanent împotriva întunericului care îl ameninţă şi că Dumnezeu trimite mântuitori în ajutorul său. Maniheismul a lăsat o amprentă puternică asupra gnosticismului şi creştinismului. A fost persecutat ca eretic şi biciuit până la moarte în 276 d.Hr.

sus: Maniheus, sec. III

10 *Ahura Mazda îi oferă inelul puterii regelui sasanid Ardaşir I*, basorelief în stâncă din Persepolis, sec. III

11 *Chosroe este executat de fiul său după înfrângere*, gravură, sec. XV

12 *Chosroe II şi creştinul Şirin*, ilustraţie, din sec. XV

224 | Începutul domniei Sasanizilor
260 | Victoria lui Şapur I asupra romanilor la Edessa
567 | Chosroe I distruge Imperiul Heftalit
614 | Chosroe II cucereşte Ierusalimul
627 | Sasanizii sunt înfrânţi de Heracliu la Ninive

Celţii, slavii şi triburile germanice sec. VI î.Hr. – sec. VII d.Hr.

În Antichitate o mare parte a Europei a fost locuită de către celţi ❶, de slavi şi de vechile triburi germanice. Aceştia erau consideraţi barbari necivilizaţi de către populaţiile mediteraneene, deşi unii autori greci şi romani au scris despre ei şi de bine. Sursele antice, epopeile medievale şi descoperirile arheologice ne oferă puţine informaţii despre aceste popoare. Elemente din cultura şi limba lor s-au păstrat până în zilele noastre.

1 Coif celtic de bronz, sec. I î.Hr.

2 Cernunnos, zeul celt cu coarne, asociat cu natura şi fertilitatea, aşezat între Apolo şi Mercur, basorelief de piatră din sec. I d.Hr.

Migraţia celţilor

Celţii şi-au părăsit ţinutul de origine pentru a se stabili în vestul Franţei, în sudul Germaniei, în vestul şi sud-estul Europei. Au pătruns de asemenea în nordul Italiei şi în platoul central al Anatoliei.

Numele de celt datează din sec. VI î.Hr., când era folosit de greci pentru a indica membrii triburilor care trăiau în jurul Dunării şi Ronului. Dovezile migraţiei celţilor ❸ apar acolo unde aceştia s-au întâlnit cu etruscii, romanii şi grecii. În sec. VI, celţii au început să se aşeze pe câmpiile râului Pad, teritoriu controlat până atunci de etrusci. Două veacuri mai târziu, ei au început să organizeze raiduri în sud, prădând Roma în jurul anului 390 î.Hr. În sec. III, celţii au înaintat spre Europa de Sud şi Balcani, până în Grecia, jefuind Delphi. Gallii ❺ de origine celtică au ajuns în Asia Mică în 278 î. Hr. ca mercenari ai lui Nicomede I al Bitiniei. Au fost învinşi în „Bătălia elefanţilor" ❻ în 275-274 de către Antioh I al Siriei, care i-a aşezat în centrul Anatoliei (Galatia), unde încă se mai găseau în sec. I d.Hr.

3 Un celt îşi omoară soţia şi se sinucide după ce a pierdut o luptă, statuie, sec. III î.Hr.

Nu există dovezi ale unei migrări în masă a celţilor în Peninsula Iberică sau Marea Britanie ❹, ci mai degrabă populaţiile locale au preluat elemente ale culturii celte. Purtând numele de celtiberi, aceste populaţii s-au extins înspre sud din nordul Spaniei în sec. V î. Hr. Locuitorii Marii Britanii din perioada preromană au fost consideraţi celţi datorită culturii şi limbii lor.

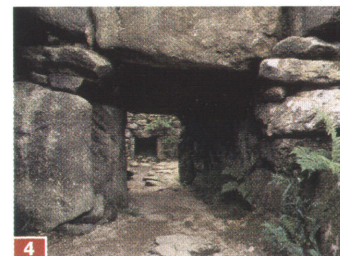
La începutul sec. I î.Hr., triburile germanice au coborât din nord, alungându-i pe celţii stabiliţi în centrul Europei din văile aflate la nord de Rin şi Dunăre, până când au căzut şi ei în cele din urmă sub dominaţie romană. O cultură independentă galo-romană ❷ a apărut în Galia celtică, sub influenţa romanilor. Celţii din Marea Britanie, care nu au făcut niciodată parte din Imperiul Roman, şi-au păstrat independenţa în Irlanda ❼, Scoţia şi Ţara Galilor. Grupuri tribale care vorbeau limba celtă, deşi fuseseră romanizate, s-au desprins din aceste regiuni şi au pătruns în Bretania în sec. V-VI. Limba şi cultura celtă s-au păstrat în acele zone până în prezent sub numele de cultura La Tène.

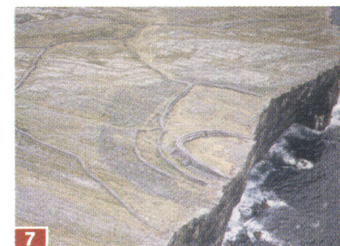
5 Războinic celt călare

6 Războinic celt strivit de un elefant, statuetă de teracotă, sec. II î.Hr.

4 Ruinele unui complex ceremonial celtic de piatră, alcătuit dintr-o încăpere circulară, două galerii şi un tunel, Cornwall, sud-vestul Marii Britanii

7 Ruinele unui fort celtic la Dun Aengus, Irlanda, cca sec. I î.Hr.

Cca 390 î.Hr. | Prădarea Romei de către Brennus
275–274 î.Hr. | Bătălia elefanţilor
Cca sec. I î.Hr. | Celţii sunt alungaţi din Europa Centrală
Cca 278 î.Hr. | Jefuirea Delphiului / Campania din Asia Mică
Începând cu 125 î.Hr. | Prima cucerire romană a unor teritorii celte

Celţii şi romanii

Între 200 î.Hr. şi 100 d.Hr., romanii au cucerit aproape toate teritoriile celtice.

Primul conflict semnificativ între romani şi „gali", cum erau numiţi celţii ❽, ❾ s-a încheiat în 390 î.Hr. cu jefuirea Romei de către celtul Senones, aflat sub conducerea lui Brennus. Mituiţi de romani ca să plece, celţii s-au retras în nord şi s-au aşezat pe câmpia râului Pad. Romanii au ocupat regiunea între 225 şi 190 î.Hr. Cucerirea teritoriilor celtice de dincolo de Alpi a început în 125 î.Hr. şi a avut mai multe etape. Triburile locale se aflau frecvent în conflict între ele şi nu s-au putut unifica pentru a se apăra. Uneori chiar au cerut ajutorul romanilor împotriva unor duşmani. Iuliu Cezar a intervenit şi el pentru aceştia, atunci când i-a ajutat pe gali să respingă atacul războinicului german Ariovistus în anul 58 î.Hr. Până în 51 î.Hr., Cezar cucerise toată Galia (teritoriul de astăzi al Franţei şi Belgiei), încheind adesea alianţe cu unele triburi celtice. Cel mai perseverent şi redutabil dintre celţi a fost prinţul Vercingetorix ⓭, care a fost proclamat rege în 52 î.Hr. de mai multe triburi. A fost capturat în cele din urmă şi a devenit prizonierul lui Cezar la Alesia. După ce a fost expus într-o paradă la Roma în 46 î.Hr., Vercingetorix a fost executat.

Succesorii lui Cezar au lărgit graniţele imperiului până la Rin şi la Dunăre, astfel încât tot teritoriul celtic din centrul Europei a intrat sub dominaţie romană. Celţii din Peninsula Iberică şi Marea Britanie au fost şi ei cuceriţi de romani. În anul 60, regina celtă britanică Boadicea s-a răsculat împotriva romanilor. În ciuda unor prime victorii, revolta a fost înăbuşită şi regina s-a sinucis.

Romanizarea Galiei a dat naştere unei culturi mixte galo-romane. Galii ❿ au adoptat rapid limba latină, dreptul roman şi modelul de administraţie roman, asimilând astfel civilizaţia şi cultura Romei. Nobilii celţi au preluat stilul roman de viaţă, primind cetăţenia romană şi chiar accesul în Senat, deşi au preferat să trăiască în continuare la ţară. Aşezările celtice, precum Paris şi Trier ⓬, s-au transformat în oraşe galo-romane înfloritoare. Galia a devenit una dintre cele mai importante provincii romane datorită veniturilor pe care le realiza din exportul ⓫ de cereale, vin şi produse textile finite.

8 Războinic gal tatuat (stânga) şi căpetenia Senone în armură, reconstituire

9 Piatră de mormânt cu Umma în veşminte celte, sec. I

11 Corabie transportând ulcioare cu vin, detaliu de pe mormântul unui negustor de vinuri, sec. II-III

10 Războinici gali, sculptură în piatră din sec. II î.Hr.

Prădarea Romei de către Brennus

Istoricul roman Liviu a descris jefuirea oraşului de către Brennus în lucrarea sa Istoria Romei. *Potrivit lui, Brennus nu a putut cuceri Capitoliul pentru că apărătorii săi au fost alertaţi de gâgâitul gâştelor sacre de acolo. De la acest eveniment, gâştele au fost onorate în mod special. Brennus a făcut o înţelegere, acceptând 1000 de livre de aur în schimbul retragerii sale. Când romanii s-au plâns că măsurile de pe cântar erau prea grele, Brennus şi-a aruncat spada pe taler spunând „Vae victis!" („Vai de cei învinşi!").*

sus: *Brennus îşi aruncă spada pe taler*, gravură în metal, sec. XIX

12 Porta Nigra, Trier, Germania, sec. II

13 *Vercingetorix se predă lui Cezar,* gravură în lemn, sec. XIX

52 î.Hr. | Vercingetorix devine regele celţilor
60 d.Hr. | Regina Boadicea se răscoală împotriva romanilor
58–51 î.Hr. | Cezar cucereşte Galia
46 î.Hr. | Executarea lui Vercingetorix la Roma
Sec. V–VI | Pătrunderea triburilor celte în Bretania

Civilizaţia şi societatea celţilor

Civilizaţia celţilor se deosebeşte de alte civilizaţii vechi prin absenţa scrisului. Din alte puncte de vedere însă, a atins un nivel avansat pe planurile culturii materiale, ale economiei, ale comerţului şi ale diferenţierii sociale.

2 Nobil războinic celt, statuie de gresie, sec. V î.Hr.

5 Tumul celt din sudul Germaniei, sec. IX-V î.Hr.

7 *Femeie celtă şi soţul ei războinic, desen în pastel, sec. XIX*

Celţii nu au fost o naţiune unită, fiind împărţiţi în numeroase triburi şi clanuri care se aliau sau se luptau unele cu altele în funcţie de împrejurări. La început, triburile erau conduse de regi, care au fost ulterior înlocuiţi de adunări ale nobililor ❷. Prinţii se ridicau din rândul nobilimii, distingându-se prin bogăţia şi influenţa lor. Ei conduceau de asemenea armatele în timp de război. Erau înmormântaţi în încăperi funerare ❺ spaţioase, înconjuraţi de obiecte valoroase. Ei dominau marea masă a celţilor ❼, având sclavi care îi slujeau. Extrem de important era sistemul strict de devoţiuni şi loialităţi personale. Prinţii deţineau proprietăţi vaste, percepeau diverse dări şi îşi băteau chiar propriile monede ❸.

Agricultura şi creşterea animalelor stăteau la baza economiei celte. Prelucrarea metalelor ❻ şi producţia de ceramică s-au dezvoltat remarcabil sub influenţa considerabilă a etruscilor, a romanilor şi a grecilor. Celţii trăiau în ferme sau sate ❽, iar unele aşezări au început să se dezvolte în jurul reşedinţelor mai importante ale nobililor. În sec. II î.Hr., au fost ridicate oraşe fortificate ❶.

Druizii ❹, care alcătuiau casta preoţilor, se bucurau de mult respect. Ei celebrau ritualurile religioase, făceau profeţii şi acţionau de asemenea ca judecători. Erau venerate zeităţi ❾ şi strămoşi, uneori cu aducerea de sacrificii umane, atât în temple ⓬, cât şi lângă izvoare, râuri sau copaci ⓭. Druizii îşi transmiteau cunoştinţele în întregime pe cale orală, în acelaşi mod fiind perpetuată şi istoria celţilor, prin poeme recitate de barzi. În acestea se împleteau evenimentele istorice şi povestirile mitice, cum a fost şi cazul legendei regelui Arthur.

3 Monedă celtică de aur, sec. II î.Hr.

6 Cazanul Gundestrup din argint, descoperit în 1891 într-o mlaştină din Danemarca, sec. I î.Hr.

1 Reconstituirea zidurilor de apărare ale unei aşezări celte

4 Întâlnire a druizilor într-un cerc de piatră, scenă de film

Legenda regelui Arthur

În epopeea regelui Arthur sunt istorisite conflictele dintre celţii din Marea Britanie şi anglo-saxonii de origine germanică. Unele elemente sunt recurente în mai multe dintre versiunile literare ale legendei. Printre acestea se numără victoria repurtată de Arthur asupra anglo-saxonilor, celebra sa masă rotundă şi adulterul comis de soţia sa Guinevere. Regele a fost identificat cu mai multe personaje istorice, cum ar fi romanul Lucius Castus şi regele celt Riothamus.

8 Reconstituire a unui sat celt din Irlanda

Cca sec. VIII–VII î.Hr. | Primele triburi celtice
Începând cu sec. VI î.Hr. | Apariţia ierarhizării sociale
Sec. II î.Hr. | Primele aşezări fortificate
Începând cu sec. V d.Hr. | Migraţia slavilor spre vest şi sud
Cca 550 | Slaviii asediează Constantinopolul

9 Zeul Cernunnos, detaliu de pe Cazanul de la Gundestrup, sec. I î.Hr.

10 Săpături arheologice la o fortificaţie slavă, Mecklenburg, nordul Germaniei

Primii slavi

Înaintarea hunilor la sfârşitul sec. IV d.Hr. şi deplasarea triburilor germanice declanşată de venirea hunilor au dus la migrarea slavilor. La început, aceştia s-au stabilit în regiunile părăsite de germani, avansând apoi spre sud, în Peninsula Balcanică.

Sub jugul avar

„În fiecare an, avarii veneau printre slavi ca să petreacă iarna, dormind cu soţiile şi cu fiicele acestora. Slavii îndurau numeroase alte nedreptăţi, plătind chiar şi tribut avarilor. Generaţia fiilor avarilor şi ai femeilor slave nu a mai acceptat această oprimare brutală şi a refuzat să se supună avarilor."

Fragment din Cronicile lui Fredegarius

sus: *Avarii îi umilesc pe slavi, silindu-i să tragă înhămaţi la care,* ilustraţie dintr-un manuscris, sec. XV

Slavii sunt probabil originari din zona situată la nord de munţii Carpaţi, între râurile Vistula şi Nipru. În sec. V d.Hr., în timpul Marii migraţii a popoarelor (*pag. 146*), şi-au părăsit teritoriul original şi au pornit pe urmele triburilor germanice care se retrăgeau. Au înaintat spre vest până la râul Elba şi Marea Baltică, iar înspre est până în Kamceatka. În sud, slavii au fost opriţi iniţial la Dunăre, la graniţa Imperiului Bizantin. Ei şi-au continuat însă raidurile, ajungând până la Ragusa şi în cele din urmă la porţile Constantinopolului. Slavii au trecut în număr mare Dunărea şi s-au stabilit în zona Balcanilor. Unii dintre scriitorii antici îi numesc sarmaţi şi sciţi.

11 Vase slave, sec. IX-X

Slavii de pe Dunăre au fost dominaţi între sec. VI-VIII de avari (*pag. 149*), un trib de călăreţi. În sec. IX, maghiarii, originari din stepele eurasiatice, s-au aşezat pe teritoriul de astăzi al Ungariei. Teritoriul colonizat de slavi a fost împărţit între slavii de vest, de est şi de sud, care au evoluat deosebit unii faţă de ceilalţi.

Traiul comun al primilor slavi se baza pe clanuri, care se uneau apoi pentru a forma un trib. În sursele scrise, ei sunt descrişi ca fiind un popor harnic de păstori. În sec. VI predomina încă agricultura de subzistenţă, iar meşteşugurile erau primitive. Obiectele precum vasele de băut ⓫ şi uneltele erau produse doar pentru uz domestic. Conducătorii de clan s-au ridicat treptat, devenind o clasă în sine doar acolo unde slavii nu erau sub dominaţie străină. În sec. VII, au fost construite cetăţi fortificate ❿. Se cunosc puţine detalii despre religia primilor slavi, dar se ştie că adorau zeităţi ale naturii. Au fost creştinaţi în sec. IX de fraţii Chiril şi Metodiu, primul împrumutându-şi numele alfabetului chirilic.

12 Capul Arcona de pe Insula Rügen, loc sacru pentru slavi înaine de a fi creştinaţi

13 Cerc celtic de piatră din Irlanda, cca 150 î.Hr.

Începând cu sec. VII | Ascensiunea nobilimii slave
Sec. IX | Înaintarea maghiarilor / Divizarea teritoriilor slave
Începând cu 565 | Invazia avarilor
Cca 880 | Primele surse scrise despre regele Arthur

Civilizaţia şi societatea vechilor germani

Cronicarii romani îi descriu pe vechii germani ca fiind un popor extrem de războinic. Aceştia, deşi nu erau uniţi sub un singur conducător nu s-au supus cuceririi romane şi au devenit un inamic de temut al Imperiul Roman.

În sec. I î.Hr., vechii germani, ale căror origini sunt încă neclare, s-au răspândit din nord-est pe câmpiile Rinului şi pe malurile Dunării. Societatea germană era scindată în mai multe triburi, fiecare fiind condus de nobili războinici, care îşi căpătaseră putere din proprietăţile lor şi din alianţele cu alţi nobili. Regii erau aleşi în vreme de război pentru a conduce armatele. În perioada Marilor migraţii, regii şi-au permanentizat rolul. Populaţia se ocupa de agricultură ❹ şi creştea animale, fiind împărţită în nobili, oameni liberi şi sclavi. Făceau comerţ intens cu Imperiul Roman. Judecători aleşi prezidau adunările comunităţii ❶ şi procesele. Verdictele erau însoţite de jurăminte fiind considerate judecata zeilor. Vendetele personale declanşau frecvent ciocniri sângeroase.

3 Doi războinici, unul purtând un coif cu coarne şi celălalt o mască de lup, execută un dans al războiului pentru Odin, sigiliu de bronz folosit pentru decorarea coifurilor, sec. VI

Tacit despre religia popoarelor germanice

„Într-o zi anumită toate seminţiile care se trăgeau din acelaşi neam, îşi trimiteau reprezentanţi la o adunare care se făcea într-o pădure. Pe toţi îi uneau sentimentul de veneraţie faţă de strămoşi şi respectul pentru superstiţii, moştenit de demult. Acolo aduceau jertfe omeneşti şi începeau ritualurile îngrozitoare ale adorării lor barbare.“

sus: Stâncile uriaşe din Pădurea Teutoburg, loc ritualic păgân

2 Ilustraţie la *Amurgul zeilor*, basorelief în piatră, secolul X

Deşi s-au aflat în permanent conflict ❸ cu romanii, dintre care Arminius a constituit cea mai mare ameninţare, începând cu sec. I d.Hr., germanii au intrat în număr tot mai mare în armata romană ca mercenari, ajungând chiar să o domine. Romanii îi admirau pe germani atât pentru complecţia lor fizică, forţa şi curajul în luptă, cât şi pentru viaţa lor austeră şi simplă. Istoricul roman Tacit a descris exaltarea în care intrau războinicii înainte de luptă, numind-o „mânie teutonică“.

Războiul şi bătăliile jucau un rol semnificativ în religia şi mitologia ❷ germanilor, care era plină de descrieri ale luptelor zeilor beligeranţi cu uriaşi şi demoni. Zeul războiului Wodan (Odin) ❺, care domina panteonul germanic, îi primea pe luptătorii căzuţi în cetatea sa, Valhalla. Divinităţile erau venerate în locuri sacre sau în monumente naturale, iar ritualurile includeau sacrificii de animale şi chiar de oameni ❼. Lumea imaginară este cunoscută în principal prin epopeile medievale şi prin mituri, precum *Edda*, lucrare bazată pe poeme islandeze compuse anterior. Primele documente conţin profeţii, formule magice şi blesteme, scrise în alfabetul runic şi datează din sec. II. Texte mai lungi cu litere rune cioplite în piatră sau crestate în lemn s-au găsit doar în Scandinavia, mai ales pe lespezi de mormânt ❻.

6 Gravură cu rune înfăţişând venirea unui războinic în Valhalla şi legenda fierarului Wölund, calcar, sec. VIII-IX

1 Adunare tribală, cunoscută drept *thing*, la care participau toţi oamenii liberi

4 Sat tribal al germanilor

5 Zeii germanici Odin, Thor şi Frei, tapiserie din sec. XII

7 Capul unui bărbat sugrumat şi sacrificat, găsit într-o mlaştină din Danemarca

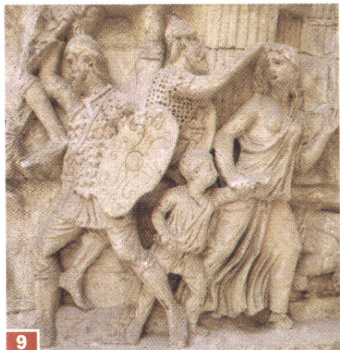
101 î.Hr. | Marius îi învinge pe cimbri şi pe teutoni
12 î.Hr. | Romanii cuceresc teritoriul până la Elba
Sec. II î.Hr. | Migraţia cimbrilor şi teutonilor spre sud
58 î.Hr. | Victoria lui Cezar asupra lui Ariovistu

Vechii germani şi romanii

Începând cu sec. I î.Hr., triburile germanice şi Imperiul Roman au fost în conflict permanent de-a lungul Rinului şi Dunării.

8
Femeie cimbră luptând împotriva romanilor, gravură, sec. XIX

Încă din sec. I î.Hr., triburile germanice au intrat în cofruntare directă cu romanii pe Rin şi Dunăre. Chiar şi înainte de Marea migraţie a popoarelor (*pag. 146*) care a început în sec. III d.Hr., romanii s-au ciocnit cu germanii nomazi, precum cimbrii şi teutonii, care se deplasaseră spre sud în sec. II î. Hr. Înfrângerea suferită de mai multe trupe romane trimise în ajutorul unor triburi de celţi a stârnit panică la Roma în 113 î.Hr. Locuitorii se temeau de încă o jefuire precum cea suferită sub celţii lui Brennus. În timpul lui Marius, armata romană a reuşit să îi învingă însă pe cimbri şi pe teutoni ❽, ❾ în jurul anilor 102–101 î.Hr. Următoarea provocare s-a produs odată invadarea Galiei de către căpetenia războinică Ariovistu, când celţii au cerut din nou ajutorul romanilor. Cezar i-a respins pe germani în 58 î.Hr. şi a cucerit toată Galia, transformând Rinul şi Dunărea în graniţele Imperiului Roman. Germanii au continuat cu toate acestea să facă incursiuni armate pe teritoriul roman. Începând cu anul 12 î.Hr., romanii au încercat să elimine ameninţarea permanentă care venea din partea germanilor ocupând întreg teritoriul până la Elba. S-au văzut însă nevoiţi să abandoneze planurile de cucerire după înfrângerea guvernatorului roman Varus în 9 d.Hr. în Pădurea Teutoburg ❿. La nord de Rin şi de Dunăre, doar Agri Decumates, aflat între cele două râuri, a rămas în mâinile romanilor, fiind protejat de o graniţă fortificată (*limes*) ⓫, prevăzută cu palisade, tranşee şi turnuri de pază.

9
Un legionar roman capturează o germană ce încearcă să fugă, mulaj după un basorelief din sec. II

În pofida incursiunilor regulate ale germanilor, romanii i-au menţinut sub control până în a doua jumătate a sec. II, când triburi mai mari, precum alemanii şi francii, au început să se răscoale. Marc Aureliu a reuşit după un considerabil efort să respingă invazia marcomanilor şi cvazilor, care s-au aşezat între Elba şi Dunăre în jurul anului 170. În timpul războaielor marcomanice (166-180) împăratul a şi murit. Declinul Imperiului Roman de Apus a fost prefigurat de către ocuparea zonei Agri Decumates de către alemani şi suebi în 260, precum şi de stabilirea francilor pe teritoriul roman.

10
Bătălia din Pădurea Teutoburg, pictură din sec. XIX

Arminius al cheruscilor

Prinţul cherusc Arminius, nume germanizat apoi şi transformat în „Hermann“, a fost la început un aliat al Romei. A câştigat experienţă în armata romană, era cetăţean roman şi a luptat alături de romani împotriva altor triburi germanice. Când guvernatorul Varus a încercat însă să introducă sistemul de taxe şi dreptul roman în Germania, el s-a răsculat şi a înfrânt trupele romane. A fost ucis în jurul anului 21 de rudele sale, care se temeau că va acapara puterea absolută. În sec. XIX, ignorându-se complet faptele istorice, el a fost aclamat ca „apărătorul germanilor“.

sus: Statuia colosală a lui Arminius (Hermann) al cheruscilor, Pădurea Teutoburg, sec. XIX

11
Saalburg, fort roman aflat la Dunăre pe frontiera fortificată

66–180 | Războiul romanilor împotriva marcomanilor şi cvazilor
260 | Alemanii se stabilesc în Agri Decumates
9 d.Hr. | Arminius iese învingător în bătălia din Pădurea Teutoburg
Sec. II | Primele scrieri runice

1 Coif de războinic, sec. VII

Marea migraţie a popoarelor 375–568

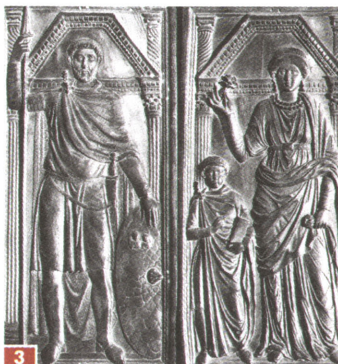
Apariţia unor mari triburi pe Rin şi Dunăre în sec. III a supus Imperiul Roman unei presiuni enorme. Romanii au putut face faţă germanilor ❶ la început, integrându-i în Imperiu ca soldaţi când era necesar. Sosirea hunilor în 375 a răsturnat însă situaţia, întrucât aceştia au declanşat o migraţie masivă căreia Imperiul Roman, scindat oficial în cele două părţi de Apus şi de Răsărit în 395, nu i-a mai putut rezista. Romanii au fost nevoiţi să accepte înfiinţarea unui regat germanic pe propriul teritoriu, iar în anul 476, ultimul împărat al Imperiului Roman de Apus a fost detronat de germani. Doar Imperiul de Răsărit, cunoscut mai târziu cu numele de Bizanţ, a făcut faţă impactului produs de migraţia popoarelor.

2 Gravură francă în piatră, sec. VII

Migraţia popoarelor germanice

Hunii au ieşit din stepele eurasiatice în anul 375, alungându-i pe ostrogoţi şi pe vizigoţi de pe teritoriile lor de la nord de Dunăre şi de Marea Neagră. Unele triburi germanice şi-au părăsit şi ele ţinuturile.

3 *Generalul Stilicho alături de soţie şi de fiul său*, relief în fildeş, cca 400

Chiar înainte de invazia hunilor din anul 375, romanii au fost nevoiţi să cedeze triburilor germanice părţi din teritoriul lor. De asemenea, ei nu au putut opri incursiunile francilor ❷ dincolo de cursul inferior al Rinului în anul 350 şi au trebuit să încheie o înţelegere. Francii au devenit aliaţii Romei şi li s-au oferit sume de bani. Unii conducătorii au ajuns în armata romană, câştigându-şi independenţa în Galia după căderea imperiului. O parte dintre conducătorii germani au devenit chiar generali în armata romană, comandanţi supremi şi au susţinut împăraţi mediocri, precum Stilicho ❸, în timpul împărţirii Imperiului Roman în 395. Generalul german Odoacru l-a detronat pe ultimul împărat roman în 476.

Migraţia popoarelor ❺ s-a declanşat când hunii i-au alungat pe goţi din ţinutul lor în 375. Goţii, care proveneau probabil din Scandinavia, s-au stabilit la sud de Marea Baltică pe cursul râului Vistula în primele două veacuri d.Hr., ajungând până la Marea Neagră şi Dunăre în sec. III. Ei au făcut incursiuni în Grecia şi Asia Mică. În a doua jumătate a sec. III, goţii s-au împărţit în ostrogoţi şi vizigoţi.

După venirea hunilor în anul 375, numeroşi vizigoţi s-au refugiat la sud de Dunăre, învingându-i pe romani ❻ la Adrianopol în anul 378 şi încheind o alianţă cu aceştia. După scindarea Imperiului Roman în anul 395, vizigoţii au profitat din plin de rivalitatea dintre Răsărit şi Apus. Regele vizigot Alaric a luptat de multe ori împotriva generalului roman Stilicho, invadând Peninsula Italică în anul 401 şi jefuind Roma ❹ în anul 410. Când vizigoţii au avansat în anul 418, împăratul le-a oferit sudul Franţei. Ei au format un regat care se va extinde ulterior până în Spania.

5 *Convoi german*, gravură în lemn din sec. XIX

4 *Cucerirea Romei de către vizigoţii conduşi de Alaric*, gravură în lemn, sec. XIX

6 *Romanii se luptă cu goţii*, gravură în lemn, sec. XIX

Începând cu sec. III | Migraţia goţilor în regiunea Mării Negre

Începând cu 269 | Scindarea goţilor în vizigoţi şi ostrogoţi

Începând cu 350 | Invazia francilor în Imperiul Roman

375 | Victoria hunilor asupra ostrogoţilor / Vizigoţii trec Dunărea

7 *Nicasius, episcopul de Reims, îngenunchează în faţa vandalilor*, sec. XIII

Majoritatea ostrogoţilor ❾ s-a aliat iniţial cu hunii. După moartea regelui hun Attila, aceştia s-au stabilit pe teritoriul Imperiului Roman de Răsărit, ca aliaţi ai acestuia. Regele ostrogot Teodoric ❽, crescut la Constantinopol, a pătruns în Italia în anul 488 în numele împăratului roman de răsărit Zeno, l-a înfrânt pe regentul roman de apus Odoacru în anul 493 şi şi-a înfiinţat propriul regat.

8 Teodoric cel Mare, regele ostrogoţilor, eligie pe o monedă, cca 500

La începutul sec. V, un nou val de popoare germanice şi-a părăsit teritoriile din Europa Centrală şi de Est, îndreptându-se spre vest. În anii 406–407, vandalii şi burgunzii au traversat Rinul, pătrunzând în Galia. Vandalii ❼ au trecut Pirineii, stabilindu-se în Spania în 409, în vreme ce burgunzii şi-au format un regat pe Rin. Sub presiunea atacurilor vizigote încurajate de împăratul roman de apus, vandalii conduşi de regele Gaiseric au ajuns în nordul Africii în anul 429. Acolo au înfiinţat un imperiu cu capitala la Cartagina, lipsind astfel Roma de terenuri valoroase pentru cultivarea cerealelor. De pe coasta Mării Baltice, grupuri de angli, saxoni şi iuţi, aflaţi sub conducerea lui Hengist ❿ şi ai lui Horsa, au pornit la jumătatea sec. V spre Britania, care fusese părăsită de romani în jurul anului 400. Germanii i-au silit pe celţii britanici să se retragă în Scoţia, Ţara Galilor şi Cornwall. Saxonii, care au rămas pe continent, i-au evitat pe franci, iar creştinismul s-a răspândit printre ei abia la sfârşitul sec. VIII.

9 Fibulă ostrogotă în formă de vultur, cca 500

Ultimul trib germanic important care a migrat a fost cel al longobarzilor, care locuise din Antichitate în bazinul inferior al fluviilor Elba şi Dunăre. Alungaţi de călăreţii avari nomazi, longobarzii şi-au părăsit ţinutul de origine sub conducerea regelui Alboin ⓫, ocupând în anul 568 o regiune din nordul Italiei şi punând bazele unui regat cu capitala la Pavia. Acesta este momentul care a marcat sfârşitul Marii migraţii.

Mişcările ample de populaţii au dus la destrămarea Imperiului Roman şi la stabilirea germanilor şi apoi a slavilor în teritorii situate spre vest. Cultura europeană de la începutul Evului Mediu a luat naştere prin fuziunea dintre cultura antică târzie şi tradiţia germanică din cultura vizigoţilor, francilor, anglilor, saxonilor şi longobarzilor.

Ulfila

Ulfila (sau Wulfila) a fost un mare conducător al germanilor care s-a făcut remarcat în timpul Marii migraţii a popoarelor. În anul 341, el a fost uns „episcop al goţilor"şi în jurul anului 370 a tradus Biblia în limba gotică. Întrucât a fost un adept al arianismului, goţii şi marea majoritate a triburilor germanice au fost considerate ariane. Acest fapt a dus la conflicte cu romanii în teritoriile cucerite de germani şi a împiedicat convieţuirea celor două popoare. Convertirea la catolicism a francilor şi mai târziu a vizigoţilor şi a lombarzilor a facilitat acceptarea lor de către localnici şi le-a consolidat imperiul.

sus: Ulfila explică *Evanghelia* goţilor, gravură din 1890

10 *Hengist şi Horsa ajung pe ţărmul Britaniei*, gravură în lemn din sec. XIX

11 *Regele Alboin pătrunde în Pavia*, gravură în lemn din sec. XIX

378 | Lupta de la Adrianopol
406–407 | Vandalii se stabilesc dincolo de Rin
410 | Jefuirea Romei de către Alaric
429 | Vandalii trec în nordul Africii
493 | Teodoric îl învinge pe Odoacru
568 | Longobarzii ocupă o parte din Italia

Hunii în Europa, gravură în metal din sec. XIX

Imperiile nomazilor din stepele eurasiatice SEC. III Î.HR.– SEC. VII D.HR.

Stepele eurasiatice, care se întind la est de Marea Neagră până în vest la Marea Galbenă din China, au fost întotdeauna locuite de nomazi. Istoria vechilor imperii ale perşilor, grecilor sau indienilor a fost influenţată de ciocnirile cu sciţii, sarmaţii sau saka din stepe, care nu s-au unificat însă niciodată ca o singură naţiune. Unul dintre cele mai vechi grupuri a fost Xiongnu, care a înfiinţat un mare imperiu nomad la sfârşitul sec. III î.Hr. la graniţa nordică a Chinei. Înfrângerea şi alungarea lor de către dinastia Han a declanşat un val de mişcări migratoare, care s-a făcut simţit până în vest în sec. IV d.Hr. când hunii ❶ au fost împinşi pe teritoriul goţilor, declanşând astfel Marea migraţie a popoarelor, care a schimbat întreaga faţă a Europei.

Xiongnu, Kushana şi heftaliţii

Înainte de ascensiunea hunilor, mari imperii nomade au luat naştere prin formarea unor confederaţii de triburi.

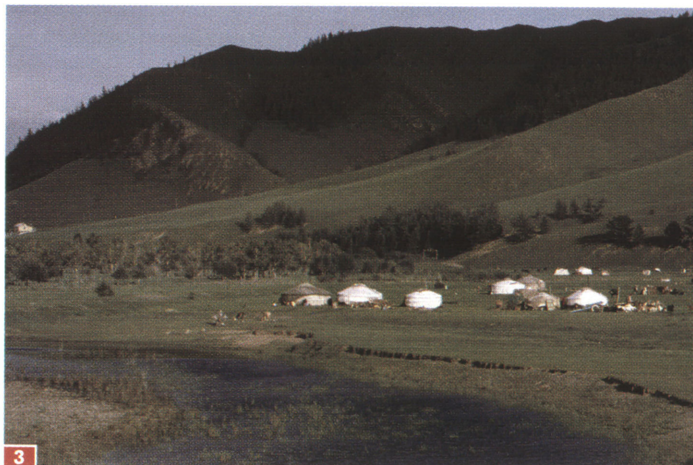
Imperiile călăreţilor nomazi ❷ Xiongnu, huni şi turci, precum şi Imperiul Mongol ❸ al lui Genghis-Han din sec. XIII, au avut la bază coaliţii realizate între diferite triburi şi popoare. Dat fiind faptul că fondatorii imperiilor nu puneau accent pe etnicitate, orice grup care avea aceleaşi interese cu imperiul, chiar şi foşti duşmani, era acceptat. Această politică de confederaţie formală a triburilor a adus rapid la fragmentarea şi prăbuşirea imperiilor nomade.

Federaţia de triburi Xiongnu, care a apărut la sfârşitul sec. III î.Hr., a reprezentat o ameninţare extrem de serioasă pentru dinastia Han din China. Aceasta a făcut toate eforturile posibile, de la construirea Marelui Zid până la atacuri militare, pentru a-şi elimina rivalul. În sec. II-III, chinezii au reuşit să scindeze şi să îndepărteze treptat Federaţia de triburi Xiongnu. Unii membri ai confederaţiei au devenit dependenţi de chinezi şi au fost asimilaţi, alţii au fost înfrânţi şi alungaţi spre vest. Probabil că Xiongnu, în retragerea sa a silit alte popoare şi triburi care trăiau mai la vest, precum Kushana, să-şi părăsească teritoriile şi să invadeze Asia Centrală şi India. În prezent, nu se mai consideră că ar fi existat o relaţie între huni, care au apărut în sec. IV, şi Xiongnu, deşi este posibil ca o parte a fostei confederaţii Xiongnu să fi fuzionat cu cea a hunilor.

Doi călăreţi, figurine de lut, sec. II-I î.Hr.

În sec. V, puternicii Sasanizi din Persia au intrat în conflict cu imperiul nomad al Heftaliţilor, cunoscuţi şi sub numele de „hunii albi". După ce heftaliţii s-au îndreptat spre sud pentru a distruge rămăşiţele marelui imperiu Gupta din nordul Indiei, au fost la rândul lor spulberaţi în anul 567 de sasanizii conduşi de către Chosroe I.

Iurte ale nomazilor din Deşertul Gobi, Mongolia de astăzi

Hunii conduşi de Atila invadează Europa, gravură în lemn din sec. XIX

Începând cu sec. III î.Hr. | Confederaţia tribală Xiongnu
Sec. II î.Hr.–sec. III d.Hr. | Alungarea confederaţiei Xiongnu din China
375 d.Hr. | Hunii îi înving pe goţi
445 | Atila devine unicul conducător al hunilor
451 | Atila este înfrânt pe Câmpiile Catalaunice

Hunii

Incursiunile militare ale hunilor, în special sub conducerea regelui Atila, „biciul lui Dumnezeu“, au fost atât de devastatoare, încât mulţi europeni au crezut că venise sfârşitul lumii.

6 *Hunii înaintează din stepele aflate la nord de Marea Caspică*, gravură în lemn din sec. XIX

7 *Jefuirea unei vile galo-romane de către huni*, gravură în lemn din sec. XIX

8 *Lupta de pe Câmpiile Catalaunice*, stampă în culori, sec. XX

9 *Întâlnirea dintre Leon cel Mare şi Atila*, frescă de Rafael, sec. XVI

Hunii i-au învins pe ostrogoţi şi pe vizigoţi în 375, distrugând totul în calea lor. Datorită obiceiului de a aplatiza nasurile copiilor lor pentru a le lărgi faţa, ei au fost descrişi de cronicari drept „creaturi cu chip de animal“, sporind astfel groaza pe care o stârneau. Hunii nu i-au eliminat complet pe germani, întrucât aveau nevoie de aceştia în armata lor.

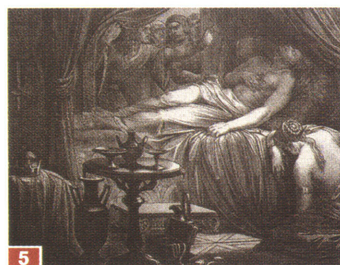
Imperiul Roman de Răsărit a încercat să îşi apere graniţele oferindu-le hunilor chiar şi 1500 de livre de aur pe an. Cu toate acestea, hunii ❹ conduşi de Atila, care îşi ucisese fratele co-regent Bleda în anul 445, au pătruns adânc în teritoriul Imperiului Roman de Răsărit, au devastat ❻, ❼ provinciile balcanice şi au cerut tributuri şi mai mari. Atila s-a îndreptat apoi spre vest în fruntea unei armate uriaşe şi mereu în creştere prin adăugarea hunilor şi a triburilor germanice. Multe oraşe prin care au trecut au fost arse din temelii, precum Trier şi Metz. În iunie 451, francii, vizigoţii şi romanii aflaţi sub conducerea comandantului imperial Aetius au reuşit să oprească înaintarea hunilor. Bătălia de pe Câmpiile Catalaunice ❽, lângă Chalons-sur-Marne, a durat mai multe zile, în timpul cărora au căzut aproximativ 90 000 de luptători.

Hunii şi aliaţii lor au fost nevoiţi să se retragă spre Europa de Est, dar Atila nu fusese complet învins. În anul 452, el a invadat nordul Italiei, ameninţând Roma. Papa Leon I ❾ a reuşit să îi convingă pe hunii suferind de foame şi de boli să se întoarcă din drum. Atila ❺ a murit pe neaşteptate în 453, imediat după petrecerea sa de nuntă. Hunii s-au scindat în luptele ce au urmat, fiind definitiv învinşi şi alungaţi aproape la fel de repede precum îşi cuceriseră teritoriile.

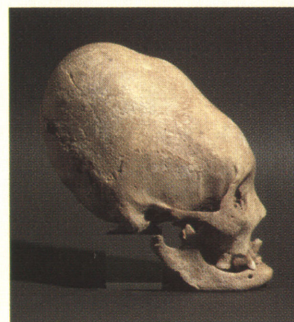
Alţi călăreţi nomazi au venit dinspre răsărit pe urmele hunilor în Europa, printre care s-au numărat şi avarii ❿ şi maghiarii. Avarii au adus scările de şa în Europa, care constituiau un ajutor considerabil pentru luptătorii călare. În Asia Centrală, popoarele de origine turcă au preluat moştenirea hunilor, înfiinţând în secolele VI-VII un mare imperiu nomad care se întindea din China până la Marea Caspică.

10 Pereche de scări de şa, invenţie adusă în Europa de călăreţii nomazi, în special de către avari

5 *Atila moare în noaptea nunţii sale*, gravură în lemn din sec. XIX

Înfăţişarea hunilor

„Prin trăsăturile lor îngrozitoare stârneau multă teamă în cei pe care poate că nu i-ar fi putut învinge în luptă... Pielea lor oacheşă era înspăimântătoare şi aveau... ochii cât gămălia unui ac. Curajul lor reieşea din înfăţişarea lor ameninţătoare şi erau cruzi cu copiii lor chiar din ziua în care aceştia se năşteau, crestând obrajii băieţilor cu sabia, astfel încât ei să îndure durerile provocate de răni chiar înainte de a suge laptele mamei.“

Jordanes, Getica (*Istoria goţilor, capitolul XXIII*) 551 d.Hr.

sus: Craniu deformat artificial al unei nobile, sec. V.

453 | Moartea lui Atila
Sec. VI–VII | Imperiile nomade ale popoarelor de origine turcă din Asia
452 | Sfârşitul supremaţiei hunilor în Europa de Sud-est
Sec. VI | Exterminarea „hunilor albi“

India antică 321 î.Hr.–cca 500 d.Hr.

India a intrat în contact cu cultura elenistică încă de pe vremea lui Alexandru cel Mare, în special suveranii Imperiului Maurya păstrând legătura cu Apusul. Cel mai important dintre aceştia a fost Aşoka, care a susţinut şi budismul. După căderea imperiului, dinastiile locale au luptat în permanenţă pentru a opri înaintarea invadatorilor nomazi veniţi din stepele Asiei Centrale. Imperiul Gupta a fost cel care a reuşit să redea coeziunea unor mari regiuni din India. În aceeaşi perioadă, hinduismul a cunoscut un reviriment şi a eliminat budismul de pe subcontinent.

1 Capitelul cu lei al coloanei lui Aşoka, care a servit ca model pentru emblema de stat a Indiei, sec. III î.Hr.

Dinastia Maurya cca 321–185 î.Hr.

După 321 î.Hr., dinastia Maurya a preluat puterea în India. Împăratul Aşoka a transformat budismul în religie de stat şi a încurajat activitatea misionară şi de propovăduire a acestei religii.

Alexandru cel Mare a pătruns în fruntea armatei sale în Valea Indului în 327 î.Hr. şi a reuşit să învingă rezistenţa acerbă a triburilor din regiunea deluroasă. Cu 2 000 de elefanţi de luptă, el a cucerit majoritatea cetăţilor acestora şi i-a înfrânt pe regele Poros şi pe alţi câţiva conducători locali. Succesorii lui Alexandru în est, Seleucizii, au intrat în conflict cu Imperiul Maurya, marea putere de pe subcontinentul indian, care fusese înfiinţat în jurul anului 321 de către Chandragupta Maurya, în regiunea Magadha de pe fluviul Gange. Chandragupta l-a învins pe Seleucus, dar a încheiat în cele din urmă un acord cu Seleucizii în privinţa graniţelor comune. Atât el, cât şi urmaşii săi au păstrat legături strânse cu grecii, asigurând astfel influenţa continuă a culturii elenistice în India.

4 Coloana lui Aşoka, sec. III î.Hr.

3 Spiritului feminin al pământului, Yakshi, simbol al fertilităţii la hinduşi, budişti şi jainişti, statuie de gresie, sec. III î.Hr.

Aşoka, nepotul lui Chandragupta, a domnit între 273 şi 265 î.Hr. şi este considerat cel mai important conducător al Imperiului Maurya şi al Indiei antice. Imperiul cuprindea aproape întregul subcontinent indian, ajungând până pe teritoriul Afghanistanului de astăzi. Experienţele trăite în timpul unei campanii militare sângeroase l-au făcut pe rege să treacă la budism ❷, ❸. Relatările şi edictele de pe stâlpii ❶, ❹ şi pereţii stâncoşi sunt mărturilor a ţelurilor şi realizările lui Aşoka. Deşi tolera alte religii, a încurajat răspândirea budismului, trimiţând chiar misionari dincolo de graniţele imperiului. În jurul anului 250, a convocat un consiliu budist în capitala, Pataliputra, pentru a stabili textele canonice ale budismului timpuriu. După convertirea sa, regele nu a mai purtat niciodată războaie. A căutat să îmbunătăţească ajutorul social în imperiu. La puţin timp după moartea sa în cca 232 î.Hr., dinastia Maurya a intrat în declin, iar ultimul său conducător a fost asasinat în 185 î.Hr.

2 Buddha, statuie veche indiană

Fragment dintr-un edict al lui Aşoka

„Toţi oamenii sunt copiii mei. Ceea ce le doresc propriilor mei copii, bunăstare şi fericire, atât în această, cât şi în cealaltă lume, le doresc tuturor oamenilor...

Fragment dintr-un edict al împăratului Aşoka inscripţionat pe o coloană dintr-un templu budist, sec. III î.Hr.

Cca 321 î.Hr.	Înfiinţarea Imperiului Maurya
Cca 268 î.Hr.	Aşoka devine rege
Cca 250 î.Hr.	Consiliul budist din Pataliputra
Cca 232 î.Hr.	Moartea lui Aşoka
Sec. I î.Hr.	Poporul saka cucereşte India
184 î.Hr.	Sfârşitul dinastiei Maurya

Dinastia Gupta cca 320–550

Invadatori şi triburi străine veneau mereu pe subcontinentul indian dinspre nord-vest. Aceştia şi-au format propriile regate, care au fost însă relativ efemere. Ultimul mare Imperiu Indian antic a fost Gupta.

După căderea dinastiei Maurya în 184 î.Hr., în nord-vestul subcontinentului au apărut mai multe state independente diferite, care aveau puternice trăsături elenistice. Ele se întindeau din Bactria (Afghanistan) ❺ până în Punjab, a cărui regiune vestică a făcut parte temporar din imperiul Parţilor. Regatele au fost cotropite în sec. I d.Hr. de către poporul nomad saka, venit din Asia Centrală. Aceştia au înfiinţat la rândul lor mai multe regate care au supravieţuit până în sec. II, sub dominaţia Parţilor (*pag. 138*) şi a poporului Kushana (*pag. 148*). Imperiul Kushana din nord-vestul Indiei s-a destrămat în sec. III, sub presiunea Sasanizilor (*pag. 139*).

Ordinele de călugări budişti ❻ au fost foarte influente la început în multe dintre statele din India. Însă prinţii au susţinut ulterior vechile culte indiene şi castele de preoţi, ca o contrapondere, prilejuind un reviriment al hinduismului ❽. Marile epopei eroice indiene *Mahabharata* ❾ şi *Ramayana* ❼, care ilustrează evenimentele politice ale timpului, au fost scrise în această perioadă. Pe parcursul vremii, hinduismul a devenit tot mai puternic şi a eliminat budismul din India.

În sec. IV, în regiunea Magadha s-au pus bazele unui mare imperiu. Din dinastia Gupta (320–500), care a marcat apogeul civilizaţiei hinduse, au făcut parte şi prinţul Chandragupta II şi fiul său Samudragupta, care au supus destul de repede statele vecine. La începutul sec. V, în timpul domniei lui Chandragupta II, care s-a făcut remarcat ca arhitect ⓫, imperiul a atins apogeul, acoperind tot nordul Indiei. La scurt timp după aceasta, a fost însă distrus de invadatorii huni heftaliţi (*pag. 148*). Ultimii conducători din dinastia Gupta au domnit în sec. VI doar în Magadha, în vreme ce în nord-vestul Indiei au apărut mai multe puteri ostile. Printre acestea s-a distins doar puternica dinastie hindusă Gurjara-Pratihara ❿, care a rezistat o perioadă presiunii invadatorilor islamici, ce au atacat mereu India începând cu sec. VIII.

În centrul şi sudul Indiei au luat fiinţă, mai multe state, printre care, în primele două secole s-a numărat şi cel numit Andhra, situat în inima subcontinentului. Tamilii au reuşit să-şi păstreze independenţa şi trăsăturile aparte ale culturii lor sud-indiene în vasta câmpie a Ceylonului de nord şi cea Carnatică chiar şi sub Imperiile Maurya şi Gupta, continuând-o până în zilele noastre.

5 Ruinele oraşului Bactra, Balkh din Afghanistanul de astăzi, vechea capitală a Bactriei

6 Mânăstiri şi temple budiste, sec. II î.Hr.– sec. VI d.Hr.

7 Ilustraţie din *Ramayana*, povestea vieţii lui Rama, miniatură din sec. XVIII

8 Zeul Vishnu îşi arată bunăvoinţa faţă de lumea animală, sec. V

9 *Bhagavad Gita*, parte a *Mahabharatei*, fragment de manuscris

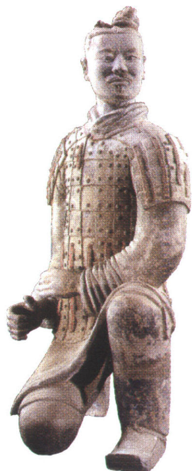

10 Shiva – Nataraja, zeul dansului, statuie de gresie din Pratihara, sec. IX

11 Templul lui Vishnu din Deogarh, sec. V

Sec. III d.Hr. | Sasanizii distrug Imperiul Kushana
320–500 d.Hr. | Dinastia Gupta din nordul Indiei
Cca 380–414 | Domnia lui Chandragupta II
Cca 500 | Heftaliţii distrug Imperiul Gupta
750–cca 1000 | Dinastia hindusă Gurjara-Pratiharashara

Primii împăraţi chinezi din dinastiile Qin şi Han 221 î.Hr.–220 d.Hr.

În „perioada statelor războinice“, China s-a scindat în şapte state distincte, care au fost în cele din urmă absorbite de către Imperiul Qin. „Primul împărat suveran“ al Chinei, Qin Shi Huang Di, a unificat din punct de vedere politic şi cultural ţara. Dinastia Han care i-a urmat a continuat efortul său, şi-a extins sfera de influenţă şi s-a apărat cu succes împotriva triburilor nomade din nord. De asemenea, în aceeaşi perioadă confucianismul a devenit ideologie de stat. În timpul acestor două dinastii au fost iniţiate reforme care vor afecta istoria Chinei pentru mai bine de două milenii.

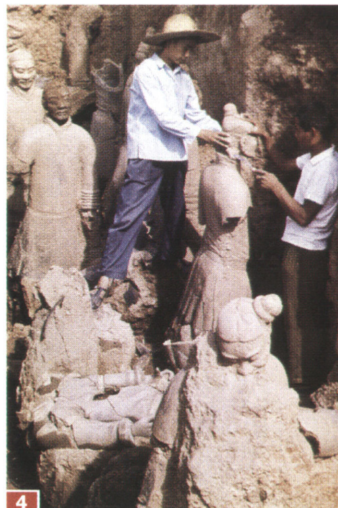
1 Armură, statuie de lut din sec. III î.Hr.

Dinastia Qin 221–206 î.Hr.

Primul împărat al Chinei a reuşit să unifice statul în câţiva ani şi şi-a îndreptat apoi atenţia spre consolidarea externă a imperiului său. A fost un monarh sever, care a guvernat conform filozofiei statale legaliste.

3 *Qin Shi Huang Di, Zheng,* regele dinastiei Qin, gravură cca 1640

4 Arheologii scot la lumină statuile de lut ale dinastiei Qin

Unificarea Chinei a fost realizată în sec. III î.Hr. în jurul statului Qin din vestul ţării, care a şi împrumutat numele său imperiului astfel format. Poziţionarea sa la graniţa cu Tibetul şi cu ţinuturile locuite de călăreţii nomazi a făcut necesară crearea unei armate puternice şi a unei administraţii severe. Teritoriile cucerite nu au fost cedate nobililor vasali, ci au rămas sub administrarea directă a împăratului, împiedicându-se astfel apariţia unei opoziţii a nobilimii. Pornind de la acest principal stat consolidat, regele Zheng ❸ din dinastia Qin a cucerit încă şapte state feudale până în anul 221 î.Hr. Astfel s-a încheiat „perioada statelor războinice“ şi a apărut un stat unificat cu un conducător divin (Shi Huang Di: primul mare împărat).

Regii ce au urmat au aplicat sistemul administrativ centralizat al dinastiei Qin pe tot teritoriul Chinei. Imperiul a fost reorganizat în provincii şi districte conduse de administratorii imperiali, fără a se mai lua în considerare vechile graniţe. Guvernarea se făcea pe baza filozofiei legaliştilor, care considerau că legile centrale erau mai presus de orice şi propuneau reglementarea tuturor aspectelor vieţii prin legi şi taxe dure. După doar câţiva ani, limba, unităţile de măsură şi de greutate şi valuta fuseseră uniformizate în tot imperiul. Până şi osiile şi lungimea căruţelor au fost standardizate pentru a se potrivi oriunde în reţeaua de drumuri. Populaţia a fost nevoită să ridice ziduri de apărare împotriva călăreţilor nomazi, construind astfel prima parte a Marelui Zid chinezesc ❺. După moartea sa în 210 î.Hr., împăratul a fost aşezat într-un complex funerar alături de mii de statui de teracotă ❶, ❷ individualizate. Descoperirea ❹ acestuia în 1974 a constituit un eveniment arheologic. Dinastia Qin a luat sfârşit în 206 î.Hr., după ce, în urma unei răscoale populare, a venit la putere dinastia Han.

2 Mormântul lui Qin Shi Huangdi, cu 6 000 de statui de luptători şi cai în mărime naturală, sec. III î.Hr.

5 Marele Zid Chinezesc pe dealurile de lângă Beijing

221 î.Hr.	Regele Zheng devine primul împărat unificator al Chinei
210 î.Hr.	Aşezarea statuilor de teracotă în morminte
206 î.Hr.	Începutul dinastiei Han
Începând cu sec. II î.Hr.	Este deschis Drumul Mătăsii spre vest
174 î.Hr.	Confucianismul devine religie de stat

Dinastia Han 206 î.Hr.–220 d.Hr.

În vidul de putere cauzat de căderea dinastiei Qin s-a remarcat un conducător rebel al ţăranilor, Liu Bang, care a preluat tronul în 206 î.Hr., sub numele de împăratul Gaozu.

Cea mai importantă sarcină a primului împărat din dinastia Han, Kao Ti (206 î.Hr.), a fost apărarea statului împotriva călăreţilor nomazi ❻, în special a poporului Xiongnu. Împăratul Han Wu Ti ❾, cel mai cunoscut din dinastia sa, a trecut la ofensivă şi a stabilit primele contacte cu vestul, căutând aliaţi. Poporul Xiongnu a fost înfrânt şi împins spre vest, unde a dizlocat la rândul său popoarele din stepele eurasiatice, declanşând în cele din urmă Marea migraţie a popoarelor (*pag. 146*) înspre Europa în sec. IV-V. Chinezii au cucerit estul Turkistanului, ajungând până la graniţele Afghanistanului de astăzi, unde s-a dezvoltat o nouă rută comercială către vest, Drumul Mătăsii ❿.

Pe plan intern, Han Wu Ti a iniţiat mai multe reforme cu efect pe termen lung. A căutat să elimine urmările barbariei educaţionale a lui Shi-Hwang-ti. A fost de asemenea primul care a organizat administraţia centrală în ministere şi departamente. A elaborat pregătirea funcţionarilor ⓬ prin educare şi examinări, sistem folosit până în sec. XX. Fundamentul acesei educaţii l-a constituit o sinteză dintre legalism, confucianism, care acorda o mare importanţă relaţiei dintre tată şi fiu ⓫ şi filozofia naturală yin–yang. Venerarea lui Confucius printr-un cult de stat a început în timpul dinastiei Han. În 174 î.Hr., împăratul Han Wu Ti a adus jertfe la mormântul filozofului din Chu Fu ❽, care a rezistat până în prezent. Perioada Han a fost una dintre cele mai importante epoci de aur ale Chinei.

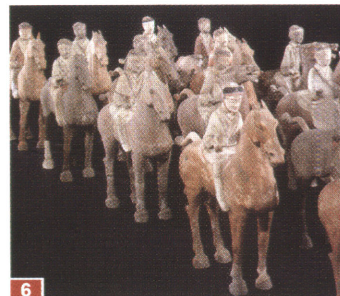
Succesorul lui Han Wu Di a căzut sub influenţa familiei soţiei acestuia. Între anii 9-25, dinastia Han a fost temporar înlocuită de nepotul unei împărătese, până la venirea unei rude îndepărtate a dinastiei Han, care a preluat tronul ca împăratul Guang Wu Di. El şi-a mutat capitala de la Xi'an la Luoyang în est, şi de aceea dinastia sa se numeşte „Han de Răsărit", pentru a o deosebi de cea anterioară, numită „Han de Apus". Imperiul a fost consolidat şi s-a extins până în sec. I.

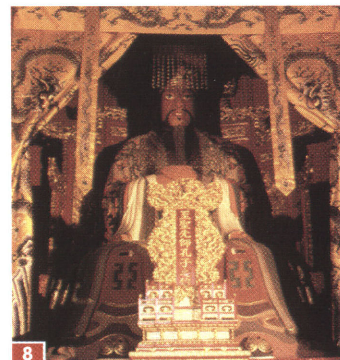
Clanul împărătesei a început însă să îşi recâştige influenţa, iar intrigilor de palat li s-a adăugat intervenţia eunucilor. Generalii ❼ reprezentau a treia putere în stat, astfel încât perioada a fost numită „a celor trei regate". În anul 184, a izbucnit răscoala „Turbanelor galbene", care a avut un caracter religios. Generalii implicaţi în înăbuşirea acesteia au câştigat putere, dar ambiţia i-a împins să lupte unul împotriva celuilalt, provocând un război civil. Ultimul împărat din dinastia Han a fost silit să abdice în 220. China a rămas până în sec. VI scindată în mai multe regate rivale.

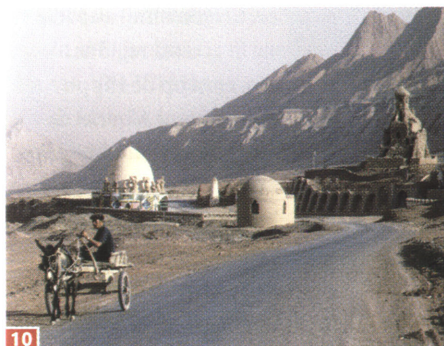

7 Generali în armură, statui de lut din perioada Han

9 Tumul conţinând mormântul împăratului Han Wu Ti, sec. I î.Hr.

12 Statuia unui curtean sec. II î.Hr.

6 Statui de teracotă reprezentând cai şi călăreţi, sec. II-I î.Hr.

8 Statuia lui Confucius din templul său din Chu Fu

10 Templu budist de pe Drumul Mătăsii, din vestul Chinei

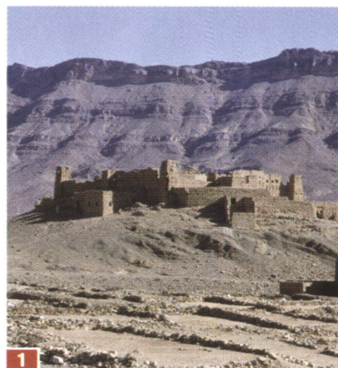

11 *Fii model*, pictură lăcuită pe un coş împletit, perioada Han

Inventarea hârtiei

Una dintre cele mai importante descoperiri ale umanităţii, hârtia, a fost făcută în China în timpul perioadei Han. Fibrele din plante erau zdrobite şi transformate în pastă prin înmuiere şi fierbere. Pasta era întinsă apoi în matriţe şi uscată într-un strat subţire şi bine legat. În sec. XIII, hârtia a ajuns şi în Europa, trecând prin Arabia.

Fabricarea hârtiei în China, desen în tuş, sec. XVIII

141–87 î.Hr. | Domnia împăratului Han Wu Ti
9 d.Hr. | Răscoala lui Wang Mang
25 | Începutul dinastiei Han de Răsărit
184 | Răscoala ţărănească a „Turbanelor galbene"
220 | Sfârşitul dinastiei Han

Primele regate din nordul şi nord-estul Africii cca 1000 î.Hr.–sec. VIII d.Hr.

Aflate aproape la marginea lumii mediteraneene, regatele berberilor ❶, nubienilor şi ethiopienilor au apărut în nordul şi nord-estul Africii încă de la începutul mileniului I î.Hr. Deşi marginalizate din punct de vedere geografic, aceste state şi popoare au jucat un rol important în istoria egiptenilor, cartaginezilor şi romanilor. Relaţiile comerciale bogate au generat un intens schimb cultural. Aceste regiuni au venit în contact cu creştinismul, dar şi-au dezvoltat şi păstrat propriile forme de credinţă, aşa cum este cazul Ethiopiei.

1 Satul berber fortificat Ksour şi cetatea de la Tansikht, Maroc

Africa de Nord

Deşi fenicienii şi grecii au colonizat coastele din nordul Africii, interiorul era stăpânit de berberi.

Africa de Nord a fost locuită încă de timpuriu de triburile berbere, care erau parţial sedentare, parţial nomade ❹. Libienii ❺ din est au început să invadeze Egiptul în mai multe valuri în sec. XIII î.Hr., însă unii dintre ei au intrat în slujba Egiptului ca mercenari. La începutul sec. X au existat chiar câţiva faraoni de origine libiană. Pe coastele nord-africane au apărut colonii feniciene în sec. IX şi greceşti ❻, două secole mai târziu, care vor fi dominate ulterior fie de Cartagina, fie de Egipt. Numidienii ❷, aliaţi ai Romei, au profitat de înfrângerea Cartaginei în Războaiele Punice pentru a-şi înfiinţa un regat pe teritoriul de astăzi al Algeriei şi al Tunisiei. Când a început lupta pentru succesiune în 118 î.Hr., regele Iugurta ❸ a obţinut prin mituire sprijinul senatorilor romani, provocând un scandal enorm la Roma. În anul 112, el a trecut la violenţă şi şi-a eliminat toţi rivalii, silind Roma să intervină. Războaiele Iugurtine s-au încheiat în 105 î.Hr., iar regele a fost executat în anul următor. Iuliu Cezar a fost însă cel care a reuşit în anul 46 î.Hr. să îl înlăture pe ultimul rege numidian, care fusese de partea lui Pompei în timpul războiului civil.

4 *Păstori*, pictură rupestră din Sahara, sec. II î.Hr.

5 *Un libian şi un sirian sunt luaţi prizonieri de către faraonul Ramses II*, basorelief din sec. XII î.Hr.

Un alt aliat al Romei, Mauritania, a profitat de înlăturarea Numidiei. După ce ultimul rege din dinastia conducătoare a murit în 25 î.Hr., împăratul Augustus l-a întronat pe prinţul numidian Juba II. Mauritania a rămas independentă până în 40 d.Hr., când Caligula a ordonat asasinarea regelui Ptolemeu, nepotul lui Antoniu şi al Cleopatrei.

3 Regele Iugurta al Numidiei, monedă, cca 110 î.Hr.

În timpul dominaţiei romane, nordul Africii a prosperat şi s-a îmbogăţit prin agricultură şi comerţul din Sahara. Apogeul a fost atins sub împăratul Septimius Severus, care provenea din acea zonă şi care a susţinut dezvoltarea oraşelor. Creştinismul a apărut devreme în această regiune. Augustin, episcop de Hippo Regius (nord-estul Algeriei de astăzi) şi mare părinte al Bisericii, trebuie să fi fost martor la invazia vandalilor în jurul anului 430. În sec. VII, arabii musulmani au cucerit nordul Africii şi au adus un suflu nou în zonă.

2 *Luptă între un călăreţ roman şi unul numidian*, gravură în metal din sec. XVIII

6 Templul lui Zeus din Cirene, Libia, sec. VI î.Hr.

Sec. VIII-VII î.Hr. | Apogeul domniei kuşiţilor

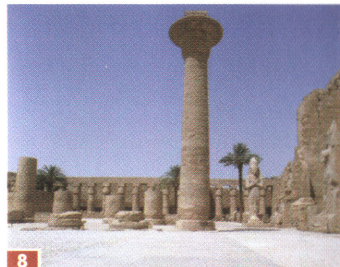
115–105 î.Hr. | Războaiele Iugurtine

146 î.Hr. | Distrugerea Cartaginei

112 î.Hr. | Masacrarea romanilor la Cista

Africa de Nord-Est

De la bun început, Nubia s-a aflat sub influenţa puternică a Egiptului. Originile Regatului lui Aksum din Ethiopia ţin însă de domeniul legendei.

8 Colonada faraonului kuşit Taharka în templul lui Amon de la Karnak, Teba de est, sec. VII î.Hr.

Faraonii egipteni au început de timpuriu să facă incursiuni înspre sud în Nubia (Sudanul de astăzi), regiune bogată în aur. Teritoriul a fost cucerit ❼ şi colonizat în sec. XV î.Hr., devenind astfel viceregatul Kuş. Acesta şi-a recâştigat independenţa în 1070 î.Hr., fiind apoi condus de prinţi locali, cu reşedinţa la Napata. Kuşiţii au profitat de declinul intern al Egiptului din sec. VIII-VII î.Hr. şi s-au instalat acolo considerându-se a XXV-a dinastie de faraoni. Legăturile strânse dintre cele două regate au făcut ca civilizaţia egipteană ❾să lase o amprentă puternică asupra celei nubiene. Atât de marcantă a fost influenţa egiptenilor, încât kuşiţii au ridicat şi ei temple şi complexe funerare în formă de piramidă, preluând chiar şi titlul de faraon. În jurul anului 530 î.Hr., capitala a fost mutată de la Napata înspre sud la Meroe ❿, care a devenit portul principal de unde se realiza exportul metalelor preţioase. În sec. IV, creştinismul a pătruns în Egipt prin Nubia, dar Regatul Kuşit intrase deja în declin. Au existat însă mici regate creştine în Nubia, până în sec. XVI.

9 Faraonul Taharka îngenunchează în faţa zeului şoim Hemen, sec. VII î.Hr.

Ethiopienii susţin că se trag din Menelik, fiul regelui biblic Solomon şi al reginei din Saba, iar teritoriul lor de origine este Yemenul de astăzi. Se crede că Menelik ar fi adus Chivotul Legământului în Ethiopia, care ar fi rămas până în prezent în oraşul Aksum.

În sec. IV, regele Ezana Meroe, care se urcase pe tron când încă era minor, a distrus capitala kuşiţilor şi a impus creştinismul ca religie de stat. Pentru a-i proteja pe creştinii din sudul Arabiei, Aksum a cucerit Yemenul în sec. VI, aducând astfel regatul la dimensiunile sale maxime. Odată cu răspândirea islamismului în zonă în sec. VII şi cu pierderea ieşirii la ocean, Aksum a fost izolat din punct de vedere cultural şi economic şi şi-a pierdut influenţa după sec. VIII. Atenţia Ethiopiei s-a mutat mai la sud, unde se aflau platourile protejate. Ca oraş sfânt, Aksum ⓫ a rămas totuşi locul de încoronare a împăraţilor ethiopieni până în sec. XIX.

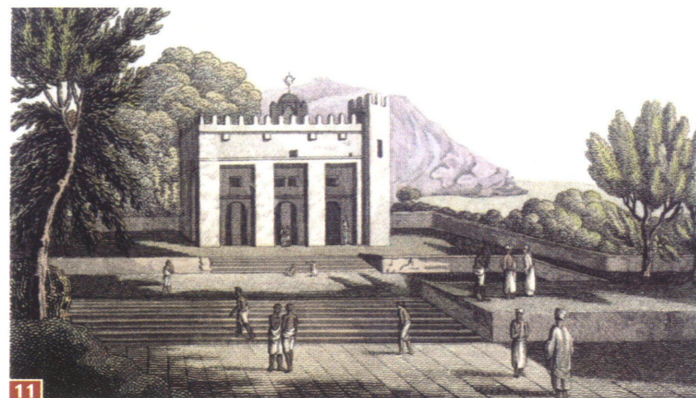

7 *Nubienii plătesc tribut faraonului Tutankhamon*, frescă din Teba, cca 1340 î.Hr.

Biserica ethiopiană

Biserica ethiopiană s-a născut prin eforturile misionare ale fraţilor Frumentius şi Aedesius din Alexandria, de la începutul sec. IV. Preceptele acestora difereau însă de cele ale Bisericii Catolice, în special în ceea ce priveşte cristologia şi canonul biblic. Capul Bisericii a fost patriarhul copt de Alexandria până în 1959, iar după acest an s-a creat o patriarhie ethiopiană la Addis Abeba, care a devenit în 1896 capitala ţării.

Patimile lui Hristos, frescă dintr-o biserică ethiopiană coptă, din sec. XVIII

10 *Piramidele de la Meroe*, litografie cca 1800

11 *Biserica din Aksum*, gravură în metal din sec. XIX

Calul troian printre ruinele orașului învins
(vezi pag. 9)

Cuprins

„Masca lui Agamemnon", sec. XVI î.Hr.
(vezi pag. 8)

Editura „Litera Internațional"
O. P. 53; C.P. 212, sector 4,
București, România
tel./fax (021) 3196390;
e-mail: comenzi@litera.ro

Ne puteți vizita pe

www.litera.ro

Editor: Vidrașcu și fiii
Coperta: Vladimir Zmeev
Tehnoredactare și prepress: Vlad Panfilov
Traducere și adaptare din limba engleză:
Brândușa Ciugudean
Redactori: Mariana Bădescu, Cristina Marin,
Anatol Vidrașcu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale
a României
Marea istorie ilustrată a lumii. -
București : Litera Internațional, 2008
7 vol.
ISBN 978-973-675-470-8
Vol. 2. - ISBN 978-973-675-509-5

94(100)(084)

Tipărit la G Canale, București

MAREA ISTORIE ILUSTRATĂ A LUMII

ÎN 7 VOLUME

PREISTORIA • PRIMELE IMPERII
LUMEA ANTICĂ
EVUL MEDIU
ÎNCEPUTUL PERIOADEI MODERNE
EPOCA MODERNĂ
RĂZBOAIELE MONDIALE ŞI PERIOADA INTERBELICĂ
LUMEA CONTEMPORANĂ

Află mai mult pe:
www.litera.ro
ISBN 978-973-675-509-5

COLECŢIA Financiarul